

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἔτος 67ον - Τεῦχος 6ον

*«Τοῦτό ἐστιν τὸ μακάριον, δι' ὃ
τὰ πάντα συνέστησαν, τέλος»*

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2018

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Εκδόσεων της 'Επικοινωνιακής και Μορφωτικής
'Υπηρεσίας της 'Εκκλησίας της Ελλάδος
ΕΚΔΟΤΗΣ: 'Ο Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: 'Ο Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: 'Αλέξανδρος 'Ι. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2017-2018 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: Μιχαήλ Τρίτος, καθηγητής ΑΠΘ. Αρχιμ. Βαρθολομαίος 'Ιατρίδης, Αρχιμ. Βαρνάβας Λαμπρόπουλος, Πρωτ. Νικόλαος Λουδοβίκος (καθ/τής ΔΕΑΣΘ), Πρεσβ. Χρήστος Κούρτης και Αρχιμ. 'Εφραίμ Τριανταφυλλόπουλος – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Λίτσα 'Ι. Χατζηφώτη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: 'Αλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Λίτσα 'Ι. Χατζηφώτη, Κων. Χολέβας και 'Εμμανουήλ Πλούσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία 'Αγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Αποστολική Διακονία της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος – 'Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Χ. Κωβαίος, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρουονέρι Αττικής, Τηλ.: 210-8160.127 – Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (για όσους δέν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Αθηνάς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Προμετωπίδα έξωφύλλου: 'Αγίου Μαξίμου 'Ομολογητοῦ, *Πρός Θαλάσσιον*

Τό έξώφυλλο και οί σελίδες αὐτοῦ τοῦ τεύχους κοσμοῦνται ἀπό τά πρωτότυπα ἔργα τῆς πρεσβυτέρας Χριστίνας Παπαθέου-Δουληγέρη. Τήν εὐχαριστοῦμε και ἀπό ἐδῶ γιά τήν εὐγενική παραχώρησή τους. Μερικά ἀπό τά ἔργα εἶναι εἰκονογραφίες στά βιβλία τῆς Ζωῆς Κανάβα, *Οἱ Πράξεις τῶν Αποστόλων γιά παιδιά και νέους* (Αθήνα: 'Ακρίτας 2004) και *Εἶπεν ὁ Κύριος* (Αθήνα: 'Ακρίτας 2006).

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Τά κείμενα τῶν συνεργατῶν νά μὴν ὑπερβαίνουν τίς 350 λέξεις, ὅσον ἀφορᾶ τήν πρώτη σελίδα, και τίς 420 λέξεις γιά κάθε μία ἀπό τίς σελίδες πού ἔπονται. Δέν γίνονται δεκτά δημοσιευμένα κείμενα.

Τό Περιοδικό *Ἐφημέριος* δέν εὐθύνεται γιά τό γλωσσικό ἴδιωμα τῶν ἀρθρογράφων του.

Δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση, ἡ ἀναπαραγωγή –ὀλική ἢ μερική– τοῦ περιεχομένου τοῦ περιοδικοῦ *Ἐφημέριος* καθ' οἷονδήποτε τρόπο. Ἐπιτρέπεται μόνον ἡ παράθεση ἀποσπασμάτων ἀποκλειστικῶς γιά ἐπιστημονικούς και ἐκπαιδευτικούς σκοπούς, με ἀναφορά τῆς πηγῆς προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 67ον

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2018

Τεύχος 6ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Εισοδικόν	3
ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ	
Πρός Θαλάσιον περί διαφόρων άπόρων τής Άγίας Γραφής	4
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	
Ή έλπίδα τών έθνών. 25 Δεκεμβρίου: Δ΄ ανάγνωσμα του Έσπερινού.....	7
ΠΡΩΤ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	
Ύπηρεξαν κι άλλες μορφές χριστιανικής πίστης που χάθηκαν; (β)	11
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ	
Περί τής Εύχής τής Προσκομιδής και του νοήματος τής θυμιάσης.....	14
Πρωτ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΡΙΩΤΟΓΛΟΥ	
Βασικά θέματα τής κατήχησης. Ή λατρεία τής Έκκλησίας	16
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Ταύτιση Χριστού και Έκκλησίας στην Άποκάλυψη του Ίωάννου.....	18
Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ	
Κυριακή Θ΄ Λουκά	22
Άρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ	
Κυριακή ΙΓ΄ Λουκά (Γαλ. 3,23-4,5)	24
Άρχιμ. ΒΑΡΝΑΒΑ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Άφιλόξενοι «πρεσβύτεροι» υιοί.....	26
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ	
Ή “Μητέρα τών Έκκλησιών” και ό παλαιός κόσμος τής Ρώμης.....	28
Άρχιμ. ΙΑΣΟΝΟΣ ΚΕΣΣΕΝ	
Χριστός Μαρίας Γέννα: μία δογματική άποδοχή τής παλαιοχριστιανικής έπιγραφικής.....	31
Πρωτ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΛΟΝΤΟΥ	
Τό όρος Θαβώρ (β)	34
Πρωτ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΙΑ	
Πίστη και Έπιστήμη στον 21° αϊ.....	37
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΜΠΡΟΥ	
Φανερές και Μυστικές έταιρείες (1809-1820), Ι	39
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΜΠΟΥΜΗ	
Άποστολικοί Κανόνες (κ΄)	43
ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ ΓΑΛΑΝΗ	
Τό όράριο του διακόνου ως μαρτυρία ένότητας Π. και Κ. Διαθήκης	44
Βιβλιοπαρουσίαση	47
Έφημεριακά	48

Ποιός λοιπόν έρευνώντας θα βρει μιά τέτοια γέννηση; Ποιός λόγος θα κατανοήσει τόν τρόπο του μυστηρίου; Κανείς νά μήν προσπαθήσει νά φθάσει τόν άκατάληπτο μέ ανθρώπινες σκέψεις· διότι έδω δέν χρειάζονται αναλογίες, αλλά μόνο πίστη.

Σταμάτα νά έρευνᾶς, άνθρωπε, και διδάξου νά προσκυνᾶς μαζί μέ τούς μάγους. Μπόρεσε πρώτα νά αντικρύσεις κατευθείαν τίς ακτίνες του ήλιου και τότε θα άτενίσεις ακίνδυνα τήν παρθενική γέννα. Ή θεότητα είναι φωτιά που κατακαίει, αν θελήσεις νά ψηλαφήσεις τή φλόγα, θα κατακάψεις τά χέρια σου χωρίς νά βρεις τίποτε.

Ποιός δηλαδή, όταν γεννήθηκε, συντάραξε τόν ουρανό μέ τήν ύμνωδία των άγγελων; Ποιός άνέτειλε άστρο και μονάχα τούς άστρολόγους άνέδειξε θεολόγους; Ποιός ονομάσθηκε από τούς άγγέλους Κύριος, αν και ήταν στήν κοιλιά της μάνας του; Ποιός ονομάσθηκε μέ τό όνομα αυτό πριν άκόμη γεννηθεί; Ποιός, αν και ήταν στήν κοιλιά της μάνας του, προσκυνήθηκε ποτέ μέ σκίρτημα; Ποιός, αν και ήταν στή μήτρα, δέχθηκε τόν σεβασμό από αυτούς που ήταν στή μήτρα; Ποιός έλκυσε τούς μάγους από τήν Περσία για νά τόν προσκυνήσουν;

Πραγματικά, είναι ώραίο νά θαυμάσουμε τήν πίστη τους. Δέν δίστασαν νά τόν προσκυνήσουν, αν και είδαν τό σπήλαιο και τή μεγάλη φτώχεια· διότι έμαθαν μέ τόν φωτισμό του Άγίου Πνεύματος ότι για μᾶς Ήκεινος έγινε φτωχός, αν και ήταν πλούσιος· ότι κρατάει στήν παλάμη του όλο τόν κόσμο, αν και γεννήθηκε στό σπήλαιο· ότι περιβάλλει τόν ουρανό μέ νέφη, αν και περιβάλλεται μέ κουρέλια, όπως συνηθίζεται για τά νεογέννητα· ότι αναπαύεται στους κόλπους του Θεού-Πατέρα, αν και ως άνθρωπος είναι ξαπλωμένος στή φάτνη· και ότι βρίσκεται στόν θρόνο του Θεού-Πατέρα, αν και βαστάζεται στήν άγκάλη της μητέρας.

Αλλά έμεις άς δοξάσουμε τήν ένσαρκη γέννηση του Κυρίου από τήν Παρθένο και τήν προσκύνησή του από όλη τήν κτίση, προσφέροντας όλόκληρη τή ζωή μας, στόν Χριστό· στόν Όποιο πρέπει ή δόξα στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

Όσιού Έφραίμ του Σύρου, Λόγος ότε οί μάγοι παρεγένεντο εις Ίεροσόλυμα, στον τόμο Όσιού Έφραίμ του Σύρου, Έργα, τ. Ζ', μτφ. Κωνσταντίνος Γ. Φραντζολᾶς, Θεσσαλονίκη: «Τό Περιβόλι της Παναγίας» 1998

Σεβαστοί πατέρες,

Ἡ Ἀπόκριση τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ στό ἐρώτημα ἀπό ποιόν ἦταν προορισμένος ὁ Χριστός νά φανερωθεῖ στόν κόσμο, ἀπό τό ἔργο του *Πρός Θαλάσσιον*, δημοσιεύεται στή στήλη *Προσόμοια* αὐτοῦ τοῦ τεύχους. Ὁ καθηγητής κ. Μ. Κωνσταντίνου, στή στήλη *Παλαιοδιαθηκικά*, σχολιάζει τό Δ' Ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ (*Ἡσαΐα* 1-10) τῆς 25^{ης} Δεκεμβρίου, στή στήλη *Τίνα με λέγουσι οἱ ἄνθρωποι εἶναι;* ὁ π. Κ. Παπαθανασίου συνεχίζει τήν πραγμάτευση τοῦ ἐρωτήματος «Υἱῆρξαν κι ἄλλες μορφές χριστιανικῆς πίστεως πού χάθηκαν;» καί ὁ κ. Παναγιώτης Σκαλτσῆς στή στήλη *Λειτουργικές Ἀπορίες* ἀπαντᾷ σέ ἐρώτηση ἐφημερίου σχετικά μέ τήν Εὐχή τῆς Προσκομιδῆς καί τό νόημα τῆς θυμιάσεως. Ὁ π. Ἀλέξ. Καριώτογλου στή στήλη *Πρός Κατήχησιν* ἀναφέρεται στή «Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας» καί ὁ κ. Δημ. Μαυρόπουλος στά *Ἐκκλησιολογικά*, συνεχίζοντας τό θέμα «Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας», παρουσιάζει τήν «Ταύτιση Χριστοῦ καί Ἐκκλησίας στήν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου». Στή *Διακονία τοῦ Λόγου* ὁ π. Γεώργιος Δορμπαράκης ἀναλύει τό ἀποστολικό ἀνάγνωσμα τῆς Κυριακῆς Θ' Λουκᾶ καί ὁ π. Παντελεήμων Τσορμπατζόγλου τό ἀποστολικό ἀνάγνωσμα τῆς Κυριακῆς ΙΓ' Λουκᾶ (Γαλ. 3, 23-4, 5), στίς σελίδες τῶν *Συγχρόνων προκλήσεων* ὁ π. Βαρνάβας Λαμπρόπουλος ὁμιλεῖ γιά τούς «Ἀφιλόξενους “πρεσβυτέρους” υἱούς» καί ὁ κ. Στ. Γουλούλης, στό *Ἀγριέλαιον εἰς καλλιέλαιον*, πραγματεύεται τό θέμα «Ἡ “Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν” καί ὁ παλαιός κόσμος τῆς Ρώμης».

Τήν περιήγηση στό «Ὅρος Θαβώρ» συνεχίζει ὁ π. Σπυρίδων Λόντος στή στήλη *Βιβλικές πόλεις καί τοποθεσίες*, τή διερεύνηση τοῦ θέματος «Πίστη καί ἐπιστήμη στόν 21^ο αἰ.» ἐπιχειρεῖ ὁ π. Σωτήριος Ἀθανασούλιας στή στήλη *Πρός Διάκρισιν*, στά *Ἱστορικά θέματα* ὁ κ. Ν. Τόμπρος παρουσιάζει τίς «Φανερές καί Μυστικές Ἐταιρεῖες» τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου, στά *Κανονικά* ὁ κ. Παναγιώτης Μπούμης συνεχίζει τήν ἀνάλυση τῶν Ἀποστολικῶν Κανόνων καί στή στήλη *Ποικίλα* ὁ κ. Τιμολέων Γαλάνης γράφει γιά «Τό ὄραριο τοῦ διακόνου ὡς μαρτυρία ἐνότητος Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης». Ἡ στήλη *Βιβλιοπαρουσίαση*, μέ εἰδήσεις γιά νέες ἐκδόσεις, πού παρουσιάζει ἡ κ. Α. Ἰ. Χατζηφώτη, καί τά *Ἐφημεριακά*, πού φροντίζει ὁ π. Γ. Βαμβακίδης συμπληρώνουν τήν ὕλη αὐτοῦ τοῦ τεύχους.

Καλή Χρονιά
Ἀλέξανδρος Κατσιάρας

Ἁγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ*

Πρὸς Θαλάσσιον περὶ διαφόρων ἀπόρων
τῆς Ἁγίας Γραφῆς, Ἑρώτησις Ε΄

Ἀλλά μέ τό πολύτιμο αἷμα τοῦ Χριστοῦ, πού θυσιάστηκε σάν ἀμνός ἄμωμος καί ἄσπιλος, κι ἦταν βέβαια προορισμένος πρὶν ἀπό τή δημιουργία τοῦ κόσμου, ἀλλά φανερώθηκε γιά χάρη μας αὐτά τά τελευταῖα χρόνια. Προορισμένος ἀπό ποιόν;

Ἀπόκριση

Τό μυστήριο τοῦ Χριστοῦ ὁ λόγος τῆς Γραφῆς τό ὀνόμασε Χριστό καί τό βεβαιώνει μέ σαφήνεια ὁ μέγας Ἀπόστολος λέγοντας, «τό μυστικό σχέδιο, πού ἦταν κρυμμένο ἀπό ὅλες τίς γενεές, φανερώθηκε τώρα», ἐννοώντας δηλαδή ὡς τόν Χριστό, τό μυστικό σχέδιο μέ τόν Χριστό. Αὐτό εἶναι ὀλοφάνερα ἢ ἄρρητη καί ἀκατάληπτη ὑποστασιακή ἔνωση τῆς θεότητας καί τῆς ἀνθρωπότητας, πού ὀδηγεῖ σέ ταυτότητα πλήρη τήν ἀνθρωπότητα μέ τή θεότητα ἐξαιτίας τῆς ὑπόστασης καί, κάνοντας μία τήν ὑπόσταση τή σύνθετη ἀπό τά δύο, χωρίς ἢ φυσική διαφορά τῆς οὐσίας τους νά προκαλέσει σ' αὐτήν καμιά μείωση σέ ὀτιδήποτε. Ὡστε καί ἡ ὑπόστασή τους νά γίνε, ὅπως εἶπα, μία, καί ἡ φυσική διαφορά νά μείνει ἀπαθής, στήν ὁποία ὑπόσταση καί μετά τήν ἔνωση ἢ κατά φύση ποιότητά τους διασώζεται ἀμείωτη καί ὅταν ἐνωθοῦν. Γιατί, ὅπου κατά τήν ἔνωση δέν συνοδεύει τά ἐνωμένα καμιά ἀπολύτως τροπή καί καμιά ἀλλοίωση, ὁ λόγος τῆς οὐσίας καθενός παραμένει γνήσιος κι ἀληθινός. Κι ὅποιον ὁ λόγος παραμένει γνήσιος κι ἀληθινός καί μετά τήν ἔνωση, αὐτῶν οἱ φύσεις παραμένουν ἄθικτες μέ κάθε τρόπο χωρίς νά ἀρνηθεῖ καμιά ἀπό αὐτές τά δικά της στοιχεῖα γιά χάρη τῆς ἔνωσης.

Γιατί ὁ ποιητής τῶν ὄλων, αὐτός πού ἔγινε κατ' οἰκονομία αὐτό πού δέν ἦταν, ἔπρεπε νά διασώσει ἀμετάβλητο καί τόν ἑαυτό του σέ αὐτό πού ἦταν ἀπό τή φύση του καί σέ αὐτό πού ἔγινε στή φύση κατ' οἰκονομία. Γιατί στόν Θεό δέν εἶναι φυσικό νά βλέπουμε μεταβολή, γιά τόν ὁποῖο δέν μπορούμε νά σκεφτοῦμε καμιά ἀπολύτως κίνηση σχετικά μέ τήν ὁποία γίνεται ἢ μεταβολή σέ ὅσα κινοῦνται. Αὐτό εἶναι τό μεγάλο κι ἀπόκρυφο μυστήριο. Αὐτό εἶναι τό μακάριο τέλος γιά τό ὁποῖο ἔχουν γίνε

*Ἁγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Θαλάσσιον περὶ διαφόρων ἀπόρων τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἑρώτησις Ε΄, PG 90, 620B-625B (νεοελληνική ἀπόδοση: Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καί Ἀσκητικῶν, ΕΠΕ, τ. 14Γ, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 186-195)

ὅλα. Αὐτός εἶναι ὁ θεῖος σκοπός πού προεπινοήθηκε πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν ὄντων, πού ὀρίζοντάς τον μποροῦμε νά τόν ποῦμε «προεπινοούμενο τέλος», γιὰ χάρη τοῦ ὁποίου ἔγιναν τὰ πάντα κι αὐτό γιὰ χάρη κανενός. Σ' αὐτό τό τέλος ἀτενίζοντας δημιούργησε ὁ Θεός τίς οὐσίες τῶν ὄντων. Αὐτό εἶναι κυρίως τό πέρας τῆς πρόνοιας καί ἐκείνων πού ἡ πρόνοια προνοεῖ, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο γίνεται ἡ ἐπανασυναγωγή στόν Θεό ὅλων τῶν ποιημάτων του. Αὐτό εἶναι τό μυστήριο πού περικλείει ὅλους τούς αἰῶνες καί φανερώνει τὴν ὑπεράπειρη καί πού ἄπειρες φορές ἀπείρως προϋπάρχει ἀπὸ τούς αἰῶνες μεγάλη βουλή τοῦ Θεοῦ, τῆς ὁποίας βουλῆς ἀγγελιοφόρος ἔγινε ὁ ἴδιος ὁ σύμφωνος μέ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ Λόγος ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος, καί φανέρωσε, ἂν μοῦ ἐπιτρέπεται νά πῶ, τόν ἴδιο τόν βαθύτερο πυθμένα τῆς Πατρικῆς ἀγαθότητας κι ἔδειξε μέσα σ' αὐτόν τό τέλος, πού γιὰ χάρη του τὰ δημιουργήματα ἔλαβαν σαφῶς τὴν ἀρχὴ τῆς ὑπαρξῆς τους. Γιατί γιὰ τόν Χριστό, δηλαδή γιὰ τό μυστήριο κατὰ Χριστό, ὅλοι οἱ αἰῶνες καί ὅλα ὅσα περιέχουν ἔχουν λάβει τὴν ἀρχὴ καί τό τέλος τοῦ εἶναι τους. Γιατί πιό πρὶν ἀπὸ τούς αἰῶνες προϋπονοήθηκε ἡ ἔνωση, τοῦ ὄριου καί τῆς ἀοριστίας, τοῦ μέτρου καί τῆς ἀμετρίας, τοῦ πέρατος καί τῆς ἀπειρίας, τοῦ δημιουργοῦ καί τῆς δημιουργίας, τῆς στάσης καί τῆς κίνησης, καί ἡ ἔνωση αὐτὴ ἔγινε στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ὅταν φανερώθηκε στό τέλος τῶν χρόνων καί πραγματοποιοῖ τὴν πρόγνωση τοῦ Θεοῦ, ὥστε νά σταματήσουν γύρω στό τελείως ἀκίνητο κατὰ τὴν οὐσία ὅσα κινοῦνται ἀπὸ τὴ φύση τους, ξεφεύγοντας τελείως ἀπὸ τὴν κίνηση πρὸς τόν ἑαυτὸ τους καί πρὸς τὰ ἄλλα καί νά λάβουν πείρα τῆς κατ' ἐνέργειαν γνώσης ἐκείνου ὅπου ἀξιώθηκαν νά σταματήσουν, γνώσης ἀναλλοίωτης πού παραμένει πάντοτε ἴδια παρέχοντας σ' αὐτούς τὴν ἀπόλαυση ἐκείνου πού γνώρισαν.

Γιατί ὁ λόγος ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ γνώση τῶν θεῶν εἶναι διπλῆ ἢ σχετικὴ, πού βρίσκεται μόνο στόν λόγο καί στίς ἔννοιες καί πού δέν ἔχει κατὰ τὴν πράξη μέ τὴν πείρα αἴσθηση ἐκείνου πού ἔγινε γνωστό καί πού μ' αὐτὴν οἰκονομοῦμε τὴν παροῦσα ζωὴ καί ἡ πραγματικὴ ἀληθινὴ γνώση, πού μέ τὴν πείρα μόνο κατὰ τὴν πράξη χωρὶς λόγο καί ἔννοιες παρέχει ὅλη τὴν αἴσθηση ἐκείνου πού ἔγινε γνωστό μετέχοντάς το κατὰ χάρη, καί μέ αὐτὴ τὴ γνώση ὑποδεχόμεστε κατὰ τὴ μελλοντικὴ κατάπαυση τὴν πάνω ἀπὸ τὴ φύση θέωση πού πραγματοποιεῖται ἀδιάκοπα. Καί ἡ σχετικὴ βέβαια γνώση, ἐπειδὴ βρίσκεται στόν λόγο καί στίς ἔννοιες, λένε ὅτι κινεῖ τὴν ἐπιθυμία πρὸς τὴ μεθεκτικὴ κατὰ τὴν πράξη γνώση. Ἐνῶ ἡ γνώση μέ τὴν ἐνέργεια πού ἀπὸ τὴν πείρα καί μέ μέθεξη αὐτοῦ πού ἔγινε γνωστό παρέχει τὴν αἴσθηση, ἀπωθεῖ τὴ γνώση πού βρίσκεται στόν λόγο καί τίς ἔννοιες. [...]

Τό μυστήριο τοῦτο [τοῦ Χριστοῦ] προγνώριζε ὁ Πατέρας καί ὁ Υἱός καί τό ἅγιο Πνεῦμα.

Ὁ Πατέρας γιατί ἔτσι εὐδόκησε, ὁ Υἱός γιατί ἦταν ὁ αὐτουργός, καί τό Πνεῦμα γιατί συνεργάζεταν σ' αὐτό. Γιατί εἶναι μία ἡ γνώση τοῦ Πατέρα καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐπειδὴ εἶναι μία καί ἡ οὐσία καί ἡ δύναμη. Δέν ἀγνοοῦσε δηλαδή ὁ Πατέρας ἢ τό Ἅγιο Πνεῦμα τὴ σάρκωση τοῦ Υἱοῦ, γιατί ὑπῆρχε σέ ὁλόκληρο τόν Υἱό, πού αὐτουργοῦσε τό μυστήριο τῆς σωτηρίας μας μέ τὴ σάρκωσή του, ὅλος κατὰ τὴν οὐσία του ὁ Πατέρας, ὄχι βέβαια μέ σάρκωσή του, ἀλλὰ εὐδοκῶντας γιὰ τὴ

σάρκωση του Υιού, και όλόκληρο τό Άγιο Πνεύμα κατά την ουσία του υπήρχε στον Υιό, όχι λαμβάνοντας σάρκα, αλλά συνεργώντας με τον Υιό στην απόρροη για μας σάρκωσή του.

Είτε λοιπόν πει κάποιος Χριστό, είτε μυστήριο του Χριστού, την πρόγνωση γι' αυτό κατά την ουσία την έχει μόνη ή Αγία Τριάδα, ο Πατέρας, ο Υιός και τό Άγιο Πνεύμα. Κι άς μήν αναρωτηθεί κανένας πώς ό Χριστός, ένω είναι ένας από την Αγία Τριάδα, γίνεται αντικείμενο πρόγνωσής της, έχοντας υπ' όψη ότι δέν έγινε πρόγνωση του Χριστού ως Θεού, αλλά ως ανθρώπου, έγινε δηλαδή πρόγνωση της κατ' οικονομίαν σάρκωσής του για χάρη του ανθρώπου. Γιατί ό,τι υπάρχει αιώνια ποτέ δέν προγνωρίζεται από ένα άλλο αιώνιο. Γιατί ή πρόγνωση γίνεται για όσα έχουν αρχή στό είναι και για κάποια αιτία. Προγνωρίσθηκε λοιπόν ό Χριστός από πριν όχι γι' αυτό πού ήταν κατά φύση για τον έαυτό του, αλλά γι' αυτό πού φάνηκε ότι έγινε άργότερα για μας κατ' οικονομία. Έπρεπε δηλαδή άληθινά ό φυσικός δημιουργός της ουσίας των όντων νά γίνει άυτουργός και της κατά χάρη θέωσης των δημιουργημάτων, ώστε ό δωρητής του είναι νά φανεί δωρεοδότης και της μακαριότητας. Έπειδή λοιπόν κανένα από τά όντα δέν γνωρίζει καθόλου τον έαυτό του ή κάποιο άλλο τί είναι ως προς την ουσία, είναι εύλογο ότι κανένα από τά όντα δέν έχει κατά τή φύση την ικανότητα πρόγνωσης κανενός από όσα θά γίνουν, πλύν μόνον ό Θεός ό πάνω από τά όντα, πού και τον έαυτό του γνωρίζει τί είναι κατά την ουσία και για όλα όσα δημιούργησε και πριν άκόμα γίνουν είχε από πριν τή γνώση της ύπαρξής τους κι έμελλε κατά χάρη νά φιλοδώρησει τά όντα μέ τή γνώση του έαυτού τους και των άλλων, τί είναι στην ουσία τους, και νά φανερώσει τούς λόγους πού υπάρχουν έναιία σ' αυτόν από πριν.

Τό νά λένε μερικοί όμως πώς ό Χριστός είχε προγνωσθεί πριν από την καταβολή του κόσμου από εκείνους στους οποίους φανερώθηκε ύστερα τούς τελευταίους καιρούς, έπειδή εκείνοι οί ίδιοι υπήρχαν πριν από την καταβολή του κόσμου μαζί μέ τον προεγνωσμένο Χριστό, αυτόν τον λόγο σαν έντελώς άσχετο μέ την άλήθεια, έπειδή κάνει συναΐδια μέ τον Θεό την ουσία των λογικών όντων, τον άπορρίπτουμε. Γιατί είναι τελείως αδύνατο νά βρίσκονται μέ τον Χριστό, έτσι όπως αυτός είναι, και πάλι νά λείψουν τελείως κάποτε από αυτόν, άν βέβαια είναι φυσικό νά γίνει σ' αυτόν ή άποπεράτωση των αιώνων και ή στάση όσων κινούνται, μέσα στην όποία κανένα άπολύτως από τά όντα δέν θά υπόκειται σέ μεταβολή. Ό λόγος της Γραφής κάλεσε τον Χριστό άμωμο και άσπιλο, έπειδή είναι κατά την ψυχή και τό σώμα από τή φύση του τελείως ξένος από τή φθορά της άμαρτίας. Γιατί ή ψυχή του δέν είχε μωμο κακίας ούτε τό σώμα του σπίλο της άμαρτίας.

Ἡ ἐλπίδα τῶν ἐθνῶν
25 Δεκεμβρίου: Ἡ κατὰ σάρκα
γέννησις τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ
Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

Δ' Ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ (Ἡσαΐα 1-10)

Καθηγητοῦ Μιλτιάδου Κωνσταντίνου
Ἄρχοντος Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Τό προφητικό ἔργο πού ἀναμφίβολα ἐπέδρασε περισσότερο ἀπό ὅποιοδήποτε ἄλλο τόσο στήν ἰουδαϊκή ὅσο καί στή χριστιανική σκέψη εἶναι τό βιβλίο πού ἀποδίδεται στόν προφήτη Ἡσαΐα. Παρ' ὅλα αὐτά, γιά τό πρόσωπο τοῦ προφήτη ἐλάχιστα στοιχεῖα εἶναι γνωστά καί λιγότερα ἐκεῖνα πού μποροῦν νά διερευνηθοῦν ἱστορικά. Ἀνάλογα ἰσχύουν καί γιά τό βιβλίο του· ἄν καί εἶναι τό μεγαλύτερο προφητικό ἔργο τῆς Βίβλου, ἐλάχιστες εἶναι οἱ περικοπές ἐκεῖνες πού ἡ σύγχρονη ἔρευνα μπορεῖ νά συσχετίσει μέ τόν προφήτη πού ἔδρασε τόν 7 π.Χ. αἰῶνα στήν Ἱερουσαλήμ.

Οἱ περισσότερες ἀπό τίς δυσκολίες αὐτές δέν ἦταν ἄγνωστες στούς ἀρχαίους ἐρμηνευτές. Γι' αὐτόν προφανῶς τόν λόγο, καί ἀναμφίβολα γιά τήν ἀπαράμιλλη δύναμη τοῦ προφητικοῦ μηνύματος τοῦ Ἡσαΐα, πολύ νωρίς ἡ χριστιανική ἐρμηνευτική παράδοση, ἀκολουθώντας τήν ἀντίστοιχη πρακτική τῆς Καινῆς Διαθήκης, δέν ἐπικεντρώνει τό ἐνδιαφέρον της τόσο στή σύνδεση τῶν προφητειῶν τοῦ βιβλίου μέ τήν ἱστορική πραγματικότητα του 7 π.Χ. αἰῶνα ὅσο μέ τό πρόσω-

πο καί τό ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δέν εἶναι, κατὰ συνέπεια, τυχαῖο ὅτι πολλοί ἐκκλησιαστικοί συγγραφεῖς ἀντιμετωπίζουν τόν Ἡσαΐα ὄχι ἀπλῶς ὡς τόν μεγαλύτερο προφήτη ἀλλά σάν εὐαγγελιστή ἢ ἀπόστολο. Αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος πού τό βιβλίο διαβάζεται σχεδόν ὀλόκληρο κατὰ τοὺς Ἑσπερινούς τῶν μεγάλων δεσποτικῶν γιορτῶν. Τό τέταρτο ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς γιορτῆς τῶν Χριστουγέννων προέρχεται ἀπό τό ἐνδέκατο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου (στχ 1-10).

Τό περιεχόμενο τοῦ κειμένου μπορεῖ νά διαιρεθεῖ σέ δύο μέρη. Στό πρῶτο μέρος (στχ. 1-5) γίνεται λόγος γιά ἕναν ἰδεώδη βασιλιά, ὁ ὁποῖος ὡς φορέας τοῦ πνεύματος τοῦ Κυρίου κυβερνᾷ γιά λογαριασμό του καί κατ' ἐντολήν του μέ ἀπόλυτη δικαιοσύνη. Στό δεύτερο μέρος (στχ. 6-9) παρουσιάζεται ἕνα νέο θέμα, ἡ ἐπικράτηση μίας γενικῆς εἰρήνης στίς σχέσεις τῶν ζώων μεταξύ τους, ὡς σημεῖο μίας ἐπιστροφῆς τῆς παραδείσιας κατάστασης, ἐνῶ ἡ ὄλη ἐνότητα κατακλείεται μέ τή διαβεβαίωση ὅτι ὁ προερχόμενος ἀπό τή γενιά τοῦ Ἰεσσαί νέος ἡγεμόνας, πού ἀναφέρεται στό πρῶτο

μέρος της περικοπής, θά ενσαρκώνει τις ελπίδες όλων των λαών της γης (σтч 10).

Ἄν θά ἐπιχειροῦσε νά προσεγγίσει κανείς τό παραπάνω κείμενο μέ βάση τή σύγχρονη ιστορικοκριτική μέθοδο ἐρμηνείας τῆς Γραφῆς, θά κατέληγε μέ βάση τό λεξιλόγιο, τό ὕφος καί τή θεματολογία του στό συμπέρασμα πώς ἡ συγκεκριμένη περικοπή δέν προέρχεται ἀπό τόν ἴδιο τόν προφήτη Ἡσαΐα, ἀλλά συνιστᾶ ἓνα τυπικό κείμενο τῆς μεταιχμαλωσιακῆς περιόδου, πού ἀντικατοπτρίζει τίς μεσσιανικές προσδοκίες τῆς ἰουδαϊκῆς κοινότητας τοῦ 5 π.Χ. αἰώνα, ἡ ὁποία, ἀπογοητευμένη ἀπό τήν ἀποτυχία τῆς δαβιδικῆς δυναστείας, ἐλπίζει σέ μία νέα εὐκαιρία πού ὁ Θεός θά δώσει στόν λαό του, κάνοντας τήν ἱστορία τῆς βασιλείας νά ἐπιστρέψει στήν ἀφετηρία της, στόν πατέρα τοῦ Δαβίδ, στόν Ἰεσσαί, καί νά ἀρχίσει ξανά, ἐνῶ ὀλόκληρη ἡ κτίση θά ἐπιστρέψει στήν παραδείσια κατάσταση.

Τό παραπάνω συμπέρασμα εἶναι πολύ σημαντικό γιά τήν κατανόηση τῆς ἐξέλιξης τῆς ἰουδαϊκῆς ἐσχατολογίας καί τῶν συνδεδεμένων μέ αὐτήν μεσσιανικῶν προσδοκιῶν. Ὡστόσο, οἱ ἐκκλησιαστικοί συγγραφεῖς δέν ἀσχολοῦνται μέ τέτοια θεωρητικά ζητήματα, καθώς προσεγγίζουν τό ζήτημα τῆς ἀuthenticότητας τῶν βιβλικῶν κειμένων ἐντελῶς διαφορετικά. Συγκεκριμένα, ἐφόσον ἡ Ἐκκλησία παρέλαβε ἀπό τή Συναγωγή τά ἱερά της κείμενα καί τά ἀναγνώρισε ὡς ἀuthenticή μαρτυρία τῆς ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο καί μαζί μέ αὐτά παρέλαβε καί τή μεσσιανική ἐρμηνεία τῶν προφητικῶν κειμένων, τό σημαντικότερο πρόβλημα γιά τήν Ἐκκλησία τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων δέν ἦταν ἄν ὁ Ἡσαΐας ἔγραψε πράγματι ἓνα κείμενο ἢ

ὄχι, ἀλλά ἄν αὐτός πού ἐξαγγέλλεται στό συγκεκριμένο κείμενο ἦταν ὁ Ἰησοῦς ἢ ὄχι. Ἔτσι, οἱ προσπάθειες τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς στρέφονταν, λόγω τῆς ἀντιπαράθεσής τους πρὸς τόν ἰουδαϊσμό, στό νά συσχετίσουν ὅλα τά μεσσιανικά κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μέ τόν Ἰησοῦ. Αὐτό τό διαπιστώνει κανείς τόσο στόν Ὁριγένη ὅσο καί στόν Εὐσέβιο Καισαρείας, οἱ ὁποῖοι γράφουν κατά τόν 7 μ.Χ. αἰώνα τά ὑπομνήματά τους στό βιβλίο τοῦ Ἡσαΐα. Κυρίαρχο στοιχεῖο στήν ἐρμηνεία τους εἶναι ὅτι ὁ Ἡσαΐας στούς σтч. 1-5 κάνει λόγο γιά τόν Ἰησοῦ καί στούς σтч. 6-11 γιά τήν Ἐκκλησία, στήν ὁποία συγκεντρώνονται κάθε εἶδους ἄνθρωποι, καλοί καί κακοί, πλούσιοι καί φτωχοί.

Τό ἐνδιαφέρον τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων νά ταυτίσουν τόν ἐξαγγελλούμενο στά μεσσιανικά κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μέ τόν Ἰησοῦ βασιζέται στήν ἀντιπαράθεση μεταξύ Συναγωγῆς καί Ἐκκλησίας. Περί τά μέσα τοῦ 8 μ.Χ. αἰώνα ὅμως ὁ ἐρμηνευτικός ὀρίζοντας ἀλλάζει. Ἐνδιαφέρον στό σημεῖο αὐτό παρουσιάζει ἡ διαπίστωση ὅτι οἱ ἐκκλησιαστικοί συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι γράφουν αὐτήν τήν περίοδο, οἱ ἅγιοι Βασίλειος ὁ Μέγας, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καί Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ἄν καί ἀποδέχονται τήν παραπάνω ἐρμηνεία ὡς αὐτονόητη, δέν δείχνουν κανένα ἐνδιαφέρον πλέον νά ἀναφερθοῦν στά ὑπομνήματά τους ἀναλυτικά σ' αὐτήν. Ἡ θεολογική ἀντιπαράθεση πρὸς τόν ἰουδαϊσμό ἀνήκει πλέον στό παρελθόν καί ἡ Ἐκκλησία δέν νιώθει πιά ἀπειλούμενη ἀπό τή Συναγωγή. Ἔτσι, μπορεῖ νά θεωρεῖ πλέον τήν Παλαιά Διαθήκη ὡς μέρος τῆς δικῆς της παράδοσης, καθώς βλέπει στά

γεγονότα πού περιγράφονται σ' αυτήν νά ενεργεί ὁ ἴδιος Λόγος τοῦ Θεοῦ, στόν ὁποῖο ἀναφέρεται καί ἡ *Καينὴ Διαθήκη*.

Ἡ ἐρμηνευτική αὐτὴ προσέγγιση ἀποτυπώνεται εἰκονογραφικά καί στή γνωστή εἰκόνα τῆς ὕστερης βυζαντινῆς περιόδου πού ἐπιγράφεται «Ρίζα τοῦ Ἰεσοσαί». Στό κάτω μέρος τῆς εἰκόνας παριστάνεται ξαπλωμένος ὁ πατέρας τοῦ Δαβίδ, ὁ Ἰεσοσαί, καί ἀπό τήν κοιλιὰ του βγαίνει ἕνα δένδρο. Στά κλαδιά τοῦ δένδρου παριστάνονται διάφορα πρόσωπα τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης* καί στήν κορυφή ὁ Ἰησοῦς Χριστός μέ τήν ἐπιγραφή «Ο ΩΝ» στό φωτοστέφανό του. Ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ ταυτίζει τόν Ἰησοῦ μέ τόν Θεό τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης*, ἐφόσον ἡ ἔκφραση «Ο ΩΝ» προέρχεται ἀπό τό *Ο'* καί ἀποτελεῖ κατά λέξη μετάφραση τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτό παραδίδεται στό *Ἔξοδος* γ' 15.

Ἀνάλογα ἰσχύουν καί γιά τήν ὕμνογραφία, ὅπου τό «βλαστάρι» τῆς ρίζας τοῦ Ἰεσοσαί ταυτίζεται μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό, ὅπως χαρακτηριστικά τονίζεται στόν εἰρμό (καταβασία) τῆς δ' ὠδῆς τοῦ κανόνα τῶν Χριστουγέννων:

*Ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσοσαί,
καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς, Χριστέ,
ἐκ τῆς Παρθένου ἀνεβλάστησας·
ἐξ ὄρου ὁ αἰνετὸς κατασκίου δασέος·
ἦλθες σαρκωθεὶς ἐξ ἀπειράνδρου,
ὁ ἄυλος καὶ Θεός·
δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε.*

Στόν ὕμνο αὐτό διαπιστώνεται καί ἕνα νέο στοιχεῖο ἢ σύνδεση μίας μεσσιανικῆς προφητείας μέ τήν Παναγία. Μετά τήν Γ' Οἰκουμενική Σύνοδο στήν Ἔφεσο τό 341 μ.Χ., ἡ ὁποία ἀνακήρυξε τή Μαρία ὡς

«Θεοτόκο» ἐνάντια στή διδασκαλία τοῦ Νεστορίου, ἀρχίζει ἕνας νέος κύκλος ἐρμηνείας τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης*: Οἱ προφῆτες δέν ἐξήγγειλαν μόνον τήν ἔλευση τοῦ Μεσσία, ἀλλά μίλησαν μέ τήν ἴδια σαφήνεια καί γιά τή μητέρα του.

Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ ἀντικατοπτρίζεται σέ μία εἰκόνα πού φέρει τόν τίτλο «Ἄνωθεν οἱ προφῆται» καί εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπό ἕναν ὕμνο πού ἀρχίζει μέ τά ἴδια λόγια:

*Ἄνωθεν οἱ προφῆται σέ προκατήγγειλαν
στάμνα, ῥάβδον, πλάκα,
κιβωτόν, λυχνίαν,
ὄρος ἀλατόμητον,
χρυσοῦν θυμιατήριον καὶ σκηνήν,
πύλην ἀδιόδευτον,
παλάτιον καὶ κλίμακα καὶ θρόνον
τοῦ βασιλέως.*

Στό κέντρο τῆς εἰκόνας εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος μέ τόν Ἰησοῦ ὡς μικρό παιδί στήν ἀγκαλιά της καί γύρω της διάφορα πρόσωπα τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης* πού κρατᾶνε στό χέρι τους ἕνα εἰλητάριο ἢ κάποιο σύμβολο. Συνήθως εἰκονίζονται ὁ Ἄαρών κρατώντας τό ἀνθισμένο ραβδί του (*Ἀριθμοί* ιζ' 23), ὁ Γεδεών κρατώντας τό ὑγρό ποκάρι (*Κριταί* ζ' 36-40), ὁ Ἰακώβ κρατώντας μία κλίμακα (*Γένεσις* κη' 12), ὁ Μωυσῆς μπροστά στή φλεγόμενη βάτο (*Ἔξοδος* γ' 2), ὁ Δαβίδ μέ τήν Κιβωτό τῆς Διαθήκης (πρβλ. *Ψαλμοί* ρλβ' / ρλα' 8), ὁ Σολομώντας μέ τό ἀνάκλιτρό του (*Ἄσμα Ἀσμάτων* γ' 7-10), ὁ Ἡσαΐας κρατώντας μία λαβίδα (*Ἡσαΐας* ζ' 6), ὁ Ἰεζεκιήλ κρατώντας μία κλειστή πύλη (*Ιεζεκιήλ* μδ' 2), ὁ Δανιήλ κρατώντας ἕνα ὄρος (*Δανιήλ* β' 34), ὁ Ζαχαρίας κρατώντας μία ἐφτάφωτη λυχνία (*Ζαχαρίας* δ' 2) κ.ἄ. Ὅπως εἶναι γνωστό, κάθε ἕνα

ἀπό τὰ ἀντικείμενα αὐτά κατανοήθηκε ὡς προτύπωση τοῦ ρόλου τῆς Παναγίας στό σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας.

Μέσα ἀπό αὐτήν τήν ἐρμηνευτική προσέγγιση, πού ξεκινάει ἤδη ἀπό τούς συγγραφεῖς τῶν βιβλίων τῆς *Καινῆς Διαθήκης*, ἡ Ἐκκλησία προσφέρει μία ἐντελῶς διαφορετική κατανόηση τῆς αὐθεντικότητας τῶν βιβλικῶν κειμένων, καθὼς τό ἀποφασιστικό κριτήριο δέν εἶναι πλέον ἡ προσωπικότητα τοῦ ὑποτιθέμενου συγγραφέα, ἀλλά ἡ κοινότητα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ πού ἀναγνωρίζει τό συγκεκριμένο κείμενο ὡς λόγο Θεοῦ καί ἐπομένως ὡς κείμενο πού δέν παρέχει ἀπλῶς πληρο-

φορίες γιά κάποια γεγονότα ἐνός μακρινοῦ παρελθόντος, ἀλλά ὡς κείμενο πού περιέχει αἰώνιες ἀλήθειες πού ἰσχύουν γιά ὅλες τίς ἐποχές. Ἔτσι, τό περιεχόμενο τοῦ κεφ ια' τοῦ βιβλίου δέν περιορίζεται ἀπλῶς σέ ἓνα ἐνθαρρυντικό γιά τούς Ἰουδαίους τῆς προχριστιανικῆς ἐποχῆς μήνυμα ἀποκατάστασης, ἀλλά ἀποτελεῖ ἓνα μήνυμα ἐλπίδας γιά ὅλους τούς λαούς τῆς γῆς γιά ἀποκατάσταση τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων μέ τόν Θεό καί μεταξύ τους: «Κανένας δέν θά προξενεῖ κακό ... γιατί ἡ γνώση τοῦ Κυρίου θά γεμίσει ὅλοκληρη τή γῆ, καθὼς σκεπάζουν τ' ἄφθονα νερά τίς θάλασσες» (*Ἠσαΐας* ια' 9).

78. Ὑπῆρξαν κι ἄλλες μορφές χριστιανικῆς πίστεως πού χάθηκαν; (β)

Πρωτ. Κωνσταντίνου Παπαθανασίου
Ἐφημ. Ἱ. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Παλαιοῦ Φαλήρου,
Ἱ. Μ. Νέας Σμύρνης

Ἡ κατάσταση τῆς ἀρχικῆς χριστιανισμοῦ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν τριῶν πρώτων αἰῶνων παραμένει ἓνα πολυσυζητημένο –ἀκόμη καὶ σήμερα– θέμα γιὰ τὴ βιβλικὴ ἐπιστήμη. Ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ, ἡ ἔλλειψη ἱκανῶν σχετικῶν μαρτυριῶν μὲ ἀναπόφευκτη τὴν προφυγὴ σέ ἐρωτήματα καὶ εἰκασίες, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ διατύπωση πληθώρας ἀπόψεων καὶ θεωρήσεων πού δημιουργοῦν συχνὰ ἓνα σκοτεινὸ χωρὸ πού περιβάλλει τὴν ἀλήθεια. Καὶ ἡ ἀλήθεια κατανοεῖται πλέον ὡς μιὰ κρυμμένη ἀπὸ τὰ μάτια τῶν συγχρόνων ἐμπειρία, χωρὶς αὐτὴ νὰ διασώζεται στὰ κανονικὰ Εὐαγγέλια τῆς Κ.Δ.!

Τὸ ἀρχικὸ ἐπιχείρημα ὅτι ὑπῆρξαν γραφές πού κατέληξαν νὰ ἀπορριφθοῦν, νὰ περιφρονηθοῦν ἢ νὰ διασυρθοῦν, νὰ περιέλθουν σέ ἀχρησία καὶ ἐντέλει νὰ χαθοῦν, δέν πρέπει νὰ κατανοηθεῖ ὡς κακόβουλη στάση καὶ πράξη ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, καθὼς ἐκεῖνη ἦταν –οὔτως ἢ ἄλλως– μιὰ ἀπαγορευμένη καὶ διωκόμενη κοινότητα γιὰ αἰῶνες. Οἱ λεγόμενες ἢ εἰκαζόμενες «χαμένες γραφές» δύνανται νὰ ἐκπροσωποῦν χριστιανικὲς τοπικὲς παραδόσεις, οἱ ὁποῖες ὥστόσο δέν ἄντεξαν στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ στὴν εὐρύτερη ἀποδοχὴ τους.

Ἡ ἀντίληψη ἐπίσης ὅτι τὰ κανονικὰ βιβλία τῆς Κ.Δ. ἀναγνωρίστηκαν κατόπιν εὐρύτατης ἀντιπαράθεσης καὶ διαμάχης μὲ ἄλλα χριστιανικὰ βιβλία δέν εἶναι σύγχρονη. Ἦδη ἀπὸ τὸν 17^ο αἰῶνα ἡ Σχολὴ τῆς Τυβίγγης μὲ κύριο ἐκπρόσωπό της τὸν F. C. Bauer εἶχε ὑποστηρίξει ὅτι ἡ ἐνότητα τῆς ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἀποτελοῦσε μιὰ σύνθεση ἰδεολογικῶν ρευμάτων, πού ἀντιμάχονταν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Ἡ ἀποψη αὐτὴ βασιζόταν φανερὰ στὸ διαλεκτικὸ σύστημα τοῦ Ἑγελου γιὰ θέση-ἀντίθεση-σύνθεση. Ἡ ἀντίθεση καὶ ἡ διαμάχη, κατὰ τὴ θεώρηση αὐτὴ, δέν περιορίστηκε μεταξὺ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ νομισμού (ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων) καὶ τοῦ φιλελεύθερου ἑλληνοιστικοῦ πνεύματος (ἐκκλησίες ἰδρυμένες ἀπὸ τὸν ἀπ. Παῦλο), ἀλλὰ καὶ πέραν αὐτῶν τῶν δύο παραδόσεων. Ἔτσι παραθεωρεῖται ἡ ἱστορικὴ παράδοση καὶ γίνεται προσπάθεια κατανόησης μιᾶς ἀρχαιότερης κατάστασης ὑπὸ τὸ πρίσμα μεταγενέστερων ἀντιλήψεων.

Ὑπὸ τὸ πρίσμα ἐπίσης ὅτι οἱ θρησκευτικὲς παραδόσεις διαίρου τὴν ἀνθρωπότητα καὶ κάνουν πολὺ δύσκολη τὴ συνεργασία καὶ τὴν ἐνότητα σέ πολιτικὸ ἐπίπεδο, ὁδηγήθηκε ἡ σύγχρονη κριτικὴ σκέψη στὴν ὑπόθεση γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο ἐπικράτησης μιᾶς ἄλλης μορφῆς

χριστιανισμού και της εικασίας εξέλιξης του πολιτισμού. Η άποψη αυτή κινείται στον ίδιο ρυθμό της αντίληψης ότι αν όλες οι σημαντικές θρησκείες και ήθικες παραδόσεις αναδύθηκαν από τη μήτρα του Ιουδαϊσμού, αυτή είναι μια αβάσιμη και προσβλητική ιδέα, που αγνοεί πολλές από τις πιο σημαντικές ήθικες παραδόσεις στον κόσμο. Ίσχυρίζονται δέ ότι ο κανόνας της Βίβλου και η χριστιανοσύνη που θεμελιώνεται επάνω του δεν είναι σε καμμία περίπτωση η μοναδική πηγή της χριστιανικής πίστης. Έτσι, περιθωριοποιείται και απορρίπτεται η αυθεντία του κανόνα της Αγίας Γραφής και της εκκλησιαστικής παράδοσης.

Επιπλέον, για πολλούς αιώνες και για ποικίλους λόγους ο Μαρκιωνισμός, ο Γνωστικισμός και ο Έβωνιτισμός έχουν θεωρηθεί ως χριστιανικά «παράσιτα» και όχι δυνητικές έκδοχές χριστιανικής πίστης. Σήμερα είναι σχεδόν από όλους αποδεκτό ότι κανένας Γνωστικισμός δεν είναι γνωστός πριν από τον 2^ο αιώνα. Και οι Έβωνίτες, οι οποίοι επέμεναν ότι οι έθνικοί χριστιανοί έπρεπε να γίνουν πλήρως Ίουδαίοι για να σωθούν, μια θέση που απορρίφθηκε από τον Πέτρο, τον Ίάκωβο και τον Παύλο, ήταν σε μια γεωγραφικά απομονωμένη και μειονοτική θέση. Εξάλλου, το κοινό περιεχόμενο των ποικίλων ρευμάτων του αρχικού χριστιανικού κηρύγματος, μέσα σε λίγα μόλις χρόνια μετά την ανάσταση του Ίησού Χριστού, είναι πολύ γνωστό στην επιστήμη της Κ.Δ. και αποκαλείται ως «τό αποστολικό κήρυγμα», του οποίου τα περιγράμματα είναι σε σημαντικό βαθμό ιστορικά αποδεδειγμένα και επιβεβαιωμένα.

Στον αντίποδα του αποστολικού κηρύγματος βρίσκεται η λεγόμενη Απόκρυ-

φη γραμματεία. Πρόκειται για βιβλία γραμμένα με έντυπια γενεαλογικά εύρηματα –άλλα Ευαγγέλια, Πράξεις, Έπιστολές και Αποκαλύψεις– που ισχυρίζονται ότι έχουν γραφτεί από διάφορους αποστόλους του Ίησού. Σύμφωνα με τον γνωστό Άμερικανό μελετητή της κριτικής του κειμένου B. M. Metzger, αυτά τα μη κανονικά χριστιανικά γραπτά, που συντάσσονται κατά τη διάρκεια του 2^{ου} και των επόμενων αιώνων, είναι γνωστά ως Απόκρυφα και αναφέρονται σε πρόσωπα και γεγονότα της αποστολικής εκκλησίας. Είναι όμως προφανές σε οποιοδήποτε διαβάξει αυτές τις Απόκρυφες Πράξεις ότι είναι απλώς ρομαντικές και θρυλικές αφηγήσεις, που μάς λένε πολύ περισσότερο για τα ένδιαφέροντα και τη νοοτροπία των άγνωστων συγγραφέων του 2^{ου} και επόμενων αιώνων, από ό,τι για τον 1^ο αιώνα.

Ακόμη, μπορούμε να προσθέσουμε για τα Απόκρυφα κείμενα ότι το κύριο πράγμα που μπορεί να πει ο ιστορικός γι' αυτές και παρόμοιες διηγήσεις είναι ότι τα ίδια προϋποθέτουν την ύπαρξη των τεσσάρων κανονικών Ευαγγελίων. Τέτοιες ιστορίες, όπως και οι εικαζόμενες άλλες μορφές χριστιανικής πίστης που χάθηκαν, καταγράφουν περισσότερο τη νοοτροπία των άγνωστων χριστιανών συγγραφέων, την ενεργητική φαντασία τους με τα έντυπια γενεαλογικά δρώμενα, παρά το τί έκανε ή κήρυξε ο ίδιος ο Ίησούς. Με αυτόν τον τρόπο τα εν λόγω κείμενα ή οι υποτιθέμενες άλλες μορφές χριστιανικής πίστης αυτοαποκλείστηκαν από το ιστορικό γίγνεσθαι των μεταποστολικών αιώνων.

Κατά τη γνώμη μας, σήμερα παρά ποτέ άλλοτε τίθεται σε άμφιβολία τόσο

ή αυθεντικότητα και άκεραιότητα της χριστιανικής πίστης, όσο και ή άξιοπιστία και θεοπνευστία τών κανονικών Εὐαγγελίων τής Κ.Δ. Ἡ Βίβλος ὄχι μόνο μπαίνει σέ ἕναν ἀνθρωποκεντρικό συγκρητισμό μέ τό Κοράνι ἤ τίς Βέδες ἤ τό βιβλίο τοῦ Μόρμον, ἀλλά καί μέ ἕνα αὐστηρό ὀρθολογικό πνεῦμα ἀπαξιώνεται καί ἀποϊεροποιεῖται, ἀμφισβητεῖται ἤ πραγματολογική της ἐγκυρότητα μέχρι τοῦ σημείου νά χαρακτηρίζεται ἀπό σύγχρονο ἱστορικό τής παγκόσμιας ἱστορίας

ὡς «μυθολογική φούσκα» (!), προκειμένου νά ὑποστηρίξουν τή «μετα-αλήθεια»! Ἄγνοοῦν ἔτσι τόν μεταμορφωτικό και ἀναστάσιμο χαρακτήρα τής χριστιανικής πίστης, παραθεωροῦν ὅτι οἱ πλείστοι ἱεροί συγγραφεῖς τής Βίβλου ἔχυσαν ὡς μάρτυρες τό αἷμα τους, καί διαμορφώνουν μιὰ σύγχρονη ἀντίληψη ριζικής ἀπόρριψης τής Ἁγίας Γραφῆς ὡς ἄνευ νοήματος βιβλίου, δηλαδή ἀντίληψη ἑνός πρωτόγνωρου Βιβλομηδενισμοῦ (Bible nihilism).

ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΜΕΛΕΤΗ:

Χ. Σ. Βούλγαρη, *Ἡ ἐνότης τής Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας* (Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 19), Ἀθήνα: ΟΕΔΒ 1984 (ἀνατ.). Β. Μ. Metzger, *The New Testament: Its background, growth, and content*, 3rd edit. rev. and enlarged, Nashville: Abingdon Press 2006. J. Weiss, *Ὁ ἀρχέγονος χριστιανισμός: Ἡ ἱστορία τής περιόδου 30-150 μ.Χ.*, μτφρ. Ζ. Πλιάκου, Θ. Σωτηρίου κ.ἄ. (BAM 6), Ἀθήνα: Ἄρτος Ζωῆς 1983.

Περί τῆς Εὐχῆς τῆς Προσκομιδῆς καί τοῦ νοήματος τῆς θυμιάσεως

Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἐρώτηση: Στή φράση «αὐτὸς εὐλόγησον τὴν πρόθεσιν ταύτην» τῆς εὐχῆς τῆς Προσκομιδῆς «ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὸν οὐράνιον ἄρτον» προβλέπεται εὐλογία ἀπὸ τὸν ἱερέα; Καί δεύτερον ποιό εἶναι τὸ νόημα τῆς θυμιάσεως μετὰ τὴν ἀπόλυση τῆς Ἀκολουθίας τῆς Προσκομιδῆς;

π. Κ.Κ.

Σχετικά μέ τὴν ὑπαρξη εὐλογίας ἢ ὄχι στή φράση τῆς εὐχῆς, ἡ σημερινή πράξη δέν προβλέπει κάτι τέτοιο. Ἀπό παλαιότερες πηγές φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε διπλή συνήθεια, ἄλλοι δηλαδή ἱερεῖς νά εὐλογοῦν διὰ τῆς χειρός καί ἄλλοι ὄχι. Σέ σχετικό π.χ. ἐρώτημα ὁ Ἰωάσαφ Ἐφέσου († 1437) «εἰ χρὴ εὐλογεῖν τὸν ἱερέα τὴν πρόθεσιν λέγοντα τὴν εὐχὴν, τὸ "ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὸν οὐράνιον ἄρτον"» ἀπαντᾷ «καί τοῦτο ὁ μὲν Κίτρον ἀπαγορεύει¹, ἡ δὲ μεγάλη (τοῦ Χριστοῦ) Ἐκκλησία ποιεῖ τοῦτο καθ' ἡμέραν, διὸ ποιεῖ καί σὺ ὁμοίως»².

Ὁ Δανιὴλ Γεωργόπουλος τάσσεται ὑπὲρ τῆς ἀποψῆς νά μὴν εὐλογοῦνται στή θέση αὐτὴ τὰ δῶρα³, στηριζόμενος στὸν 12^ο κανόνα Νικολάου τοῦ Ὁμολογητοῦ, ὅπως γράφει, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ κανόνα ἀποδιδόμενον στὸν Νικηφόρο, Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Ὁμολογητὴ (9^{ος} αἰ.), ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι «οὐ χρὴ μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν εὐχὴν τῆς προθέσεως, καί αὐτὴν τὴν πρόθεσιν πάλιν προσκομίζειν ἄνωθεν»⁴. Ὁ καθηγητὴς Ἰωάννης Φουντούλης προσπαθώντας νά ἐξηγήσει αὐτὴ τὴν θέση τοῦ Γεωργόπουλου σημει-

ώνει ὅτι ὁ ἕνας λόγος μπορεῖ νά εἶναι ὅτι «ἡ πρώτη εὐλογία στό ποτήριον θεωρεῖται ἀφιερωτικὴ τῶν δώρων, τρόπον τινὰ κοινὴ καί γιὰ τὰ δύο εἶδη. Ἐπομένως ἡ δευτέρα εὐλογία πλεονάζει»⁵. Θεωρώντας ἀσθενῆ αὐτὴν τὴν ὑπόθεση διατυπώνει καί μία δεύτερη ἐκδοχή, ὅτι δηλαδή πρόκειται γιὰ «ἓνα εἶδος σχολαίου φόβου παρεξηγήσεως τῆς εὐλογίας κατὰ τὴν εὐχὴ τῆς προθέσεως ὡς καθαγιαστικῆς εὐλογίας, ὡς ἓνα εἶδος προλήψεως τῆς εὐλογίας κατὰ τὴν ἐπίκληση τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὸ καιρὸν σημείου τῆς εὐχῆς τῆς ἀναφορᾶς»⁶. Ὁ ἴδιος καθηγητὴς συμπληρώνει ὅτι καί ἡ δεύτερη ὑπόθεση εἶναι μὲν πιθανή, ἀλλὰ ὄχι ὀρθή, διερωτώμενος μάλιστα «γιατί νά μὴ θεωρηθεῖ παρεξηγήσιμη καί ἡ εὐλογία τοῦ ποτηρίου μετὰ τὴν ἔνωση οἴνου καί ὕδατος στὴν πρόθεση; Εὐλογίες ἔχουμε ποικίλης μορφῆς στή λειτουργικὴ μας παράδοση, σέ ἄρτους, σέ οἶνο, σέ ὕδατα, σέ ἔλαιον, σέ ἔμφυχα καί ἄφυχα εἶδη. Ὅλα αὐτὰ εὐλογοῦνται μέ λόγο εὐχῆς καί μέ σταυροειδῆ σφράγιση διὰ τῆς χειρός τοῦ ἱερέως. Θά ἦταν πάσης λογικῆς νά διαβλέπουμε παντοῦ δυνατότητες συγχύσεως ἢ παρανοήσεως»⁷.

Ἀφοῦ ἀναγνωσθεῖ ἡ εὐχή τῆς Προσκομιδῆς ὁ ἱερέας κάνει ἀπόλυση⁸, ἀναχωρεῖ ἀπό τό σημεῖο τῆς Προθέσεως καί «θυμιᾶ σταυροειδῶς τήν ἁγίαν Τράπεζαν, τήν προσκομιδῆν, καί ὄλον τὸ θυσιαστήριον, καί ὄλον τὸν Ναὸν ἔξω»⁹. Ἡ θυμίαση αὐτή, πού συμπίπτει στίς μέν ἐνορίες μέ τόν χρόνο φαλμωδίας τῆς δοξολογίας καί στά μοναστήρια γίνεται κατά τή διάρκεια τῆς ἕκτης ὥρας, δέν σχετίζεται μέ τήν Ἀκολουθία τῆς Προσκομιδῆς, ἀλλά ἀφορᾶ τόν καθαγιασμό τοῦ Ναοῦ γιά τήν ἔναρξη τῆς θείας

Λειτουργίας¹⁰. «Θυμιᾶ πανταχόθεν»¹¹, σημειώνει ὁ ἱερέας Καβάσιλας κατά ἀρχαίαν παράδοση, πού ἀνάγεται στήν ἐποχή τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου¹². Ἀπό ὅσα ἐξ ἀφορμῆς τῶν περί Προσκομιδῆς ἐξηγήσεων τοῦ Δανιήλ Γεωργόπουλου ἀναφέραμε, φάνηκε ὅτι πράγματι ἡ Ἀκολουθία αὐτή εἶναι σμικρογραφία τῆς θείας Λειτουργίας, καθόσον ἀπό αὐτήν τά προσφερθέντα δῶρα εἶναι «ἅγια», «τίμια» καί «θεία», «ἀντίτυπα» τοῦ σώματος καί τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ¹³.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. **1.** J. Darrouzès, "Les réponses canoniques du Jean de Kitros", *Revue d'Études Byzantines* 31 (1973) 319-334. **2.** Ἀ. Κορακίδη, *Ἰωάννα Ἐφέσου* († 1437) (*Ἰωάννης Βλαδύντερος*), *Βίος-Ἔργα-Διδασκαλία*, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, Ἀθήναι 1992, σ. 216. **3.** Δανιήλ Γεωργοπούλου (Ἱεροδιδοσκόπου), *Ἱερὰ Ἀνθολογία περί τῶν σεπτῶν καί θείων ἐπτὰ Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας*, ἐν Βενετία 1833, σ. 26. **4.** J. Pitra, *Juris Ecclesiastici Graecorum. Historia et Monumenta*, τόμ. II, Romae MDCCCLXVIII, σσ. 335-336. Ὁ Pitra σημειώνει ὅτι πρόκειται γιά τόν ποτ' κανόνα. Πρβλ. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Πηδάλιον*, ἐκδ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 727. **5.** Ἰ. Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικάς ἀπορίας*, τόμ. Ε', Ἀθήνα 2003, σ. 86. **6.** Ἰ. Μ. Φουντούλη, *ὁ.π.*, σ. 86. **7.** Ἰ. Μ. Φουντούλη, *ὁ.π.*, σ. 86. **8.** Παλαιότερα ἡ Προσκομιδῆ ὀλοκληρωνόταν μέ τήν εὐχή τῆς Προθέσεως, χωρίς ἀπόλυση. Αὐτή μαρτυρεῖται ἀπό τόν 14^ο καί κυρίως ἀπό τόν 16^ο αἰ. Μέ τή μορφή δέ «Ὁ ἐν σπηλαίῳ γεννηθεῖς καί ἐν φάτνῃ ἀνακλιθεῖς...» γιά τίς καθημερινές καί «ἀναστάς ἐκ νεκρῶν...» γιά τίς Κυριακές, μαρτυρεῖται στά σύγχρονα Εὐχολόγια, μέ πρῶτο αὐτό τοῦ Σαλιβέρου, σέ ἐπιμέλεια Ν. Παπαδοπούλου, Ἀθήναι 1927. Σχετικά βλ. Ἰ. Μ. Φουντούλη, *ὁ.π.*, τόμ. Β', Ἀθήνα 1989, σσ. 244-245. **9.** Δανιήλ Γεωργοπούλου, *Ἱερὰ Ἀνθολογία...*, σ. 26. Πρβλ. Συμεών Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, ἴς', PG 155, 288BC: «Καί οὕτω ποιήσας ἀπόλυσιν, αὐτήν τε τήν προσκομιδῆν, καί τήν ἱερὰν τράπεζαν σταυροειδῶς θυμιᾶ· εἶτα καί τὸ ἱερατεῖον ὄλον· δεικνύς τήν ἐκ τοῦ Θεοῦ πρώτην τῶν χαρισμάτων ἐν τοῖς ἁγίοις μετάδοσιν καί διὰ τῶν ἁγίων ἐν τοῖς λοιποῖς». **10.** Ἰ. Μ. Φουντούλη, *ὁ.π.*, τόμ. Β', Ἀθήνα 1991, σσ. 44-46. Τοῦ Ἰδίου, *Λειτουργική Α'. Εἰσαγωγή στή θεία Λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 197: «Ἄς προσέχει δέ ὁ ἱερεὺς νά μή γίνεται ἀναδίπλωσις τῆς θυμιάσεως. Τό τέλος δηλαδή τῆς προσκομιδῆς νά συμπίπτει μέ τήν ἀρχή τῆς θείας Λειτουργίας, οὕτως ὥστε ἡ θυμίαση πού ἔπεται τῆς προσκομιδῆς νά ταυτίζεται, ὅπως εἶναι ἡ ὀρθή τάξη, μέ αὐτήν πού προηγεῖται τῆς θείας Λειτουργίας». **11.** Νικολάου Καβάσιλα, *Εἰς τήν θείαν Λειτουργίαν*, IA', SC 4bis, 100 (3) (PG 150, 389D). **12.** Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περί τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας*, 3, 2, PG 3, 425B: «Ὁ μὲν ἱεράρχης εὐχὴν ἱερὰν ἐπὶ τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίου τελέσας, ἐξ αὐτοῦ τοῦ θυμιᾶν ἀρξάμενος, ἐπὶ πᾶσαν ἔρχεται τήν τοῦ ἱεροῦ χώρου περιοχὴν». Πρβλ. Συμεών Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, ἴς', PG 155, 288BC. **13.** Νικολάου Καβάσιλα, *ὁ.π.*, Β', SC 4bis, 70-72 (PG 150, 376D-377A). Πρβλ. Συμεών Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, ἴς', PG 155, 288B: «Ὡς ἀφιερωμένα Θεῷ, καί ὡς αὐτῷ προσαχθέντα, καί ὡς ἀντίτυπα γεγονότα τοῦ παναγίου σώματός τε καί αἵματος». Βλ. καί Ἰ. Μ. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις...*, τόμ. Δ', Ἀθήνα 1994, σσ. 250-253. Γενικότερα γιά τό θεολογικὸ περιεχόμενον τῆς Προσκομιδῆς βλ. Κ. Καραϊσαρίδη, *Ἡ συμβολὴ τοῦ π. Δημητρίου Σταυλοῦ ἐπὶ τῆς μελέτης τῶν λειτουργικῶν θεμάτων*, σσ. 215-240.

56. Βασικά θέματα τῆς κατήχησης Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας

π. Ἀλέξανδρου Καριώτογλου

Χωρίς τό μυστήριο τῆς σύναξης, τῆς προσφορᾶς καί τῆς ἐνότητος πού ἔχουν προηγηθεῖ, δέν θά μπορούσαμε νά εἰσέλθουμε στό κύριο μέρος τῆς Θ. Λειτουργίας, στό μυστήριο τῆς ἀναφορᾶς. Ξεκινᾶ μέ μία δοξολογική πρόταση πρός τήν Ἁγία Τριάδα: «*ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί Πατρὸς καί ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶη μετὰ πάντων ὑμῶν*». Εἴμαστε ὅλοι συναθροισμένοι στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὅποιος τά πάντα δωρίζει σ' ἐμᾶς καί πρό πάντων τῆ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Στή συνέχεια ἀκούγεται ἡ προτροπή «*ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας*», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τήν ἐπιβεβαίωση ὅτι ἡ Εὐχαριστία τελεῖται ὄχι στή γῆ, ἀλλά στόν οὐρανό. Ἐπομένως δέν εἶναι μία συναισθηματικῶς τύπου προτροπή, ἀλλά μία προειδοποίηση πρὶν φθάσουμε στό κεντρικό σημεῖο τῆς Θ. Λειτουργίας, ὥστε, καθὼς λέει ὁ ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος «*νά ἔχουμε φόβο, γιά νά μή μείνουμε στή γῆ*». Ἔτσι ἡ ἀπάντηση τοῦ λαοῦ μέσω τοῦ χοροῦ εἶναι τό «*ἔχομεν πρός τόν Κύριον*», δηλαδή ἔχομε στρέψει τήν καρδιά μας πρός τόν Κύριο καί μπορούμε ἀπό τώρα νά βλέπουμε τή δόξα καί τό φῶς τῆς Βασιλείας. Ἀκολουθεῖ ἡ παραδοσιακή ἐβραϊκή προσευχή τῆς εὐχαριστίας, αὐτή τήν ὁποία πρόφερε ὁ Χριστός στόν Δεῖπνο: «*Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ*» καί

οἱ ἀπόστολοι ἀπάντησαν, σύμφωνα μέ τό παραδοσιακό τυπικό «*ἄξιον καί δίκαιον*». Μαζί μέ τούς ἀποστόλους ἀπαντᾶ καί ὁ λαός τήν ἴδια φράση.

Ὡστόσο μέ τή λέξη «*εὐχαριστήσωμεν*» σηματοδοτοῦμε καί τόν χαρακτήρα τῆς Θ. Λειτουργίας: πρόκειται γιά Εὐχαριστία, ἡ ὁποία εἶναι, καθὼς ἀναφέρει ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν, «*τό βίωμα τοῦ παραδείσου*». Γι' αὐτό ἡ Ἐκκλησία τήν ἡμέρα τῆς Γέννησης τοῦ Κυρίου ψάλλει: «*καί τὰ Χερουβὶμ παραχωρεῖ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ γὰρ τοῦ Παραδείσου τῆς τρυφῆς μεταλαμβάνω...*». Βιώνουμε, λοιπόν, ἀπό τό σημεῖο αὐτό τόν Παράδεισο, ὁ ὁποῖος «*εἶναι ἡ ἀρχέγονη κληρονομία τοῦ ἀνθρώπου καί ὅλης τῆς δημιουργίας, ἡ κληρονομία τους πρὶν ἀπό τήν ἁμαρτωλή πτώση, πρὶν ἀπό τό διωξιμό τους ἀπό τόν παράδεισο, καί ἡ κληρονομία τους μετὰ τῆ σωτηρία τους ἀπό τόν Χριστό, ἡ ἥδη φανερωμένη στόν ἄνθρωπο αἰώνια ζωή, πού ὑποσχέθηκε ὁ Θεός καί ἥδη δωρήθηκε ἐν Χριστῷ. Γιατί ὁ παράδεισος, μ' ἄλλα λόγια, εἶναι ἐκεῖνη ἡ ἀρχή καί ἐκεῖνο τό τέλος, μέ τά ὁποῖα καθορίζεται καί ἀποφασίζεται ὁλόκληρη ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου, καί σ' αὐτόν ὅλης τῆς δημιουργίας*»¹. Στήν προτροπή «*εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ*» ἀπαντᾶ ὁ λαός «*ἄξιον καί δίκαιον*». Δικαίως εὐχαριστοῦμε τόν Κύριο καί ὁ πρεσβύτερος ἀπαγγέλλει τήν εὐχή τῆς ἀναφορᾶς: «*Ἄξιον καί δίκαιον*

σὲ ὑμνεῖν, σὲ εὐλογεῖν, σὲ αἰνεῖν, σοὶ εὐχαριστεῖν, σὲ προσκυνεῖν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας σου...». Ὑψώνεται μὲ τὸν τρόπο αὐτό καί πάλι ἡ μακάρια εὐχαριστία, τὴν ὁποία δώρησε ὁ Χριστός στὸν ἄνθρωπο. Εἶναι ἡ Εὐχαριστία μία κοινωνία μὲ τὸν Θεὸ Πατέρα. Νοιώθουμε πιά νὰ ἔχει ἀποκατασταθεῖ ἡ σχέση μας μὲ τὸν Θεὸ Πατέρα μέσω τοῦ Υἱοῦ Του καί τοῦ ἁγίου Πνεύματος, γι' αὐτό τὸν εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅσα γνωρίζουμε καί γιὰ ὅσα δὲν γνωρίζουμε («ὦν ἴσμεν καὶ ὦν οὐκ ἴσμεν»), γιὰ τίς φανερές καί ἀφανεῖς εὐεργεσίες πού μᾶς χάρισε. Καί γι' αὐτὴν τὴν ἴδια λειτουργία, κατὰ τὴν ὁποία εἶναι παρόντες «χιλιάδες ἀρχαγγέλων καὶ μυριάδες ἀγγέλων». Οἱ ἄγγελοι ψάλλουν τὸν «ἐπινίκιον ὕμνον» «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ». Γράφει ὁ π. Σμέμαν: «Τί μαρτυρεῖ αὐτός ὁ προαιώνιος ἀγγελικὸς ὕμνος, ἂν ὄχι τὸν οὐρανό, τὸν ὁποῖο βλέπουμε καὶ ἀκοῦμε, ἐπειδὴ ἔμεῖς οἱ ἴδιοι ἔχουμε ἀναληφθεῖ σ' αὐτόν; Τί εἶναι αὐτές οἱ λέξεις

τῆς βασιλικῆς ἐπευφημίας, ἂν ὄχι εἰκόνα, δῶρο ὄραμα, ἀποκάλυψη τῆς Βασιλείας τῆς δόξας; Ἐάν ὄχι συνάντηση μὲ τὸν Θεό, πού ἐπιτελεῖται μὲ τὴν εὐχαριστία στὴν Τράπεζά Του, στὴ Βασιλεία Του;»².

Ἐνας κατηχούμενος μὲ τὴν ἀνάλυση τῆς εὐχῆς αὐτῆς ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἀντιληφθεῖ ὅτι ἔχει κληθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό, ὅπως κι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ στὴν περίπτωση του καί ὁ ἴδιος νὰ ἐξέλθει ἀπὸ τὸ σκοτάδι στό φῶς. Εἶναι υἱοθετημένος ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα γιὰ νὰ γίνεῖ «θείας φύσεως κοινωνός», ἀφοῦ, ὅπως λέει ἡ εὐχή τῆς ἀναφορᾶς «ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες». Αὐτό σημαίνει ὅτι ἔχει γίνεῖ μέτοχός τοῦ εἶναι, ὄχι μόνο ἐκείνου πού προέρχεται ἀπὸ Αὐτόν, ἀλλὰ καί ἐκείνου πού διαποτίζεται ἀπὸ τὴν παρουσία, τὸ φῶς, τὴ σοφία, τὴν ἀγάπη Του. Εἶναι ἐκεῖνο πού περιέχουν οἱ θεῖες ἐνέργειες, ὅ,τι μεταμορφώνει τὴ ζωὴ ὄλων μας σὲ «καινὸν οὐρανὸν καὶ καινὴν γῆν», δηλαδή μᾶς μετατρέπει σὲ Βασιλιάδες τῆς κτίσης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Ἀλεξάνδρου Σμέμαν, *Εὐχαριστία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Αθήνα 1987, σ. 184. 2. Ὁ.π., σ. 202.

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΚΑ΄ Ταύτιση Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας στήν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου μᾶς προσφέρει μία σειρά στοιχείων καὶ εἰκόνων πού ἀναδεικνύουν τὴ θεμελιώδη σχέση Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας ὡς τὴν κατεξοχὴν ταυτότητά της. Θά δοῦμε μερικές ἀπὸ αὐτές τὶς εἰκόνες καὶ θά προσπαθήσουμε νά ἐρμηνεύσουμε τὴ σημασία τους.

α) Ἡ εἰκόνα τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν. Ὁ Ἰωάννης, περιγράφοντας τὸ πρῶτο ὄραμά του, μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ, πρῶτα ὡς φωνή καὶ ἔπειτα ὡς ὄραση. Κατ' ἀρχὴν περιγράφει τὴ μορφή πού τοῦ ἀποκαλύπτεται. Μεταξὺ τῶν στοιχείων τῆς περιγραφῆς συναντᾶμε τὴν εἰκόνα τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν, ἰσάριθμων πρὸς τὶς ἑπτὰ ἐκκλησίες τῆς Μ. Ἀσίας, πρὸς τὶς ὁποῖες καλεῖται νά ἀπευθύνει ἀντίστοιχες ἐπιστολές. Κατὰ ἀποκάλυψη τοῦ Χριστοῦ στὸν Ἰωάννη, «αἱ λυχνίαι αἱ ἑπτὰ ἑπτὰ ἐκκλησίαι εἶσι». Συνεχίζοντας τὴν περιγραφή του, ὁ Ἰωάννης ἐπισημαίνει ὅτι ἀνάμεσα στὶς ἑπτὰ λυχνίες εἶδε μία μορφή πού ὁμοιάζε μέ υἱὸ ἀνθρώπου: «ἐπέστρεψα βλέπειν τὴν φωνὴν ἣτις ἐλάλει μετ' ἐμοῦ καὶ ἐπιστρέψας εἶδον ἑπτὰ λυχνίας χρυσᾶς, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν ὅμοιον υἱῷ ἀνθρώπου» (1,12-13).

Ἡ λυχνία εἶναι ἡ βάση ἐπὶ τῆς ὁποίας τοποθετοῦνται οἱ λύχνοι. Εἶναι αὐτό πού

λέμε κηροπήγιο, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προσαρμόζεται τὸ κερὶ πού θά ἀνάψουμε γιὰ νά ἔχουμε φῶς. Ἡ λυχνία δέν ἔχει φῶς· φῶς ἔχουν οἱ λύχνοι. Μέ βάση αὐτά τὰ στοιχεία, λυχνία εἶναι ἡ Ἐκκλησία καὶ λύχνοι εἶναι οἱ πιστοί, τοῦ ἐπισκόπου συμπεριλαμβανομένου, δηλαδή οἱ πιστοὶ ὡς κληρὸς καὶ λαός. Κέντρο αὐτῆς τῆς ἐνότητας εἶναι ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος συγκροτεῖ, συνέχει καὶ κατευθύνει αὐτὴν τὴν ὁμοεῖδεια. Μποροῦμε τώρα νά καταλάβουμε τὸ περιεχόμενο τοῦ μυστηρίου τοῦ Ἐνός καὶ τῶν πολλῶν: ὁ Ἕνας, ὁ Χριστός, δέν ὑπάρχει χωρὶς τοὺς πολλούς, τοὺς πιστούς. Καὶ οἱ πολλοί, οἱ πιστοί, δέν ὑπάρχουν χωρὶς τὸν Ἕνα, τὸν Χριστό. Αὐτὴ ἡ συνθήκη ἔχει ἀναδειχθεῖ ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Διαθήκης τοῦ Σινᾶ: «Καὶ θήσω τὴν σκηνὴν μου ἐν ὑμῖν, [...] καὶ ἐμπεριπατήσω ἐν ὑμῖν καὶ ἔσομαι ὑμῶν Θεός, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι λαός» (Λευ. 26,11-12), χωρὶς πού ἐπαναλαμβάνει ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὴ Β΄ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή του ἐλαφρῶς διαφοροποιημένο: «Καθὼς εἶπεν ὁ Θεός ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός» (Β΄ Κορ. 6,6). Γι' αὐτὸ καὶ σέ ἄλλο σημεῖο ὁ Χριστός αὐτοπροσώπως δηλώνει ὅτι εἶναι τὸ διαρκές κέντρο τῆς Ἐκκλησίας: «ὁ περιπατῶν ἐν

μέσω τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν τῶν χρυσῶν» (2,1).

β) Ἡ εἰκόνα τῶν ἑπτὰ ἀστέρων. Ὁ Ἰωάννης στό ὄραμά του βλέπει τή μορφή πού τοῦ μιλάει νά ἔχει στό δεξιό του χέρι ἑπτὰ ἀστέρια. Κατά τήν αὐτοσύστασή του μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ Χριστός ἐξηγεῖ ὅτι «οἱ ἑπτὰ ἀστέρες ἄγγελοι τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν εἰσι» (1,20). Σύσσωμη σχεδόν ἡ ἐρμηνευτική παράδοση τῆς πατερικῆς περιόδου ἀντιλαμβάνεται τούς ἀγγέλους τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν ὡς τούς ἐπισκόπους τους, ἄν καί ἡ ἐναλλαγή β' ἐνικοῦ καί β' πληθυντικοῦ μάλλον παραπέμπει στό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, πότε ὡς ἀτομική καί πότε ὡς συλλογική ὄντοτητα. Πάντως, λίγες δεκαετίες μετά τή συγγραφή τῆς Ἀποκάλυψης, ὁ μαθητής τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη, ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, θά παρουσιάσει τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τόν ἐπίσκοπο, φτάνοντας νά διατυπώσῃ τήν ἀρχή ὅτι «ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω, ὥσπερ ὅπου ἂν ᾗ Χριστός Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία» (Πρὸς Σμυρναίους, 8).

Οἱ ἑπτὰ ἀστέρες γίνονται ἀντιληπτοί ὡς φῶς, ὅπως ἄλλωστε καί οἱ ἑπτὰ λυχνίες μέ τούς λύχνους τους. Εἶναι φανερό ὅτι σ' αὐτές τίς δύο εἰκόνες κυριαρχεῖ τό φῶς, ἕνα φῶς ὅμως πού δηλώνει τήν παρουσία τῆς ἄκτιστης θεότητας, ἕνα ἄκτιστο φῶς. Ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς ἔχει φανερώσει ἢ ἔχει ὑπογραμμίσει στά εὐαγγέλια τήν ταύτισή του μέ αὐτό τό φῶς («ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς»), τό ὁποῖο μπορεῖ νά γίνῃ οἰκεῖο στοὺς μαθητές του καί στοὺς πιστοὺς. Λειτουργικὲς ἐκφράσεις, ὅπως «φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι», ἢ «εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν», ἢ «ἐλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸ τῆς σῆς θεογνω-

σίας ἀκήρατον φῶς» κ.ἄ., δείχνουν ὅτι, σύμφωνα μέ τήν εἰκόνα τῶν ἀστέρων ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τοῦ Χριστοῦ, τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας (κλήρος καί λαός) κατέχονται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως δηλώνεται μέ τίς ἐκφράσεις: α) «ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ αὐτοῦ ἀστέρας ἑπτὰ» (1,16) καί β) «τάδε λέγει ὁ κρατῶν τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ» (2,1). Τά δύο αὐτά ρήματα, «ἔχειν» καί «κρατεῖν», δέν ἀναφέρονται σέ κατοχή ἢ ἐξουσία μέ κοσμική ἔννοια, ἀλλὰ σέ δύναμη συνοχής καί συγκρότησης. Στό Σύμβολο τῆς Πίστεως ὀνομάζουμε τόν Θεό «πατέρα παντοκράτορα», ἐννοώντας ὅτι εἶναι αὐτός πού κρατεῖ τά πάντα, τά συνέχει καί τά διευθετεῖ, καί συνεκδοχικά αὐτός πού γνωρίζει καί διακυβερονᾷ τόν κόσμο, δηλαδή αὐτός πού συγκροτεῖ τόν κόσμο, τόν κάνει νά εἶναι κόσμος. Γι' αὐτό καί ἡ αὐτοσύσταση τοῦ Χριστοῦ «Ἐγὼ εἰμι [...] ὁ παντοκράτωρ» (1,8) ἔχει βαρύνουσα σημασία.

γ) Ἡ εἰκόνα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Στόν στ. 13 τοῦ 1ου κέφ. διαβάζουμε: «...καὶ ἐπιστρέψας εἶδον [...] ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν ὅμοιον υἱῷ ἀνθρώπου» (1,13). Ὁ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὡς ἐνανθρωπήσας Λόγος τοῦ Πατρός. Πρόκειται γιὰ αὐτοχαρακτηρισμό τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, πού διαχέεται στά εὐαγγέλια, ιδιαίτερα στό κατά Ἰωάννην εὐαγγέλιο. Εἶναι ἕνας χαρακτηρισμός πού ἐμπεριέχει τό πάθος, τά δεινὰ δηλαδή πού θά ὑποστεῖ ὁ Ἰησοῦς ὡς ἀνθρώπος, συγχρόνως ὅμως ἐμπεριέχει καί τή δόξα του, ἱστορική ὡς πρὸς τήν Ἀνάσταση καί τήν Ἀνάληψη, ἐσχατολογική ὡς πρὸς τήν ἐνδοξή ἐπάνοδό του. Κατά τίς ἐπισημάνσεις τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως καταγράφονται στό Δ'

εὐαγγέλιο: «... οὐδείς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ» (Ἰωάν. 3,13). Ὅταν οἱ μαθητές ἀναγγέλλουν στὸν Ἰησοῦ ὅτι Ἕλληνες ζητοῦν νὰ τὸν συναντήσουν, αὐτὸς ἐξαγγέλλει: «Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» (Ἰωάν. 12,23), καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ρωτοῦν «τίς ἐστὶν οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου;» (12,34), ἓνα ἐρώτημα πού διατρέχει τὴν ἱστορία μέχρι σήμερα. Αὐτὴ λοιπὸν ἦταν ἡ ἀποκαλυπτικὴ εἰκόνα τοῦ ἐρχόμενου Μεσσία πού κυριαρχοῦσε στὰ χρόνια τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ πρωτομάρτυρας Στέφανος, περιγράφοντας τὸ ὄραμά του κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἐκτέλεσής του, ἐπισημαίνει ἀκριβῶς τὴ δόξα τοῦ Ἰησοῦ ὡς «Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»: «Ἴδου θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ ἐστῶτα» (Πράξ. 7,56). Ὡς Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅροι πού συχνὰ ἐναλλάσσονται στὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο, δείχνουν τὸ περιεχόμενο τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας ἐν Χριστῷ, ἀφοῦ τὸ ἐρώτημα ἦταν πάντοτε ἡ σωτηρία τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἀπὸ τὰ δεσμά τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας. Αὐτὸς πού σώζεται, στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ κατὰ πάντα ἀληθὴς ἄνθρωπος. Αὐτὸς πού δοξάζεται μετὰ τὴν Ἀνάληψη στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἐπίσης ὁ Χριστὸς ὡς Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς στὴ θεολογία τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων θεωρεῖται νέος Ἀδάμ, πρωτότοκος μιᾶς νέας δημιουργίας, ἐνός νέου λαοῦ, τοῦ ὁποῦ μὲλη ἀποτελοῦν ὅσοι συνδέονται μαζί του. Ὅμως, ἐνῶ στὰ εὐαγγέλια ὁ Ἰησοῦς προβάλλεται ὡς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πού προχω-

ραίνει πρὸς τὸν σταυρό, στὴν Ἀποκάλυψη περιγράφεται ὡς ὁ ἔνδοξος κριτὴς τοῦ κόσμου. Ἴσως σ' αὐτὴ τὴ νέα συνθήκη νὰ ὠφείλεται ἡ προσθήκη «ὅμοιος» («ὅμοιον υἱῷ ἀνθρώπου»), ἀφοῦ στὴ δοξασμένη κατάσταση ὁ Χριστὸς ἔχει ἤδη φανερώσει τὴ θεία του φύση καὶ ἐνεργεῖ ὡς Θεάνθρωπος.

δ) Ἡ εἰκόνα τῆς γαμήλιας σχέσης. Μιὰ τρίτη εἰκόνα, πού προβάλλεται καὶ ἀναπτύσσεται στὰ τελευταῖα κεφάλαια τῆς Ἀποκάλυψης, εἶναι ἡ γαμήλια ἔνωση τῆς γυναίκας-Ἐκκλησίας μέ τὸν Νυμφίο-Χριστό. Ἦδη ἀπὸ τὰ εὐαγγέλια ἔχουμε προετοιμαστῆ γι' αὐτὴν τὴν εἰκόνα μέ μερικὲς ἀπὸ τίς παραβολές τοῦ Κυρίου, ὅπως ἡ Παραβολὴ τῶν βασιλικῶν γάμων ἢ ἡ Παραβολὴ τῶν δέκα παρθένων. Γαμήλια σχέση σημαίνει ἔνωση σωμάτων, κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ ἀποστόλου Παύλου «καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν». Στὴ λειτουργικὴ γλώσσα αὐτὴν τὴν ἔνωση τὴν ὀνομάζουμε «θεία Κοινωνία», ἀναδεικνύοντας τὴ θεία Λειτουργία σέ ὑπαρξιακὴ ἔνωση κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου. Ἡ θεία Κοινωνία, ὡς ἔνωση μέ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, μᾶς ἐνώνει μαζί του καὶ ἔτσι γινόμαστε υἱοὶ τοῦ ἴδιου Πατέρα, πού εἶναι Πατέρας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὴ συνθήκη αὐτὴ τὴν ὀνομάζουμε «μυστήριον τῆς θείας υἰοθεσίας». Στὴ νηπτικὴ παράδοση καὶ θεολογία ἀναπτύχθηκε ἡ συνθήκη ἐνός θεοῦ ἔρωτα, σύμφωνα μέ τὸν ὅποιο ὁ Θεὸς ὡς «μανικὸς ἐραστής» (Κλίμαξ Ἰωάννου Σιναΐτου) ἀγαπᾷ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἐνεργεῖ γιὰ τὴ σωτηρία του, καλώντας τον νὰ ἀνταποκριθεῖ σ' αὐτόν τὸν ἔρωτα. Σ' αὐτὴ τὴ συνθήκη ἐναντιώνεται ὁ ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ παρασύρει τὸν ἄνθρωπο μακριὰ ἀπὸ τὴ θεία ἀγκαλιά. Τὸ τέλος αὐτῆς τῆς θεί-

ας αγάπης περιγράφεται από τον αποκαλυπτή Ιωάννη στο βιβλίο του ως ένας (συμβολικός) πόλεμος που καταλήγει σε νίκη του Χριστού και ολοκλήρωση της σχέσης του με την Έκκλησία. Όπως μάλιστα γνωρίζουμε, στην περιγραφή αυτής

της γαμήλιας σχέσης ο Χριστός εμφανίζεται ως έσφαγμένον αρνίον, εικόνα που σαφώς παραπέμπει στη σταυρική θυσία του Ίησού και που επίσης σημαίνει ότι ο Σταυρός αποτελεί συνθήκη αναγκαία για να αναδυθεί η Ζωή.

Κυριακή Θ' Λουκᾶ

πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἰ. Ν. Ἀγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἰ. Μ. Πειραιῶς

«Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε» (Εφ. 4, 1)

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, φυλακισμένος στή Ρώμη, μαθαίνει ὅτι οἱ ἀγαπημένοι του Ἐφεσίοι, τούς ὁποίους διακόνησε ἐπί τριετία, ἄρχισαν νά προβαίνουν σέ ἐκδηλώσεις πού ἔδειχναν ὅτι κάποιες ἐβραϊκές ἀντιλήψεις ἄρχισαν νά τούς ἐπηρεάζουν. Αἰσθάνθηκε ἀμέσως τόν κίνδυνο τῆς διάσπασης τῆς ἐν Χριστῷ ἐνότητάς τους, τή διακυβευση ἐπομένως τῆς σωτηρίας τους, γι' αὐτό καί ἀντιδρᾷ ἄμεσα. Γράφει τήν ἐπιστολή, προκειμένου νά τούς τονίσει γιά μία ἀκόμη φορά τό σχέδιο σωτηρίας τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ καί πῶς ὁ χριστιανός πιά πρέπει νά πορεύεται τή νέα ζωή του. Ἡ παράκλησή του ἔχει πράγματι δραματικό χαρακτήρα: «Σᾶς παρακαλῶ, ἐγὼ ὁ φυλακισμένος γιά χάρη τοῦ Κυρίου, νά ζεῖτε ἀντάξια Ἐκεῖνου πού σᾶς κάλεσε στή νέα ζωή».

1. Ἀξίζει, πρῶτα ἀπό ὅλα, νά σημειώσω κανεῖς ὅτι ὁ ἀπόστολος γράφει ὄχι καθισμένος σέ κάποιο γραφεῖο ἢ σέ κάποια ἡσυχη γωνιά τοῦ σπιτιοῦ του, ἀλλά φυλακισμένος, «βαστάζοντας στό σῶμα του τά στίγματα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», πού σημαίνει ὅτι ὁ λόγος του ἀποκτᾶ τή βαρύτητα τῆς μαρτυρίας ἐνός ἐτοιμοθάνατου, αὐτοῦ πού λέει τήν ἀλήθεια, γιατί τήν ἐπιβεβαιώνει μέ τήν ἴδια τή ζωή

του. Κι ἀκόμη: παρ' ὅλη τήν ταλαιπωρία του, ἀποκαλύπτει τήν εὐγένεια τῆς ψυχῆς του· δέν ἐπιτάσσει, δέν «διατάζει», μόνον παρακαλεῖ. «Σᾶς παρακαλῶ», λέει, «ἐγὼ ὁ φυλακισμένος γιά χάρη τοῦ Κυρίου». Γιατί; Διότι τούς ἀγαπᾷ, διότι εἶναι ὁ πατέρας πού «καίγεται» γιά τά παιδιά του, ὅπως πάλι ἔχει πει: «Μπορεῖ νά ἔχετε πολλούς δασκάλους καί παιδαγωγούς, ἀλλά δέν ἔχετε πολλούς πατέρες. Ἐγὼ εἶμαι ὁ πατέρας σας, γιατί σᾶς γέννησα στό εὐαγγέλιο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ποιός θά δεχόταν μιά τέτοια ἐπιστολή -ἀνεξάρτητα ἂν τήν ἔγραψε μόνον γιά τούς Ἐφεσίους ἢ καί γιά ἄλλους- καί θά μπορούσε νά μὴν τή λάβει σοβαρά ὑπ' ὄψιν;

2. Καί τί προτρέπει ὁ ἀπόστολος μέ δραματική ἔνταση; Νά ζοῦν οἱ πιστοί κατ' ἀξίαν τῆς κλήσεως στήν ὁποία κλήθηκαν. Ποιά ἦταν συγκεκριμένα ἡ κλήση τους; Νά ἔχουν κοινωνία μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό, γιατί Αὐτός εἶναι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ Σωτήρας τοῦ κόσμου. «Πιστός ὁ Θεός», κηρύσσει, «δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ὁ Κύριος δηλαδή δέν ἦλθε γιά νά μᾶς καλέσει νά γίνουμε ἀπλῶς καλοὶ ἄνθρωποι ἢ νά δημιουργήσει μία ὁμάδα ὁπαδῶν Του, ἀλλά ἦλθε, «Θεὸς ὢν»,

προσλαμβάνοντας τήν ανθρώπινη φύση, νά μᾶς κάνει δικό Του κομμάτι, ἕνα μέ τή σάρκα Του, ὥστε νά μπορεί καθέννας πού Τόν πιστεύει καί Τόν ἀποδέχεται νά γίνει κι αὐτός παιδί τοῦ Θεοῦ, ἀλλιῶς: νά θεωθεῖ. «Ὅσοι ἔλαβον Αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς τήν ἐξουσίαν γενέσθαι τέκνα Θεοῦ».

3. Καί πρέπει νά τονιστεῖ ἡ ἀλήθεια: ὁ Θεός καλεῖ τόν ἄνθρωπο, Ἐκεῖνος ἔχει τήν πρωτοβουλία, πρῶτα σ' ἕνα ἀρχικό ἐπίπεδο, ὅπου ἀσκεῖ μίαν ἔλξη ὁ Θεός γιά νά πλησιάσει ὁ ἄνθρωπος τόν Χριστό, κι ἔπειτα στό δεύτερο καί πιό κρίσιμο ἐπίπεδο, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἐντάσσεται στό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τήν Ἐκκλησία, διά τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὅποτε, ἀπαλλαγμένος ἀπό τίς ἀρνητικές ροπές τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, ἀρχίζει νά ζεῖ πράγματι τήν εὐαγγελική ζωή, φανερώνοντας τή ζωή τοῦ Χριστοῦ στήν καθημερινότητά του. Κατά τόν ἴδιο τόν λόγο τοῦ Κυρίου «οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ Πατήρ ὁ πέμψας με ἐλύση αὐτόν». Καί: «ὁ πιστεύσας καί βαπτισθεὶς σωθήσεται». Λοιπόν, ἡ πίστη στόν Χριστό δέν συνιστᾷ ἀπλή ἐπιλογή τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ἀνταπόκρισή του στήν κλήση ἀγάπης τοῦ ἴδιου τοῦ Δημιουργοῦ του, ὅποτε ὁ ἄνθρωπος μέ τό «ναί» στόν Θεό του γίνεται, κατά τόν θεολόγο Γρηγόριο, «θεός κεκελευσμένος».

4. Τί λέει ὁμως ὁ ἀπόστολος; Ναί μέν κληθήκαμε οἱ χριστιανοί ἀπό τόν Χριστό, μέσω ἀσφαλῶς τῶν μαθητῶν Ἐκεῖνου, σέ

προοπτική ἄπειρη, ὁμως ἀπαιτεῖται καί τό «ἀξίως περιπατῆσαι» τῆς ἀνταπόκρισης τοῦ πιστοῦ, ὄχι μόνον μία φορά, ἀλλά εἰς τό διηνεκές -ὅσο κρατάει ἡ ἐπίγεια ζωή μας. Μέ ἄλλα λόγια, ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νά γίνει χριστιανός, ἀλλά καί νά ἐπιβεβαιώνει κάθε ὥρα καί κάθε στιγμή τή χριστιανικότητά του, νά ἐπιβεβαιώνει τή σπουδαία κλήση του, δηλαδή ὁ Χριστός μᾶς θέλει διαρκῶς ἐν ἐνεργείᾳ καί ζωντανούς, ὄχι μία φορά ζωντανούς καί μετέπειτα πτώματα, κι αὐτό θά πεῖ νά περιπατοῦμε πάνω στίς ἅγιες ἐντολές Του χωρίς καθόλου διακοπές. Ἀκολουθῶ τόν Χριστό σημαίνει ὅτι οἱ λογισμοί μου, τά λόγια μου, οἱ διαθέσεις τῆς ψυχῆς μου, ἡ ὅλη βιοτή καί συμπεριφορά μου δέν λειτουργοῦν πιά κατά τό δοκοῦν, δηλαδή κατά τά πάθη τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος μου, ἀλλά κατά τό θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Εὐκόλα πράγματα; Κυριολεκτικά δύσκολα. Μά δυνατά, γιατί μᾶς ἐνισχύει ὁ Ἰδιος, ἀφοῦ εἴμαστε μέλη Του. Καί ταυτοχρόνως, σωτήρια γιά ἐμᾶς μ' ἕναν γλυκασμό πού γαληνεύει τίς καρδιές καί τίς κάνει νά νιώθουν ὅτι βρίσκονται ἀδιάκοπα μέσα στό ἡλιόλουστο περιβάλλον τῆς Οὐράνιας Παρουσίας Του. Γιατί ὁ Ἰδιος εἶπε ὅτι τήν ὥρα πού βρίσκεται κανεὶς στόν ἀγῶνα τῶν ἐντολῶν Του, περιπατῶν ἀξίως τῆς κλήσεώς του, ἐκείνη τήν ὥρα νιώθει τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί τοῦ Χριστοῦ, ὁ Χριστός φανερώνεται στήν ὑπαρξή Του, γίνεται κατοικητήριο τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Κυριακή ΙΓ΄ Λουκᾶ Γαλ. 3, 23 - 4, 5

Ἀρχιμ. Παντελήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θ., Βυζαντινολόγου
Ἰ. Προϊσταμένου Ἱ. Ν. Ἀγ. Ἀναργύρων Ψυρρή

Ἡ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴ τοῦ ἀποστόλου Παύλου δὲν ἀπευθύνεται στοὺς κατοίκους τῆς Γαλατίας, σημερινῆς Γαλλίας, ἀλλὰ στοὺς μακρινούς συνωνύμους ἀπογόνους τους, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσαν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὰ ὑψίπεδα τῆς κεντρικῆς Ἀνατολίας, στὴν περιοχὴ τῆς σημερινῆς Ἄγκυρας. Ἡ περιοχὴ ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τοὺς Γαλάτες, Κέλτες, οἱ ὁποῖοι κατὰ τίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 3^{ου} αἰ. π.Χ., ἀπὸ τίς λεκάνες τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, Οὐγγαρίας, ἔφθασαν λεηλατώντας καὶ καίγοντας μέχρι τὴν Κεντρικὴ Ἑλλάδα· τελικὰ ἀναχαιτίσθηκαν ἀπὸ τίς συνασπισμένες δυνάμεις τῶν ἑλληνικῶν πόλεων στίς Θερμοπύλες καὶ ἀναγκάσθηκαν, ὅσοι ἐπέζησαν, μίᾳ ὁμάδᾳ 10.000 περίπου πολεμιστῶν μέ δούλους καὶ γυναικόπαιδα, νά περάσουν στὴ Θράκη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴ Μικρὰ Ἀσία. Στὴ Μικρὰ Ἀσία περιπλανήθηκαν σέ πολλοὺς τόπους καὶ προσέφεραν τίς ὑπηρεσίες τους ὡς μισθοφόροι σέ διαφόρους βασιλεῖς, ἕως ὅτου συμμάχησαν μέ τὸν βασιλιᾶ τοῦ ἑλληνιστικοῦ κράτους τῆς Βιθυνίας, Νικομήδη Α΄ τὸν Φιλέλληνα, στὴ διαμάχη μέ τὸν ἀδερφό του, καὶ ἐγκαταστάθηκαν στίς περιοχές τῆς ἀνατολικῆς Φρυγίας καὶ Καππαδοκίας, δηλαδή στὴν κε-

ντρικὴ Ἀνατολία, ὅπου ζοῦσαν αὐτόνομα, δίνοντας ἔτσι στὴν περιοχὴ τὸ ὄνομά τους.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶναι καὶ τὰ περίφημα γλυπτά –γνωστά ἀπὸ ρωμαϊκά μαρμάρινα ἀντίγραφα τῶν πρωτότυπων χάλκινων– πού ἀναπαριστοῦν τὸν θνήσκοντα Γαλάτη καὶ τὸν αὐτόχειρα Γαλάτη, ὁ ὁποῖος προηγουμένως ἔχει φονεύσει τὴ σύζυγό του, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονταν στὸν ναὸ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς στὴν Ἀκρόπολη τῆς Περγάμου. Τέλος, στὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου, τὸ 25 π.Χ., ἡ ἑλληνιστικὴ ἐπαρχία τῆς Γαλατίας ἐνσωματώθηκε πλήρως στὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Οἱ Γαλάτες μέ τὸν καιρὸ ἐξελληνίσθηκαν πλήρως, ἀπόδειξη ὅτι ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφει τὴν ἐπιστολὴ του στὰ ἑλληνικά.

Τὴν περιοχὴ τῶν Γαλατῶν, ὁ ἀπόστολος Παῦλος, σύμφωνα μέ τίς *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*, εἶχε ἐπισκεφθεῖ τουλάχιστον δύο φορές. Οἱ Ἐκκλησίες στὴ Γαλατία φαίνεται ὅτι παρά τὸν ἀρχικὸ ἐνθουσιασμό πού ἔδειξαν, σύντομα ἄρχισαν νά κλονίζονται ἀπὸ τὰ κηρύγματα τῶν Ἰουδαϊζόντων, οἱ ὁποῖοι διαστρέβλωναν τὸ Εὐαγγέλιο καὶ κήρυτταν ὅτι δίχως τὴν τήρηση τοῦ Νόμου καὶ τῆς περιτομῆς, σωτηρία δὲν ὑπάρχει.

Στήν ἐπιστολή πρὸς τοὺς Γαλάτες, ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀντιμετωπίζει μέ τρόπο πολύ συστηματικό τίς παραπάνω ἐνστάσεις καί γενικώτερα τή σχέση τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου καί τοῦ τελετουργικοῦ, θυσίες, διατάξεις περί καθαρῶν καί ἀκαθάρτων, περιτομή, σέ συνάρτηση μέ τήν ἐν Χριστῷ σωτηρία.

Στίς κατηγορίες τῶν Ἰουδαϊζόντων, ὅτι ἀφοῦ δόθηκαν οἱ σχετικές ἐντολές ἀπό τόν Θεό στόν Μωσῆ πρέπει νά τηροῦνται, ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀπαντᾷ, ἀκολουθώντας τό παράδειγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ὅλα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶχαν προφητικό χαρακτήρα καί προετοιμαζαν γιά τήν ἔλευση τοῦ Μεσσία, (Ἰωάν. 5, 39). Συνεπῶς, τό πρόβλημα εἶναι ἂν αὐτοί πού ἐπαγγέλλονται ὅλα τά παραπάνω πιστεύουν ὅτι ὁ Χριστός εἶναι ὁ Μεσσίας ἂν ὄχι, τότε καλά κάνουν καί τηροῦν ὅλα τά τοῦ Νόμου, ἀφοῦ ἀκόμη ἀναμένουν τόν Μεσσία, ἀλλά, σέ ἀντίθετη περίπτωση, ἂν δηλαδή πιστεύουν ὅτι ὁ Χριστός εἶναι ὁ Μεσσίας καί βλέπουν τίς προφητείες νά ἐκπληρώνονται στό πρόσωπό Του, οἱ θυσίες τῶν ζώων καί ἡ περιτομή δέν ἔχουν οὐδεμία ἀξία μετά τή Σταυρική θυσία τοῦ Γολγοθᾶ.

Ὁ Νόμος, ἐξηγεῖ ὁ Παῦλος, εἶχε χαρακτήρα προετοιμασίας καί ἀποστολή παιδαγωγική· προετοιμάζε μέ τίς θυσίες τόν λαό τοῦ Θεοῦ γιά τήν ἔλευση τοῦ Μεσσία, ὥστε νά ἔχουν τήν ἐπίγνωση τῆς ἁμαρτίας καί νά προσδοκοῦν τόν Λυτρωτή, καί ἐκ παραλλήλου νά ἀποτελοῦν παράδειγμα καί κήρυκες στοὺς ἄλλους λαούς γιά τήν ἐπιχείμενη σωτηρία ἀπό τόν Μεσσία-Χριστό. Ἦταν ἡ «σκιά τῶν μελλόντων ἀγαθῶν» καί ὄχι

ἡ «εἰκόνα τῶν πραγμάτων» (Ἐβρ. 10,1). Ἡ Παλαιά Διαθήκη ἦταν ἡ προφητεία καί ἡ Καινή Διαθήκη ἡ ἐκπλήρωση.

Τρία παραδείγματα εἶναι ἀρκετά: ὅταν κατασκευάζουμε μία οἰκοδομή χρησιμοποιοῦμε στήν ἀρχή τίς σκαλωσιές γιά νά κτίσουμε τό σπίτι, τίς ὁποῖες μετά διαλύουμε, γιατί πλέον ἀποτελοῦν ἐμπόδιο. Ἀκόμη, ἡ δουλειά τοῦ παιδαγωγοῦ, ὅπως λέγει καί ἡ λέξη, ἦταν νά ὀδηγήσει τόν μαθητή στόν δάσκαλο, μετά ἔπαυε ἡ ἀποστολή του, ἀφοῦ δέν ἦταν αὐτός ὁ δάσκαλος ἔτσι, λοιπόν, μετά την ἔλευση τοῦ Μεσσία δέν ἔχει κανένα λόγο πλέον ὑπάρξεως ὁ Νόμος, ἀφοῦ ἐπιτέλεσε τήν ἀποστολή του. Τέλος, ὅπως τό φάρμακο, στό ὁποῖο ἀναγράφεται ἡ ἡμερομηνία λήξεως, ἔτσι καί ἡ ἀποστολή τοῦ Νόμου ἔληξε μέ τήν ἐνανθρώπηση καί θυσία τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Συνεπῶς, δέν ἔχουν καμμία ὑποχρέωση οἱ Χριστιανοί νά τηροῦν τόν Μωσαϊκό Νόμο, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ Νόμος προβλέπει τή λήξη του ὅταν ἐμφανισθεῖ ἕνας νέος ἀρχιερέας «κατὰ τήν τάξιν Μελχισεδέκ» (Ἐβρ. κεφ. 7-8). Δέν χρειάζομαστε, λοιπόν, τίς θυσίες τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου γιά νά εὐαρεστήσουμε τόν Θεό, παρά μόνον τή θυσία τῆς καρδιάς, δηλαδή τήν ἐν Χριστῷ πίστη. Ἡ πίστη εἶναι ἡ μόνη γλώσσα, ἡ μόνη θυσία καί ἡ μόνη προσφορά, ἡ «θυσία αἰνέσεως», τήν ὁποία ἀναγνωρίζει ὁ Θεός. Ἡ πίστη μας στόν Χριστό μᾶς καθιστᾷ κοινωνούς τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ· κληρονόμους τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ καί συγκληρονόμους τῆς βασιλείας τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀφιλόξενοι «πρεσβύτεροι» υἱοί

Ἀρχιμ. Βαρνάβα Λαμπροπούλου

Ἡ ἑνταξή τῶν μεταστραφέντων ἀπό ἄλλο θρήσκευμα ἢ ἀπό ἄλλη ὁμολογία στήν Ἐκκλησία εἶναι προφανῶς ἓνα ἐπίπονο ποιμαντικό ἔργο. Γίνεται ὁμως ἀκόμη πιό δύσκολο λόγω ἑνός -ὡς μή ὠφείλε- ἀφιλόξενου πνεύματος πού «πνέει» στίς ἐνορίες μας καί, στήν καλύτερη περίπτωση, θυμίζει τόν «πρεσβύτερο» υἱό τῆς παραβολῆς τοῦ Ἀσώτου. Αὐτό τό πνεῦμα μαρτυρεῖ ὅτι δέν ἔχουμε ἀπαλλαγῆ ἀπό ποικιλόμορφους ρατσισμούς, πού μᾶς κάνουν νά κλείνουμε τήν πόρτα ἢ νά «πετάμε» ἔξω ἀπό τήν Ἐκκλησία ψυχές, «ὕπερ ὧν Χριστός ἀπέθανεν».

Ὁ Ἑλληνοαμερικανός ἱερέας π. Λουκάς Βερόνης, στό ὑπέροχο βιβλίο του *Πορευθέντες*, ὅπου περιγράφει τήν ἱεραποστολική του δράση στήν Ἀλβανία, καταθέτει τήν ἀγανάκτησή του, ὅταν μιᾶ «εὐσεβής» καί «φιλακόλουθη» ἐνοριτίσά του κυριολεκτικά «μαχαίρωσε» μέ τά λόγια τῆς μιᾶ νεοφώτιστη ἀνάπηρη Ρομά μετά τό τέλος τῆς λειτουργίας. Τῆς εἶπε: «Γιατί βρίσκεσαι σ' αὐτόν τόν χῶρο; Δέν ἀνήκεις ἐδῶ. Πήγαινε πίσω στό πεζοδρόμιο, ἐκεῖ πού ζητιάνευες. Ἐκεῖ ἀνήκεις!»

Κάποιος ἄλλος νεόφερτος στήν Ὀρθόδοξία σέ ἐπιστολή του στόν ἐπίσης μεταστραφέντα Ἀμερικανό Frank Schaeffer, συγγραφέα τοῦ βιβλίου *Χορεύοντας μόνος*, γράφει: «Ἐχω παλαίψει σκληρά ἀπό τότε πού ἔγινα ὀρθόδοξος. Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ἐνῶ ἀπό τό ἓνα μέρος

προσφέρει ἀληθινή λατρεία, τά Μυστήρια, ἱστορική συνέχεια, ἀποστολική διαδοχή, ἀπό τό ἄλλο παρουσιάζει μιᾶ ψυχρότητα, κοινωνική τυπικότητα, ἔλλειψη ἱεραποστολικοῦ πνεύματος καί ἔντονο ἐθνικισμό. Ἀπό τούς 350 περίπου τακτικά ἐκκλησιαζόμενους, μόνο ἓνα ζευγάρι μέ ὑποδέχθηκε στήν Ἐκκλησία. Δέν μέ ἔκαναν νά νιώσω μέλος τῆς ἐνορίας. Στήν προηγούμενη Εὐαγγελική μου ὁμολογία σπάνια μποροῦσες νά μπείς καί νά βγεῖς ἀπό τήν ἐκκλησία, χωρίς ἓνα σηῆνος ἀπό ἀνθρώπους νά σέ τραβοῦν ἀπό τόν ὦμο, νά χώνουν ἓνα δῶρο στά χέρια τοῦ νεοφερμένου ἐπισκέπτη καί νά σέ παρακαλοῦν νά παραμείνεις γιά καφέ. Θά ἦταν σκληρό γιά μένα νά ξαναγυρίσω στόν προτεσταντισμό, τώρα πού ἔζησα τήν ἀλήθεια· δέν ἔχω ὁμως γευτεῖ ἀληθινή ἀγάπη. Ὑπάρχει ἄραγε ἀλήθεια χωρίς ἀληθινή ἀγάπη;» Ἴσως αὐτή ἡ ψυχρότητα στίς ὀρθόδοξες κοινότητες (τῆς Ἀμερικῆς καί ὄχι μόνο) ἔχει κάνει τελευταία καί τόν Schaeffer νά δείχνει ὅτι ἔχει χάσει τόν προσανατολισμό του, καθῶς δηλώνει πλέον «χριστιανός ἀθεϊστής».

Θά ξεμπερδεύαμε εὐκόλα μέ τή συνειδησή μας λέγοντας ὅτι γενικά οἱ μεταστραφέντες εἶναι ἀσταθεῖς. Ἐξ ἄλλου καί ὁ ἀπόστολος Παῦλος, εἶναι ἐπιφυλακτικός μέ τούς «νεοφύτους» (Α' Τιμ. 3, 6). Ὅμως τό «ὁ δοκῶν ἐστάναι βλεπέτω μὴ πέση» ἰσχύει γιά ὅλους. Ὅλοι πρέπει νά ἀλληλοστηριζόμεσθε στήν πίστη.

Πολύ περισσότερο πρέπει να στηρίζουμε τους νεοφύτους με τη γνήσια αγάπη μας διότι, κατά την προειδοποίηση του Χριστού, μετά την εκδίωξη δαίμονος από την ψυχή του ανθρώπου υπάρχει ο φόβος επιστροφής του πνεύματος της πλάνης μαζί με έτερα έπτά πονηρότερα αυτού. Όπως έχει παρατηρηθεί σε αρκετούς μεταστραφέντες, τότε «γίνονται τὰ έσχατα του ανθρώπου χείρονα τών πρώτων».

Μιά επίσης απογοητευμένη μεταστραφείσα, Άγγλίδα, έξι χρόνια ορθόδοξη, έξιμολογείται: «Όταν πρώτη φορά μετά τη βάπτισή μου εκκλησιάστηκα στη νέα ένορία μου, σχεδόν κανείς δέν μου είπε έστω ένα τυπικό "καλωσόρισες". Απογοητεύτηκα επίσης, γιατί σε μία κοινότητα 1300 κατοίκων εκκλησιάζονταν τακτικά 20-25 άνθρωποι. Ήταν τόσο αποκαρδιωτικό να βλέπω κάθε Κυριακή τὰ ίδια κατηφή πρόσωπα, να γυρνάνε σπίτι σχεδόν στά κλεφτά, με τὰ κεφάλια κάτω. Μά καλά, δέν ένωσαν τίποτα μέσα στη Λειτουργία; Πρίν την είσοδό μου στην Έκκλησία, τό γεγονός πώς ήμουν ξένη δέν ένόλησε κανέναν. Τώρα όμως άρχισαν να μου συμπεριφέρονται λές και μόλις είχα καταφθάσει. Τώρα πού τό σκέφτομαι, μου έρχεται να χωθώ σε μία τρύπα και να έξαφανιστώ. Τελικά μου δίνουν την έντύπωση ότι πιστεύουν, πώς άν δέν έχεις γεννηθεί Έλληνας, δέν μπορείς να είσαι ορθόδοξος!»!

Τό πρόβλημα του έθνοφυλετισμού είναι έντως μία κατάρα πού άκυρώνει τη μαρτυρία της Έκκλησίας και διώχνει μακριά της κάθε καλοδιάθετο πού αναζητεί την αλήθεια. Είναι κατάντημα ή Έκκλησία

να παρουσιάζεται σαν ένα έθνικό club. Σε ένορία της ευρωπαϊκής διασποράς τόλμησε ο ιερέας στη Μεγάλη Είσοδο να εκφωνήσει τό «Πάντων ήμών» και στη ντόπια γλώσσα. Τότε ο «έλληναράς» της ένορίας είχε τό βλάσφημο θράσος να τον διακόψει φωνάζοντας: «Παπα, έδω είναι ελληνική ένορία». Είναι βέβαια σίγουρο ότι άν ρωτάγαμε τον έν λόγω έλληναρά τί σημαίνει «μνησθείη Κύριος ο Θεός» ή τί έλεγε ο άπόστολος, δέν θα ήξερε πού να κρυφτεί. Δέν έπεφτε έξω ο μακαριστός π. Ίω. Ρωμανίδης όταν έλεγε ότι «σε εκκλησίασμα 300 ατόμων, πέντε μόνο γνωρίζουν τί τεκταίνεται εκεί», έλέω, βεβαίως, της άνυπάρκτου έως έλλιπούς κατηχήσεως και -βεβαιότατα- έλέω της άγκυλωτικής προσκολλησεως στην άκαταλαβίστικη, τάχα ιερωτάτη «άρχαιαν λαλιάν» της λατρείας.

Άραγε ποιά ζεστασιά και ποιά φιλοξενία μπορούν να νιώσουν οι μεταστραφέντες, όταν βλέπουν ότι ακόμη και οι ορθόδοξες μητροπόλεις της διασποράς, άντί να είναι φάροι ιεραποστολής και ορθόδοξης μαρτυρίας και για τους άλλοεθνείς, όχι σπάνια δίνουν την εικόνα προτεκτοράτου της Ψωροκώσταινας ή μουσείου ήθών και έθίμων ή έστω συλλόγου διατήρησης κάποιας πολιτιστικής κληρονομιάς; Σαφώς δέν είναι αυτή ή κληρονομιά πού μας άφησαν οι άγιοι Άπόστολοι και οι άγιοι Πατέρες. Θά έφριτταν βλέποντας αυτά ο Πρωτοκορυφαίος Παύλος και όλοι οι άπόστολοι τών έθνών, όπως οι άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος, οι όποιοι «έγένοντο τοίς πάσι τὰ πάντα ίνα πάντως τινας σώσωσι».

Ἡ “Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν” καί ὁ παλαιός κόσμος τῆς Ρώμης

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Ἡ “Μητέρα Ἐκκλησία” ὀνομάστηκε σέ μεταγενέστερη ἐποχή ὁ πρῶτος καθεδρικός ναός τῆς Ρώμης, ὁ σημερινός Ἅγιος Ἰωάννης Λατερανοῦ. Ἐγκαινιάστηκε στίς 9 Νοεμβρίου 318 (*Liber Pontificalis*, 1, 172: “omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput”). (Ὁ σημερινός ναός τοῦ 17^{ου} αἰ. στηρίζεται στήν παλαιά βασιλική πού δέν ἄντεξε στόν χρόνο.) Ἡ ἀρχική ἀφιέρωση ὅμως ἦταν στόν Χριστό Σωτήρα (πρβλ. Εὐσέβιος, *Βίος Κωνσταντίνου*, III.33, IV.33 κτλ. γιά τό συγκρότημα τῆς Ἀναστάσεως Ἱερουσαλήμ). Ὁ ναός ὑπῆρξε ἔδρα τῶν παπῶν μέχρι τήν ἐξορία στήν Ἀβινιόν (1309-1377). Κτίστηκε σέ δημόσιο οἰκόπεδο (πρῶην στρατόπεδο καταργημένου σώματος ἱππέων) πού παραχώρησε ὁ Κωνσταντῖνος στήν περιοχὴ τοῦ Λατερανοῦ τό 313, δηλαδή ταυτόχρονα μέ τή συμφωνία τοῦ Μεδιολάνου. Ὁλοκληρώθηκε σέ ἓνα πενταετές πρόγραμμα χρηματοδότησης γιά νά καλύψει τάχιστα τίς ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, τῆς πρωτεύουσας. Ἐφόσον ἀπό τό 312 ἴσχυε τό σύστημα τῶν 15ετῶν οἰκονομικῶν προγραμμάτων, τῶν ἰνδικτιῶνων, ἀπαιτήθηκε τό 1/3 τέτοιας περιόδου, δεῖγμα τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ Κωνσταντίνου. [Τά μεγάλα καθεδρικά συγκροτήματα ὀλοκληρώνονταν σέ μία δεκαετία, π.χ ὁ ναός τῆς Ἀναστάσεως Ἱερουσαλήμ (326-335), τό Ὀκτάγωνο

τῆς Ἀντιόχειας (331-341). Ἡ βασιλική του Βατικανοῦ, ὅπου τό Μαρτύριο τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, θεμελιώθηκε ἀπό τόν Κωνσταντῖνο (περ. 319-322), ἀλλά ἐγκαινιάστηκε μετά τά μέσα 4^{ου} αἰ.] Ὁ Σωτήρας πρώτη φορά στή Ρώμη κτιζόταν ὡς μεγάλης κλίμακας ἐκκλησιαστικό ἴδρυμα, στό ὅποιο ἐφαρμοζόταν ὁ ρυθμός βασιλικῆς, τό δρομικό κτήριο ἀκροάσεων καί τιμῶν τοῦ αὐτοκράτορα. Ἐδῶ, στό τέλος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους (δρόμου) ὑπῆρχε ὁ χώρος τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖ ὅπου στίς κοσμικές βασιλικές ὑπῆρχε ἡ παρουσία ἢ τό ἄγαλμα τοῦ αὐτοκράτορα. Ὅπως στή βασιλική του Μαξεντίου (306-312) στή ρωμαϊκὴ ἀγορά πού οἰκειοποιήθηκε ὁ Κωνσταντῖνος, εἶχε στηθεῖ τό 315 τό γνωστό κολοσσικό ἄγαλμά του κρατώντας σταυρό (Εὐσέβιος, *Βίος*, I.40).

Οἱ συνθήκες κατασκευῆς, χρηματοδότησης καί μορφολογίας τοῦ τεράστιου δρομικοῦ ναοῦ, δείχνουν πολιτικό ἐνδιαφέρον, γιατί στό ἐξῆς οἱ πεντάκλιτοι κωνσταντινεῖοι ναοί θά ἦταν πρότυπο γιά τήν αὐτοκρατορία, ἐπί αἰῶνες. Ὑπάρχει ὅμως καί μία ἀκόμη διάσταση, πού κρύβει τό οἰκουμενικό μήνυμα τοῦ συνόλου. Ἡ ἡμερομηνία τῶν ἐγκαινίων: 9 Νοεμβρίου. Ἡ ἀρχὴ εἶναι τό ἡμισυ τοῦ παντός.

Οἱ Ρωμαῖοι γιά κάθε δημόσιο κτήριο εἶχαν δύο ἱερές ἡμέρες: α) Πρῶτα τήν κα-

θιέρωση (consecratio), όταν όριζόταν ως χώρος, περιοριζόταν από τήν καθημερινή, βέβηλη χρήση. Για τίς νέες ρωμαϊκές πόλεις πάλι υπήρχε ανάλογη τελετή. Πρώτη πράξη ήταν νά ανοίξουν τόν μούνδο, έναν λάκκο προσφορών, για νά τραφούν τάχα οί ψυχές τών νεκρών του τόπου. Νά συνευδοκήσουν στή χρήση του κύκλου της νέας πόλης. Ή λ. μούνδος (=κόσμος) σήμαινε ότι από τό σημείο διερχόταν ό άξονας του κόσμου και ότι ήταν όμοίωμα του κόσμου, άφοϋ σέ άλλη σύλληψη οί ψυχές διέμεναν στό σύμπαν. Άπλως σήμαινε τή δυνατότητα ενός είδους συμβολικής επικοινωνίας στόν συγκεκριμένο γήινο χώρο μέ τό υπερπέραν, τόν ύπόγειο ή οϋράνιο κόσμο. Ό μούνδος της Ρώμης, αρχικά έχοντας τόν χαρακτήρα σιταποθήκης, και τούς καρπούς δίνουν οί νεκροί, ήταν ή ιδρυτική τελετή της Ρώμης και κάθε νέας ρωμαϊκής αποικίας. Τό ίδιο θά κάνει ό Κωνσταντίνος τό 324, θά τελέσει τήν καθιέρωση-ϊδρυση ανοίγοντας τόν μούνδο της Κωνσταντινουπόλεως στίς 8 Νοεμβρίου τήν καθιερωμένη ήμέρα της έορτής του μούνδου. Σάν νά καλοϋσε τά “πνεύματα” του τόπου ή και της Ρώμης νά συμμετάσχουν στή δημιουργία, στήν όριοθέτηση της νέας πόλεως. Είναι μία συμβολική πράξη, έφόσον τήν ίδια εποχή (325) θά καταργούσε στά νομίσματα κάθε συμβολική άπεικόνιση από τό παγανιστικό παρελθόν.

β) Ύπηρχε και ή ήμέρα πού άρχιζε ή δημόσια χρήση του, τά έγκαίνια (dedicatio, παράδοση). Οί ήμέρες, ιδίως τών έγκαινίων, ήταν επιλεγμένες κι αυτό φάνηκε στά μεγάλα έργα πού έκανε ό πρώτος αυτοκράτορας ό Αϋγουστος (27 π.Χ.-14 μ.Χ.). Ό Βωμός της Ειρήνης έγκαινιάσθηκε στίς 30 Ίανουαρίου 9

π.Χ., τήν ήμέρα τών γενεθλίων της συζύγου του Λιβίας, θέλοντας νά τονίσει ότι ή εξαιρετική αυτή αυτοκράτειρα και μητέρα (άναγορευτήκε μετά θάνατον *diva*, θεία μορφή) γεννήθηκε για νά έμπνεύσει στόν Αϋγουστο τήν παγκόσμια ειρήνη. Ό πόλεμος ήταν καθαρα άνδρική υπόθεση, αλλά και έξίσου χρέος ιερό. Ό ναός του Άρεως Τιμωροϋ (Mars Ultor) στήν άγορά του Αϋγούστου, τό τελετουργικό στρατιωτικό κέντρο της αυτοκρατορίας, έγκαινιάσθηκε σέ συνάρτηση μέ τή ρωμαϊκή οικογενειακή ταφική γιορτή Λεμούρια (σέ τριπλή επανάληψη, 9, 11, 13 Μαΐου), στίς 12 Μαΐου του 2 π.Χ., ανάμεσα στίς δύο άποφράδες ταφικές έορτές 11^{ης}-13^{ης} Μαΐου. Η 12^η ήταν ήμέρα του Άρη, τελούνταν οί *Ludi martiales*, ίππικοί άγώνες του στρατοϋ. Έτσι δικαιολογείται γιατί υπήρχαν έδω άγάλματα από τήν άρχαία βασιλική οικογένεια της Ρώμης, τήν οικογένεια τών Ίουλίων και άλλων έπιφανών. Ήταν σάν νά έμφανίζονταν καλλιτεχνική άδεία στόν έγκαινιαζόμενο χώρο, ένα σκηνικό από μάρμαρο για νά είναι αιώνιο. Ό Κωνσταντίνος πάλι έγκαινιάσε στίς 11 Μαΐου τήν άγορά της Κωνσταντινούπολης και στίς 12 έτέλεσε ίπποδρομίες. Κι έδω υπήρχαν άγάλματα, όμως δέν τά παρουσίασαν αναλυτικά οί συγγράφοντες. Άντίθετα στό αυτοκρατορικό λουτρό του Ζεύξιππου, πού άνοιγε πάντα στίς 11 Μαΐου, έγιναν γνωστά τά άγάλματα 80 σοφών και άλλων ήρώων ή ιστορικών μορφών του άρχαίου έλληνορωμαϊκοϋ κόσμου. Παρομοίως κι έδω σημειώνεται ένα είδος ποιητικής εξέλιξης, έμφανίζοντας τήν οικογένεια τών πνευματικών συμβούλων του Κωνσταντίνου. [Για τά θέματα βλ. Στ. Γουλούλης, «Η χριστιανική "Πόλη

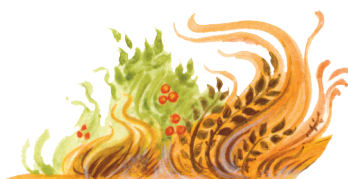
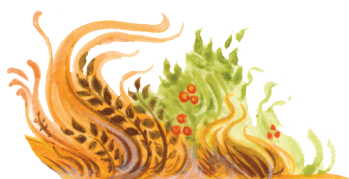
τοῦ Κωνσταντίνου" (330»), *Θεολογία*, 85.1 (2014) 191-234].

Καί ὁ Αὐγουστος καί ὁ Κωνσταντίνος στό μεγάλο δημόσιο ἔργο πού ἔκανε ὁ καθένας, τήν κεντρική ἀγορά, καρδιά τῆς αὐτοκρατορίας, ἐξῆραν τούς προγόνους κατά σάρκα καί πνεῦμα. Ἦταν σάν νά δραματοποιοῦσαν τήν ἡμέρα τιμῆς τῶν προγόνων, υἱοθετώντας συμβολικά τήν ἔξοδο τῶν ψυχῶν στήν πρωτεύουσα καί τόν κόσμο. Ἔκαναν ἕνα εἶδος δραματοποίησης. Ὅπως φαίνεται, ἕνα λαϊκό ἔθιμο, ἡ ἀντίληψη γιά τήν ἔξοδο τῶν ψυχῶν, περνοῦσε σέ νέα ἀφήγηση, ἄλλη διάσταση, στόν χῶρο τῆς τέχνης. Ἄνοδος τῶν ψυχῶν ὑπάρχει ἤδη στό ἀρχαίο ἀττικό δράμα (π.χ. Κρατίνος, *Πλοῦτοι*) καί ἀργότερα (π.χ. στόν Λουκιανό). Ἦταν συνηθισμένο, λαϊκές ἢ θρησκευτικές ἀντιλήψεις νά ἐξαχνώνονται σέ ἔργα λόγου καί τέχνης. Ἔδιναν μία ἀλληγορική ἀναπαράσταση ψυχῶν πού ἦταν σάν νά ἔρχονταν στόν ἐπάνω κόσμο ὄχι μόνο σέ ἄυλη μορφή, ἀλλά καί ποιητικῶς. Γιά νά κρίνουν τούς ζωντανούς στίς ἀποφάσεις τους.

Τό ἴδιο περίπου προβάλλει ἡ "Μητέρα Ἐκκλησία" μέ τό πού, ὡς ἀρχική καθεδρική Ἐκκλησία τῆς πόλης, ἡ ὁποία διώκε ἐπί 250 χρόνια τους Χριστιανούς τῆς Ρώμης καί τῆς Οἰκουμένης, τώρα ἀναγνωρισμένη ἀπό τήν πολιτεία, λειτουργοῦσε γιά πρώτη φορά. Ἐπιλέχθηκε ἡ γιορτή *Mundus Patet*, ἡ παραμονή τῆς 9^{ης} Νοεμβρίου, γιά νά ἀρχίσει ἡ δημόσια χρήση, σάν νά καλοῦσαν ὅλους τούς Ρω-

μαίους προγόνους νά ἔλθουν συμβολικά, νά ἐγκρίνουν τήν καινούργια ἐποχή, νά χαροῦν. Ὁ «κόσμος (μοῦνδος) ἀνοίγε» κατά τό ἔθιμο καί οἱ ψυχές προσκαλοῦνταν στό καινοφανές ἔργο. Τά χριστιανικά ἐγκαίνια ἦταν ἡ δεύτερη ἡμέρα μέ τέλεση τῆς Θείας εὐχαριστίας. Ἡ 8^η Νοεμβρίου σήμαινε ὅτι τό κτήριο λειτουργοῦσε ὡς ρωμαϊκό δημόσιο, ἐνῶ ἡ 9^η Νοεμβρίου, ὅτι ἀρχίζει ἡ χριστιανική χρήση του, οἱ ψυχές γνώριζαν ἀνάπαυση. Τό νέο γινόταν συνέχεια τοῦ παλαιοῦ. Κάτι ἀνάλογο συνέβη στόν Ναό τῆς Ἀναστάσεως στήν Ἱερουσαλήμ. Στίς 13 Σεπτεμβρίου ἡμέρα τοῦ Διός (Εἰδοί Σεπτεμβρίου) καί ταυτόχρονα ἑορτῆς τῶν ἐγκαίνιων τοῦ ναοῦ στόν Καπιτωλίνο τῆς Ρώμης ἀλλά καί ἑναρξη τῆς ρωμαϊκῆς δημοκρατίας (509 π.Χ) ἦταν ἡ δημόσια ἐκδήλωση, ἐγκαίνια, στίς 14 ἔγινε ἡ Ἰψωση τοῦ Σταυροῦ καί στίς 15 ἡ μετά ἡ πρώτη Εὐχαριστία. Ὁ ταφικός χαρακτήρας τῆς εὐχαριστίας ἀπό τήν ἐποχή τῶν κατακομβῶν τώρα ἀποκτοῦσε δημόσιο χαρακτήρα.

Ὅπως φαίνεται ἀπό τό ὑπάρχον ὑλικό, τά νέα μεγάλα οἰκοδομικά ἔργα τοῦ Κωνσταντίνου δείχνουν ὅτι δημιουργοῦσε τή νέα χριστιανική ρωμαϊκή παράδοση, στή συνέχεια τῆς παλαιᾶς. Ἡ πολιτική αὐτή ἐκτός ἀπό ἱστορικό συμβιβασμό, φανερώνει ἕνα δίχτυ προστασίας στό μυθικό καί ἱστορικό παρελθόν, μέ τρόπο πού νά μή δεσμεύει, ἀλλά νά ἀνανεώνει δημιουργώντας τή σύνθεση. Συνέπιπτε μέ νέα φάση τῆς παγκόσμιας Ἱστορίας.

Χριστός Μαρίας Γέννα: μία δογματική αποδοχή τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐπιγραφικῆς

Ἀρχιμ. Ἰάσωνος Κεσέν
Ἐφημ. Ἰ. Μ. Παναχράντου Ν. Ἡρακλείου Ἀττικῆς, Μ. Arts

Ἀνάμεσα στίς χιλιάδες παλαιοχριστιανικές ἐπιγραφές πού διασώζονται ἀπ' ὄλο τό *Orbis Christianus Antiquus* ξεχωρίζουν γύρω στίς 157 -κυρίως ἀνατολικῆς προέλευσης¹- στίς ὁποῖες ἐμφανίζεται τό ἀρκτικόλεξο ΧΜΓ, τό ὁποῖο ἔχει ἀπασχολήσει ἀρκετά -δεδομένων τῶν ὀλίγων παραδειγμάτων- τούς ἐρευνητές. Τοῦτο τό ἀρκτικόλεξο, ἔχει ξεκάθαρα χριστιανικό χαρακτήρα κάτι πού τεκμαίρεται ἀφενός ἀπό τή συνάρτηση τῆς συγκεκριμένης ἐπιγραφῆς μέ τόν τόπο εὑρεσης, ὅταν μονάχα τά τρία αὐτά γράμματα ἀπαρτίζουν τό σύνολο τῆς ἐπιγραφῆς, ἀφετέρου ὁ χριστιανικός της χαρακτήρας γίνεται εὐκόλα ἀντιληπτός ἀπό τή σύνολη ἐπιγραφή πού ἡ συντομογραφία συνοδεύει.

Βάσει τῶν ἀρχαιολογικῶν συνόλων ἀλλά καί τῶν ἐπιγραφικῶν κειμένων, τά ὁποῖα ἡ συντομογραφία συνοδεύει, γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ σμίλευση τῶν γραμμάτων ΧΜΓ δηλώνει τήν ἀναγκαιότητα ὀριοθέτησης τοῦ χώρου, στόν ὁποῖο ἀνεγείρεται ἡ ἐπιγραφή, ὡς ξεκάθαρα χριστιανικοῦ, ὡς χώρου τοῦ ὁποῖου ἡ σύληση ἀποτελεῖ τρόπον τινά “ἔγκλημα καθοσιώσεως” ἀφοῦ πρόκειται περί τόπου ἱεροῦ. Τέτοιοι τόποι εἶναι οἱ τάφοι καί οἱ ναοί. Ἔτσι, τό ΧΜΓ ἔρχεται νά τοποθετηθεῖ στήν κατηγορία τῶν χριστιανικῶν

signum μαζί βέβαια μέ τό Χριστόγραμμα, τό ἐσχατολογικό ΑΩ καί σαφῶς τό σημεῖο τοῦ Σταυροῦ, τά ὁποῖα ὡς ἱερά σύμβολα λειτούργησαν ὡς στοιχεῖα ἐνδεικτικά ἑτεροκαθορίζοντας τίς χριστιανικές ἐπιγραφές ἀπό τίς παγανιστικές, τούς χριστιανικούς τόπους ἀπό ἐκεῖνους τῶν ἐθνικῶν².

Κοιμητηριακές ἐπιγραφές ἀναφέρουν τό ὄνομα τοῦ κεκοιμημένου, συχνά μαζί μέ τήν ιδιότητά του, εἰδικότερα ἂν πρόκειται περί ἐκκλησιαστικοῦ προσώπου καί πρό ἢ μετά τήν ἀναφορά τοῦ ὀνόματος χαράσσεται τό ΧΜΓ ὡς ἔνδειξη χριστιανικοῦ χαρακτήρα τῆς ταφῆς³. Ἀντίστοιχα, ἡ ἴδια συντομογραφία συνοδεύει ἀναθηματικές ἐπιγραφές πού μνημονεύουν τήν ἴδρυση χριστιανικοῦ ναοῦ, μαζί μέ τό ὄνομα τοῦ κυριότερου δωρητῆ ἢ τοῦ ἐπισκόπου ὁ ὁποῖος προΐστατο τῆς θεμελίωσης ἢ ἀνακατασκευῆς τοῦ ναοῦ⁴.

Σέ σχέση μέ τήν ἐρμηνεία τοῦ ἀρκτικόλεξο ἔχουν διατυπωθεῖ διάφορες ἀπόψεις, μέ κοινό βέβαια τόπο τήν ἐρμηνεία τοῦ γράμματος Χ, τό ὁποῖο παραπέμπει στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Μία ἐρμηνεία θέλει τό ΧΜΓ νά σημαίνει «Χριστός ΜονοΓενής» καί μία ἄλλη «Χριστός Μαρίας Γέννα» ἢ «Χριστόν Μαρία Γεννά» ἢ «Χριστός Μαρίας Γόνος»⁵. Ἡ τελευταία ὡστόσο ἐρμηνεία φαίνεται νά εἶναι ὀρ-

θότερη. Στό συμπέρασμα αυτό οδηγεί τόσο η χρονολόγηση του μεγαλύτερου αριθμού των συγκεκριμένων επιγραφών μετά από τη Σύνοδο της Έφεσου (431), που δογματίσε τη Μαρία ως Θεοτόκο, ενώ παράλληλα ο μεγαλύτερος αριθμός τους προέρχεται από γεωγραφικούς τόπους συνύπαρξης ὀρθοδόξων κοινοτήτων και αίρετικών, ὅσων δηλαδή δέν ἀποδέχονταν τόν Τόμο της Γ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἡ διασπορά τοῦ ἐπιγραφικοῦ αὐτοῦ ἀρκτηκολέξου πέραν τῶν γεωγραφικῶν ὀρίων, πού ἀπειλοῦνταν ἀπό τίς αίρετικές διδασκαλίες τίς ὁποῖες πολέμησε ἡ Σύνοδος της Έφεσου, ἰδίως ἀπό τόν 7^ο αἰ. καί ἔπειτα, δικαιολογεῖται ἀπό τήν ἀπόλυτη ταῦτιση τῶν Ὀρθοδόξων μέ τήν ἐρμηνεία τοῦ συμβόλου καί τήν καθολική ἀποδοχή της Γ΄ Συνόδου ἀπό τήν οἰκουμενική Ὀρθοδοξία⁶.

Ἀφήνοντας κατά μέρος τίς ὕστερες ἐπιγραφές πού χρονολογοῦνται ἀπ' τόν 7^ο αἰ. καί ἔπειτα καί μιλώντας γιά τίς ἐπιγραφές ἐκεῖνες πού ἀνήκουν στήν ἴδια χρονολογική περίοδο πού ἔπεται της Συνόδου της Έφεσου, προερχόμενος ἀπ' τήν εὐρύτερη περιοχή της Ἀνατολῆς, τονίζοντας τή Σάρκωση τοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν παρθενικῶν λαγόνων της Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὁ ὀρθόδοξος παραγγελιοδότης της ἐπιγραφῆς θέλει σαφῶς νά τοποθετηθεῖ ὑπέρ τοῦ Τόμου της Έφεσου, νά διαφοροποιηθεῖ ἀπό τήν αίρετική κακοδοξία καί νά ὀριοθετήσῃ μέ ὀρθόδοξη σαφήνεια τόν ἱερό τόπο. Ἡ ἀνάγκη ἄλλωστε γιά τήν ὀρθόδοξη ὁμολογία σέ διαφοροποίηση ἀπό τίς αίρετικές διδα-

σκαλίες προέκυψε ἤδη περίπου ἕναν αἰῶνα ἀργότερα ἀπό τή Σύνοδο της Έφεσου, ὅταν ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετώπισε τόν ἀρειανικό κίνδυνο. Πληθώρα πρωτοχριστιανικῶν ἐπιγραφῶν τοποθετοῦνται ὑπέρ της Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί τῶν πορισμάτων της, ἰδίως στήν Αἴγυπτο ἀλλά καί ἀργότερα, στήν ἰταλική χερσόνησο, μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου, ὅταν ἡ Ὀρθοδοξία ἀμφισβητήθηκε ἀπό τά βαρβαρικά φύλα πού κυρίευσαν τήν περιοχή⁷.

Σίγουρα, τό ἀρκτηκόλεξο ΧΜΓ ἀποτελώντας μία σύνοψη τοῦ τόμου της Έφεσου, συνιστᾷ μία μετεξέλιξη τοῦ Χριστογράμματος, τό ὁποῖο κατά τούς παρελθόντες χριστιανικούς αἰῶνες πρωταγωνίστησε σέ πληθώρα χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν “ἐκχριστιανίζοντας” τόν τόπο. Ἐν προκειμένῳ, ὄχι μόνον ὁ τόπος ἐκχριστιανίζεται ἀλλά τοῦτο λαμβάνει χώρα μέ δογματική σαφήνεια. Ὁ Χριστός, ὁ της Μαρίας γόνος, εἶναι ὁ Χριστός τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, της ὁμοφωνίας τῶν Ἁγίων Πατέρων. Ἡ ἀναγκαιότητα μίας ὀρθόδοξης σήμανσης σέ τόπους στούς ὁποίους τό αίρετικό στοιχεῖο ἔκανε ἔκδηλη τήν παρουσία του ἀποτελέσε μία ἀδιάψευστη πραγματικότητα. Ἡ ἐπιγραφική παραγωγή ὄχι μονάχα σέ τοῦτο ἀλλά σέ ἀρκετά της παραδείγματα ἀπ' τά ἴδια γεωγραφικά διαμερίσματα δηλώνει αὐτήν τήν ἀναγκαιότητα, ὅπως ἐπίσης καί τήν ἐπαγρύπνηση τῶν ζώντων ἢ ἀκόμα καί τῶν τεθνεώτων, στήν περίπτωση τῶν κοιμητηριακῶν ἐπιγραφῶν, γιά ὁμολογία της Ὀρθόδοξης πίστεως.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. **1.** 62 ἀπό τή Συρία, 31 ἀπό τήν Αἴγυπτο, Νουβία καί Κυρηναϊκή καί βόρειοανατολικά, 32 ἀπό τή Σκυθία. **2.** Marucchi Orazio, *Christian Epigraphy, an Elementary Treatise*, μτφ. J. Armine Willis, Cambridge 1912, σ. 58. **3.** *The Eerdmans Encyclopedia of Early*

Christian Art and Archeology, Paul Corby Finney (ed.), vol. 1: A-J, Michigan 2017, σ. 479. **4.** Χαρακτηριστικά τὰ κάτωθι παραδείγματα: ἐπιγραφή ἀπό τόν Ναό τοῦ Ἁγ. Στεφάνου στήν Ἀντιόχεια τῆς Συρίας, πού ἀνήκει στό μισό τοῦ 6^{ου} αἰ. (βλ. *Inscriptions grecques et latines de la Syrie, II. Chalcidique et Antiochène*, ed. Louis Jalabert and René Mouterde, Paris 1939, σ. 618), ἄλλη ἐπιγραφή ἀπό τήν Ἀπάμεια τῆς ἴδιας περιόδου (βλ. *Inscriptions grecques et latines de la Syrie, IV. Laodicée. Apamène*, ed. Louis Jalabert and René Mouterde, Paris 1955, σ. 1634) καί μία τρίτη ἀπό τόν Κόμ Ὀμπο τῆς Αἰγύπτου τῶν ἀρχῶν τοῦ 7^{ου} αἰ. (βλ. Gustave Lefebvre, *Recueil des inscriptions grecques-chrétiennes d'Égypte*, [Institut Français d'Archéologie Orientale du Caire, Mémoires publiés par les membres, 101], Paris 1907, σ. 561). **5.** Theodore De Bruyn, *Making Amulets Christian: Artefacts, Scribes, and Contexts*, Oxford 2017, σ. 65-66. **6.** Τό ΧΜΓ θά ἀπαντηθεῖ ἐξίσου σέ ἐπιγραφές ἀπό τήν Κάτω Ἰταλία (βλ. *Inscriptiones Graecae, XIV. Inscriptiones Siciliae et Italiae, additis Galliae, Hispaniae, Britanniae, Germaniae inscriptionibus*, ed. Georg Kaibel, Berlin 1890, σ. 72) μέχρι καί τήν Ἰβηρικὴ χερσόνησο (βλ. *Las ánforas tarδο-antiguas en Tarraco*, Barcelona 2000, σ. 258). **7.** Antono Ferrua, *La polemica antiariana nei monumenti paleocristiani*, Studi di Antichità Cristiana, Città del Vaticano 1991, βλ. εἰσαγωγή σ. 8 κ.έξ.

Τό ὄρος Θαβώρ (β)

Πρωτ. Σπυρίδωνος Λόντου
Ἐφημ. Παρεκκλησίου Ἁγίου Παντελεήμονος Βουλαγαμένης
Ἵποψ. Διδάκτορος Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α.

Ἀπό τούς πρώτους χριστιανικούς χρόνους τό Θαβώρ ταυτίσθηκε μέ τό «ὕψηλόν ὄρος» ἐπάνω στό ὁποῖο ἔλαβε χώρα τό θαῦμα τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ (Ματθ. 17,1-9. Μάρκ. 9, 2-9. Λουκ. 9,28-36). Ὁ Κύριλλος, Ἀρχιεπίσκοπος Ἱεροσολύμων, στό ἔργο του «Κατήχησις ἸΒ' Φωτιζομένων» ἀναφέρει ὅτι ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Ἰησοῦ ἔγινε στό Θαβώρ (PG, 33: 744)¹. Ὁ Χρῦσανθος Νοταράς, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, χαρακτηρίζει τό ὄρος ὡς «περιφανέστατον καί περιδοξον, περισσότερον ἀπό ὅλα τά ἄλλα ὄρη, διὰ τήν τοῦ Κυρίου μας φρικτήν εἰς αὐτό Μεταμόρφωσιν»².

Κατά τό βιβλικό κείμενο «Μετά ἀπό ἕξι ἡμέρες ὁ Ἰησοῦς πῆρε μαζί του τόν Πέτρο, τόν Ἰάκωβο καί τόν Ἰωάννη καί τούς ὀδήγησε σέ ψηλό βουνό, ὅπου ἦσαν τελείως μόνοι. Ἐκεῖ μεταμορφώθηκε μπροστά τους καί τά ἐνδύματά του ἔγιναν λευκά σάν τό χιόνι, τόσο πού κανεῖς καθαριστής ρούχων δέν μπορεῖ νά λευκάνει. Ἐμφανίστηκαν μπροστά τους ὁ Ἥλιος μέ τόν Μωυσῆ καί συνομιλοῦσαν μέ τόν Ἰησοῦ. Ὁ Πέτρος εἶπε στόν Ἰησοῦ: "Διδάσκαλε, καλό εἶναι νά μείνετε ἐδῶ, ἄς φτιάξουμε τρία καταλύματα, ἕνα γιά Σένα, ἕνα γιά τόν Μωυσῆ καί ἕνα γιά τόν Ἥλιον". Δέν ἤξερε τί νά πεῖ, ἦσαν τόσο φοβισμένοι. Τότε ἐμφανίστηκε σύννεφο πού τούς ἐπισκίασε καί φωνή ἤρθε ἀπό

τό σύννεφο: "Αὐτός εἶναι ὁ Υἱός μου, ὁ ἀγαπητός, αὐτόν νά ἀκούετε". Ἐαφνικά, κοιτάζοντας ὀλόγυρα δέν εἶδαν κανένα μαζί τους, παρά μόνον τόν Ἰησοῦ. Κατεβαίνοντας ἀπό τό βουνό τούς ἔδωσε ἐντολή νά μήν ποῦν σέ κανέναν ὅσα εἶχαν δεῖ, ὥσπου ὁ Υἱός τοῦ Ἀνθρώπου νά ἀναστηθεῖ ἀπό τούς νεκρούς» (ἀπόδ. Μάρκ. 9, 2-9).

Στό θαῦμα παρίστανται δύο οὐράνια πρόσωπα καί τρία ἐπίγεια. Οἱ προφηῆτες Μωυσῆς καί Ἥλιος ὡς ἐκπρόσωποι τῆς Π. Διαθήκης, ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Νόμου Μωυσῆς καί ὁ ἐκπρόσωπος τῶν Προφητῶν καί ὑπέρμαχος τῆς μονοθεΐας Ἥλιος. Ἀπό τήν Κ. Διαθήκη οἱ τρεῖς μαθητές τοῦ Χριστοῦ, Πέτρος, Ἰάκωβος καί Ἰωάννης. Ἔτσι, τό θαῦμα «γεφυρώνει» τά οὐράνια μέ τά ἐπίγεια καί στή μέση δεσπόζει ὁ μεταμορφούμενος Χριστός, ὑπέρλαμπρος ὡς ὁ ἥλιος. Ἄξιο παρατηρήσεως εἶναι τό γεγονός ὅτι ὁ Χριστός στήν πρόσκληση τοῦ Πέτρου νά παραμείνουν οἱ τρεῖς μαζί τους σέ σκηνές, νά «συνυπάρξουν» δηλαδή στόν ἴδιο τόπο, δέν ἀπαντᾷ, ἀλλά ξαφνικά ἔχουμε θεοφάνεια μέ τήν παρουσία τῆς νεφέλης καί τῆ φωνή τοῦ Θεοῦ. Μέ τή δήλωση τοῦ Θεοῦ «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· αὐτοῦ ἀκούετε» (Μάρκ. 9,7) ἐπικυρώνεται καί δηλώνεται πλέον κατηγορηματικά ἡ μοναδικότητα τοῦ Ἰησοῦ.

Ὁ ἀγαπητός Υἱός τοῦ Θεοῦ, τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁ Χριστός, εἶναι ὁ νόμιμος ἐρμηνευτὴς τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν, εἶναι πλεόν ὁ προφήτης, ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ νέου λαοῦ Του. Ὅταν, ἀργότερα, ὁ ἀπόστολος Παῦλος μᾶς λέγει, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς «ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις» (Α΄ Κορ. 1,30), ὁμιλεῖ βέβαια γενικῶς γιὰ τὸ ἀπολυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ, παρουσιάζει ὅμως καὶ τὰ τρία ἀξιώματά Του. Τὸ προφητικὸ μέ τὸ «σοφία», τὸ ἀρχιερατικὸ μέ τὸ «δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός» καὶ τὸ βασιλικὸ μέ τὸ «ἀπολύτρωσις».

Ἀναφέρθηκε ὅτι ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες τὸ «ὑψηλὸν ὄρος» ταυτίσθηκε μέ τὸ Θαβώρ. Στὸ σημεῖο αὐτὸ βέβαια δέν πρέπει νά λησμονοῦμε τὸ γεγονὸς ὅτι σύμφωνα μέ τὸ βιβλικὸ κείμενο ὁ Χριστὸς βρισκόταν ἔξι ἡμέρες πρὶν στὴν Καισάρεια τοῦ Φιλίππου (Ματθ. 16,13. Μάρκ. 8,27), ὅπου στὴν ἐρώτησή Του γιὰ τὸ τί λένε οἱ ἄνθρωποι περὶ Αὐτοῦ, ὁ Πέτρος ὁμολόγησε: «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Ἡ ὁμολογία τοῦ Πέτρου περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ ἔλαβε τὴ θεϊκὴ διαβεβαίωση στὸ θαῦμα τῆς Μεταμορφώσεως: «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός». Ἡ Καισάρεια τοῦ Φιλίππου ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ ὄρος Θαβώρ καὶ τὸ πιὸ κοινὸ σημεῖο στὴν περιοχὴ ἐκεῖνη ἦταν τὸ ὑψηλὸ ὄρος Ἐρμών, σέ κάποια πλαγιά τοῦ ὁποίου ἴσως ἔλαβε χώρα τὸ θαῦμα τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μέ πολλοὺς σύγχρονους βιβλικούς ἐρμηνευτές. Ἐπίσης, τὸ γεγονὸς ὅτι δέν μνημονεύεται τὸ ὄρος ὅπου ἔφθασε ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὴν ἀναχώρησή Του ἀπὸ τὴν

Καισάρεια καὶ ὅτι στὸ Θαβώρ ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ὑπῆρχε ὄχυρωμένη πόλη, ἐνισχύει τὴν ἀποψη αὐτή. Δυτικὰ τοῦ ὄρους Θαβώρ βρίσκεται τὸ χωριὸ Δεβειρώθ, ὅπου ὁ Χριστὸς θεράπευσε ἕναν δαιμονισμένο νέο (Ματθ. 17,14-18) καὶ ἀπέναντι ἀπὸ τὸ ὄρος βρίσκεται ἡ πόλη Ναῖν, ὅπου ὁ Χριστὸς ἀνέστησε τὸν γιὸ τῆς χήρας.

Ὁ πρῶτος χριστιανικὸς ναὸς κτίσθηκε στὸ Θαβώρ πρὸς τὸ τέλος τοῦ 4^{ου} αἰ. Τὸν 5^ο αἰ. κατασκευάσθηκαν ἄλλοι δύο ναοὶ καὶ ἔτσι τὸν 6^ο αἰ. στὴν κορυφὴ τοῦ ὄρους ὑπῆρχαν τρεῖς ναοί, πού ἀντιστοιχοῦσαν στίς τρεῖς σκηνές, τίς ὁποῖες ὁ ἀπόστολος Πέτρος προέτεινε νά στήσουν ἐκεῖ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ θαυμαστοῦ γεγονότος τῆς Μεταμορφώσεως. Ἕνας ναὸς γιὰ τὸν Μωυσῆ, ἕνας γιὰ τὸν Ἡλία καὶ ἕνας ἀφιερωμένος στοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους. Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ, ἀνακηρύχθηκε τὸ Θαβώρ ἐπισκοπὴ καὶ προσεῖλκυσε πολλοὺς χριστιανοὺς μοναχοὺς καὶ χιλιάδες προσκυνητές. Πιθανότατα κατὰ τὸν 7^ο αἰ., οἰκοδομήθηκε καὶ τέταρτος ναὸς. Τὰ προσκυνηματικά ὁδοιπορικά του 9^{ου} αἰ. ἀναφέρουν πὼς στὴν κορυφὴ τοῦ ὄρους ὑπῆρχαν τέσσερις ναοί.

Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Σταυροφόρων ἐγκαταστάθηκαν στὸ Θαβώρ βενεδικτινοὶ μοναχοί. Μετὰ τὴν ἐκδίωξη τῶν Σταυροφόρων ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Τόπους, ὁ σουλτάνος τῆς Δαμασκοῦ Μαλίχ ἐλ Ἀντίλ, τὸ 1211, κατέστρεψε ὅλα τὰ χριστιανικά κτίσματα καὶ ἐπάνω στὰ ἐρείπιά τους ἀνήγειρε ἰσχυρὸ φρούριο, τὰ ὑπολείμματα τοῦ ὁποῖου σώζονται ὡς σήμερα σέ διάφορα σημεία τοῦ ὄρους³. Τὸ 1263 τὸ Θαβώρ ἐγκαταλείφθηκε ὀριστικὰ ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ὡς τὰ μέσα τοῦ 19^{ου} αἰ. Σήμερα, ὅλη ἡ κορυφὴ τοῦ ὄρους

Θαβώρ είναι χριστιανική ιδιοκτησία και κατέχεται από Έλληνες ορθοδόξους και Λατίνους μοναχούς. Στο νότιο τμήμα της κορυφής βρίσκονται τό Έλληνορθόδοξο Μοναστήρι της Μεταμορφώσεως, πού οικοδομήθηκε από τό Πατριαρχείο και ἐγκαινιάσθηκε στίς 6 Αὐγούστου 1862⁴, και τό παρεκκλήσιο τοῦ Μελχισεδέκ⁵. Κατά τήν παράδοση, ἡ «σπηλιά τοῦ Μελχισεδέκ» στό ὄρος Θαβώρ ἦταν τό σημεῖο τῆς συνάντησης μεταξύ τοῦ Μελχισεδέκ⁶, βασιλέα Σαλήμ, και τοῦ Ἀβραάμ (Γεν.

14,18-20). Στό ὄρος Θαβώρ ὁ Μελχισεδέκ εὐλόγησε τόν Ἀβραάμ: «ἦν δὲ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου (ὁ Μελχισεδέκ) και εὐλόγησε τόν Ἀβραάμ». Ἀπό αὐτό τό γεγονός εἰσάγεται ὅτι ὁ Χριστιανισμός δέν ἀνήκει στίς Ἀβρααμικές, λεγόμενες, θρησκείες, γιατί ἀφ' ἐνός «τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται»⁷ και ἀφ' ἐτέρου ὁ Ἰησοῦς ἦταν «ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τήν τάξιν Μελχισεδέκ»⁸, ἔχοντας «εἰς τὸν αἰῶνα ἀπαράβατον τὴν ἱερωσύνην»⁹.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. «...ἐκεῖνοι (δηλ. οἱ Μωσῆς και Ἡλίας) μεταμορφουμένω συμπαρόντες ἐν ὄρει Θαβώρ, ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς τὴν ἔξοδον, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ». **2.** Χρυσανθος Νοταρᾶς, *Ἱστορία και περιγραφή τῆς Ἁγίας Γῆς και τῆς Ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλήμ*, Ἐνετίσι 1728, σ. 42. **3.** Πρβλ. Βενιαμίν Ἰωαννίδου, *Τὸ Θαβώρ, ἡτοι περιγραφή τοπογραφική και ἱστορική τοῦ Θαβωρίου ὄρους*, Ἱεροσόλυμα 1867, σσ. 48-55. **4.** Βενιαμίν Ἰωαννίδου, *ὁ.π.*, σ. 63. **5.** Κατά τόν Ἀπόστολο Παῦλο ὁ Μελχισεδέκ ἦταν «ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές» (Εβρ. 7, 3). **6.** Πρὸς Ἑβραίους 7,1. **7.** Πρὸς Ἑβραίους 7,7. **8.** Πρὸς Ἑβραίους 7,17. **9.** Πρὸς Ἑβραίους 7,24.

Πίστη καί ἐπιστήμη στόν 21^ο αἰ. Ἡ ἀνάδυση τοῦ προβλήματος στήν ἐποχή μας

Πρωτ. Σωτηρίου Ἀθανασούλια
Ἐφημ. Ἰ. Ν. Ἀγίου Βασιλείου Τριπόλεως

Τό ζήτημα τῶν σχέσεων τῆς πίστεως (καί εἰδικότερα τῆς Ὁρθόδοξης χριστιανικῆς πίστεως) μέ τή λογική καί τήν ἐπιστήμη δέν εἶναι πρόσφατο, εἶναι πολύ παλαιό. Κατά καιρούς ἐπανέρχεται στό προσκήνιο μέ ἔντονο πολλές φορές τρόπο. Στούς τελευταίους αἰῶνες, ἀπό τήν ἐποχή τοῦ εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ (17^ο- 18^ο αἰ.) καί ὕστερα, ἡ σχέση αὐτή κατανοήθηκε κατά κανόνα ὡς ἀντίθεση καί σύγκρουση. Πίστη καί ἐπιστήμη θεωρήθηκαν ἀλληλοαποκλειόμενες ἔννοιες. Ἡ πίστη θεωρήθηκε στοιχεῖο τοῦ παρελθόντος, σχετιζόμενο μέ τή μυθολογική κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, τήν ἄγνοια καί τόν σκοταδισμό. Τό ἀντικείμενό της, ὁ «θεός», ἀντιμετωπίστηκε ὡς προῖόν τῆς ἀνθρώπινης φαντασίας ἢ γέννημα ψυχολογικῶν αἰτίων ἢ ἀποτέλεσμα τῶν προσπαθειῶν τοῦ ἀνθρώπου νά ἀπαντήσῃ στά ὑπαρξιακά του ἐρωτήματα ἢ νά κατανοήσῃ τή δομή τοῦ κόσμου. Στό μέλλον, ὅπως πίστευαν πολλοί, ὄλα θά ἀπαντηθοῦν ἀπό τήν ἐπιστήμη. Αὐτή θά λύσει ὄλα τά ἀνθρώπινα προβλήματα, τά προσωπικά, τά κοινωνικά καί τά παγκόσμια. Ἡ πίστη, μή ἔχοντας τί νά προσφέρει, θά τεθεῖ ἀναγκαστικά στό περιθώριο. Ἀπό ἐκεῖ θά ικανοποιεῖ κάποιους, πού σκέπτονται καί ἐνεργοῦν ἀκόμη μέ μυθολογικές κατηγορίες. Ὅταν

ἐκλείψουν κι αὐτοί, θά ἐκλείψει μαζί τους καί ἡ πίστη. Κατά συνέπεια, τό μέλλον ἀνήκει στόν ὀρθό λόγο καί στήν ἐπιστήμη. Αὐτά ὀδηγοῦν μέ βεβαιότητα στήν ἀλήθεια, τά δέ συμπεράσματά τους εἶναι τά μόνα ἔγκυρα καί ἀδιαμφισβήτητα. Ἡ ἐμπιστοσύνη στίς δυνατότητες τῆς ἐπιστήμης ἔλαβε κάποτε τεράστιες διαστάσεις, σχεδόν μεταφυσικές, ἔγινε ἡ νέα θρησκεία τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ ἐπιστήμη καί ἡ λογική ἐνθρονίστηκαν στή θέση τοῦ Θεοῦ καί λατρεύτηκαν ὡς νέες θεότητες!

Οἱ πεποιθήσεις αὐτές χαρακτηρίζουν τήν περίοδο τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, πού ἀποκαλεῖται συνήθως «Νεωτερικότητα» ἢ «Μοντερνισμός» (μέσα 17^{ου}-μέσα 20^{ου} αἰ.). Εἶναι γεγονός ὅτι ἐνισχύθηκαν καί ἀπό τίς μεγάλες ἐπιστημονικές ἀνακαλύψεις τῆς ἐποχῆς, ὅπως τοῦ Κοπέρνικου (1473-1543), τοῦ Γαλιλαίου (1546-1642), τοῦ Κέπλερ (1571-1630), τοῦ Νεύτωνα (1643-1727) κ.ἄ., πού ἄλλαξαν τήν ἀντίληψή μας γιά τόν κόσμο. Ὅπως εἶναι γνωστό, ἔγιναν καί πολιτική ἰδεολογία, ἡ ὁποία ἐπιβλήθηκε μέ τή βία, σέ χώρες, μάλιστα, πού ἐπικρατοῦσε ἡ Ὁρθοδοξία (Ρωσία καί «ἀνατολικές χώρες») μέ τά γνωστά ἀποτελέσματα. Στή χώρα μας αὐτή ἡ πολιτική ἰδεολογία προβάλλεται μέ ἀρκετή ὑστέρηση, μέ

ἐπιλογές ὅπως ὁ πολιτικός «ὄρκος» καί ἄλλες παρόμοιες ἐνέργειες.

Ὡστόσο, ἀπό τό τελευταῖο τέταρτο τοῦ περασμένου (20^{ου}) αἰώνα, ὅταν γιά τήν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ἄρχισε νά ἀνατέλει μιά νέα περίοδος, πού ἀποκαλεῖται συνήθως «Ἑστέρη Νεωτερικότητα» ἢ «Μετανεωτερικότητα», ἡ ἐμπιστοσύνη στήν ἀπόλυτη ἀξία τῆς ἐπιστήμης καί στήν παντοδυναμία τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἄρχισαν νά κλονίζονται σοβαρά. Σ' αὐτό συνέβαλλαν νέες θεωρίες στόν χῶρο τῆς φυσικῆς, ὅπως τῆς «σχετικότητας» τοῦ Albert Einstein (1879-1955) καί τῆς «ἀπροσδιοριστίας» τοῦ Werner Heisenberg (1901-1976), πού ἔδωσαν μιά ἐντελῶς νέα ἐρμηνεία τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἀλλά καί παράγοντες μᾶλλον «ψυχολογικοί», ὅπως ἡ ἀδυναμία τῆς ἐπιστήμης νά ἐπιλύσει τά μεγάλα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καί νά φέρει τήν εἰρήνη στόν κόσμο, ἡ ἀπειλή συντριβῆς τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου ἀπό τήν κυριαρχία τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς σύγχρονης τεχνολογίας κ.ἄ. Στόν νέο πολιτισμό τῆς Μετανεωτερικότητας, ἡ ἀντίληψη ὅτι ὑπάρχει μιά ἀπόλυτη ἀντικειμενική ἀλήθεια γιά τόν κόσμο, τόν ἄνθρωπο καί τήν ἱστορία του, στήν ὁποία ὀδηγοῦν ὁ ὀρθός λόγος καί ἡ ἐπιστήμη, ὄχι μόνον ἀμφισβητεῖται, ἀλλά θεωρεῖται τό

ἴδιο σχετική μέ ὁποιαδήποτε θρησκευτική γνώση.

Στό κλίμα αὐτό ἡ πίστη, ἀντί νά ἔχει ἐξαλειφθεῖ, ὅπως ἀναμενόταν, ἐπανερχεται στό προσκήνιο μέ δυναμικό τρόπο, δυστυχῶς ὅμως, ὄχι πάντοτε στήν αὐθεντική της μορφή. Νέες αἱρέσεις καί παραθρησκευτικές ὁμάδες, ἀποκρυφιστικές καί ἀκραῖες σατανιστικές ὁργανώσεις, πρόσωπα καί ὁμάδες πού προβάλλουν ἀντιλήψεις καί τεχνικές τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν τοῦ Ἰνδουϊσμοῦ καί τοῦ Βουδισμοῦ ἐξαπλώνονται ραγδαῖα μεταξύ τοῦ ἀνεπτυγμένου κόσμου, δηλαδή μεταξύ ὅσων πίστευαν στήν παντοδυναμία τῆς λογικῆς. Παράλληλα, παρατηρεῖται μιά ἄνευ προηγουμένου ἔξαρση τοῦ ἰσλαμικοῦ φανατισμοῦ, μέ φαινόμενα πού γιά αἰῶνες εἶχαν ἐκλείψει ἢ τουλάχιστον εἶχαν περιοριστεῖ, ὅπως διώξεις καί μαρτύρια χριστιανῶν ἢ ἑτεροθρήσκων, θρησκευτικοί πόλεμοι, τρομοκρατία μέ θρησκευτικό ὑπόβαθρο κ.ἄ.

Ἀπό ὅσα προαναφέρθηκαν προκύπτουν ἐρωτήματα, ὅπως: Ποιά εἶναι, τελικά, ἡ σχέση πίστεως καί ἐπιστήμης καί πῶς θά ἐξελιχθεῖ στό μέλλον; Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος εἶναι ἀναγκασμένος νά ἐπιλέξει ἓνα ἀπό τά δύο; Ἄν δέχεται τήν ἐπιστήμη, θά πρέπει νά ἀπορρίψει τήν πίστη ὡς κατάσταση προεπιστημονική;

Προεπαναστατική Περίοδος III: Φανερές και Μυστικές Έταιρείες (1809-1820), I

Νικολάου Τόμπρου
Λέκτορας Πολιτικής Ιστορίας ΣΣΕ

Μέ την έναρξη του 19^{ου} αϊ. άρχισαν νά πυκνώνουν οί επαφές όσων θεωρούσαν ότι ή απόσχιση τών βαλκανικών έθνοτήτων από τήν Όθωμανική αυτοκρατορία δέν θά άργοῦσε νά υλοποιηθεϊ. Όσα σημειώνονταν τή συγκεκριμένη χρονική περίοδο στην Εὐρώπη (έπιτυχίες Γάλλων έπαναστατών, ναπολεόντιοι πόλεμοι, σερβική εξέγερση) συντηροῦσαν τήν έπαναστατική διάθεση τών όρθοδόξων του έλλαδικου χώρου, αλλά και τών Παραδουνάβιων Ήγεμονιων. Τή δεύτερη δεκαετία του 19^{ου} αϊ., και καθώς οί ρωσοοθωμανικές συγκρούσεις (1806-1812) εϊχαν λήξει, ό Ναπολέοντας εϊχε ήττηθεϊ (1814) και ή ήρεμία εϊχε επέλθει στη Σερβία, τά έπαναστατικά σχέδια τών όρθοδόξων χριστιανών μεταφέρθηκαν από τά πεδία τών μαχών στις μυστικές συναντήσεις μελῶν όρισμένων οργανώσεων. Οί ιδεολογικές ζυμώσεις πού έλαβαν χώρα στους όρθοδόξους πληθυσμούς της Όθωμανικής αυτοκρατορίας και τών παροικιων από τά τέλη του 18^{ου} αϊ. και έπειτα διαμόρφωσαν ένα κλίμα συλλογικότητας ως προς τή δράση τών ατόμων, πού εκφράστηκε με τήν ίδρυση φανερών και μυστικών οργανώσεων. Προτού λοιπόν ιδρυθεϊ ή Φιλική Έταιρεία ή Έταιρεία τών Φιλικών, έφανίστηκαν στους όρθοδόξους φιλανθρωπικές, πολιτιστι-

κές, εκπαιδευτικές οργανώσεις, οί όποιες άποτέλεσαν έμμεσα ή άμεσα προθάλαμο της Φιλικής, «τόσο από τήν άποψη της σχέσης και της κυκλοφορίας τών προσώπων όσο και από τήν άποψη της δημιουργίας ενός γενικότερου έταιριστικού κλίματος, τό όποιο λειτούργησε ως ζωογόνο περιβάλλον για τή μεταγενέστερη έπαναστατική όργάνωση». Οί οργανώσεις αυτές υπήρξαν τό Έλληνόγλωσσον Ξενοδοχείον (1809), ή Φιλόμουσος Έταιρεία τών Αθηνών (1813) και της Βιέννης (1814).

Έλληνόγλωσσον Ξενοδοχείον

Τό Έλληνόγλωσσον Ξενοδοχείον ιδρύθηκε στό Παρίσι από τόν Γρ. Ζαλύκη ή Ζαλίκη ή Ζαλίκογλου και τόν πρώην πρεσβευτή της Γαλλίας στην Κωνσταντινούπολη κόμη Choiseul-Gouffier τό 1809. Υπήρξε ή παλαιότερη έλληνική μυστική όργάνωση, στην όποία συμμετείχαν εκτός από χριστιανούς υπηκόους του σουλτάνου και Δυτικοευρωπαίοι. Σκοπός της όργάνωσης ήταν ή πνευματική αναγέννηση και διαφώτιση τών όρθοδόξων και ή προετοιμασία εξέγερσης ενάντια στους Όθωμανούς. Τό Ξενοδοχείον έθεσε στους έπίσημους σκοπούς του τήν προστασία τών φτωχών χριστιανών πού αναγκάζονταν νά περιπλανώνται στην Εὐρώπη αναζητώντας καλύτερες συν-

θήκες διαβίωσης, τή μελέτη τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τήν πνευματική διαφώτιση τῶν νέων, τήν παροχή ὑποτροφῶν στό Παρίσι σέ Ἑλληνας σπουδαστές καί γενικότερα τήν πνευματική ἀναγέννηση τῶν Ἑλλήνων. Κύριο μέλημα τῆς ὀργάνωσης ἦταν οὐσιαστικά νά ὀργανώσει μία ἔνοπλη δράση τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία θά ἐπέφερε τήν ἀπελευθέρωσή τους ἀπό τήν κυριαρχία τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Στό πλαίσιο αὐτό ἡ ὀργάνωση ἄρχισε νά συγκεντρώνει χρηματικά ποσά καί ὄπλα, προκειμένου νά τά προωθήσει στόν ἑλλαδικό χῶρο, καί νά στρατολογήϊ Ἑλληνας καί ξένους, οἱ ὁποῖοι θά πολεμοῦσαν στό πλευρό τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων.

Πρόεδρος τοῦ Ἑλληνογλωσσου Ξενοδοχείου ὀρίσθηκε ὁ κόμης Choiseul-Gouffier καί γραμματέας ὁ Γρ. Ζαλύκης. Στά ἀρχικά μέλη τοῦ Ξενοδοχείου ἀνήκε καί ὁ Ἀθ. Τσακάλωφ, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐγκατασταθεῖ στό Παρίσι ὡς φοιτητής. Ὁ Τσακάλωφ συμμετεῖχε καί στήν πενταμελῆ ἐπιτροπή πού συνέταξε τό καταστατικό τῆς ὀργάνωσης καί ἀποδείχθηκε ἰδιαίτερα δραστήριος στή διάδοση τῶν σκοπῶν τῆς ἐταιρείας σέ κέντρα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐκτός Παρισιοῦ, κυρίως στίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες καί στή Ρωσία. Πολλοί Ἑλληνας πού διέμεναν ἤ διέρχονταν ἀπό τό Παρίσι μνηθήκαν ἀπό τόν Ζαλύκη στήν ὀργάνωση. Ἡ ἔνταξη τῶν μελῶν στό Ξενοδοχεῖον ἀκολούθησε συγκεκριμένο τελετουργικό, τίς λεπτομέρειες τοῦ ὁποῖου ἀγνοοῦμε.

Φιλόμουσος Ἐταιρεία Ἀθηνῶν

Τό 1813 ἰδρύθηκε στήν Ἀθήνα ἡ Φιλόμουσος Ἐταιρεία μέ σκοπό «νά ἴδωσι τάς ἐπιστήμας νά ἐπιστρέψωσι πάλιν εἰς

τό Λύκειον καί τήν ἀρχαίαν Ἀκαδημίαν των». Σύντομα στά μέλη τῆς προσχώρησαν κοινοτικοί ἄρχοντες, σημαντικοί δάσκαλοι τῆς πόλης, ξένοι πρόξενοι καί -κυρίως Ἑγγλοί- ἀρχαιοφίλοι πού κατοικοῦσαν στήν Ἀθήνα. Ἡ ἴδρυση τῆς Φιλομούσου Ἐταιρείας παραπέμπει σέ μία μορφή διείσδυσης τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς στόν ἑλλαδικό χῶρο καί στήν κατασκευή ἀγγλικοῦ κυρίως ἀντερείσματος στή γαλλική πολιτιστική παρουσία. Πολλοί Ἑλληνας λόγιοι τῆς ἐποχῆς ἐνδιαφέρονταν γιά τήν ἄνοδο τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῶν συμπατριωτῶν τους, τήν ὁποία ἤλπιζαν ὅτι θά ἐπιτύχουν χάρι στήν ὕλική καί ἠθική στήριξη τῶν σχολείων τῆς πόλης, στήν παροχή ὑποτροφῶν σέ νέους γιά σπουδές σέ εὐρωπαϊκά πανεπιστήμια, στήν ἀνάδειξη τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἰδεώδους, στήν προστασία τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς μέσω τῆς διαφύλαξης τῶν ἀρχαιοτήτων. Ἡ λειτουργία τῆς Ἐταιρείας γέμισε ἐλπίδες τούς Ἀθηναίους, ἀφοῦ διέβλεπαν ἕνα -ἔστω καί περιορισμένο- ἐνδιαφέρον ἐκ μέρους μίας εὐρωπαϊκῆς δύναμης γιά τό μέλλον τους.

Μέ τή λειτουργία τῆς Φιλομούσου Ἐταιρείας ἀποφασίσθηκε ἡ ἐγγραφή τοῦ Ἄνθιμου Γαζῆ στά μέλη τῆς, προκειμένου νά συνδεθεῖ ἡ ὀργάνωση μέ τήν ἴδρυση ἀνώτερης σχολῆς πού σκόπευε νά δημιουργήσει ὁ Γαζῆς στίς Μηλιές τοῦ Πηλίου. Ὁ Ἄνθιμος ἀποδέχθηκε τήν ιδιότητα τοῦ ἐταίρου καί ἄρχισε νά ἐγγράφει στή Φιλόμουσο πολλούς ἐπιφανεῖς κατοίκους τῆς Βιέννης, ὀρθοδόξους καί μή. Ἐνημέρωσε ἐπίσης τόν ἐκπρόσωπο τοῦ τσάρου, Ἰ. Καποδίστρια, γιά τήν Ἐταιρεία τῶν Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβεῖ στή Βιέννη γιά τίς ἐργασίες τοῦ ὁμώνυμου συνεδρί-

ου (Φθινόπωρο 1814) και τον μητροπολίτη Ούγγροβλαχίας Ίγνάτιο. Η Φιλόμουσος Έταιρεία των Αθηνών έδρασε στην πόλη έως και την εισβολή του Κιουταχλή στην Αθήνα (1825). Η οργάνωση εξέλεξε τέσσερις εφόρους, οι οποίοι ανέλαβαν να συγκεντρώσουν εισφορές των μελών της, που ανερχόταν σε τρία ισπανικά τάληρα ανά συνδρομή.

Φιλόμουσος Έταιρεία Βιέννης

Η δυναμική που ανέπτυξε στον έλλαδικό χώρο η Φιλόμουσος Έταιρεία των Αθηνών απέδωσε από το επόμενο κιόλας έτος (1814) σημαντικά αποτελέσματα. Ο Ί. Καποδίστριας, που βρισκόταν στη Βιέννη για τις εργασίες του συνεδρίου, επιφορτίστηκε να ιδρύσει στην αυστριακή πρωτεύουσα ένα παράρτημα της Φιλομούσου Έταιρείας των Αθηνών. Στην πραγματικότητα όμως ο Καποδίστριας δημιούργησε μία νέα οργάνωση. Η Φιλόμουσος Έταιρεία της Βιέννης αποσκοπούσε να προσφέρει ό,τι και η αντίστοιχη εταιρεία της Αθήνας, τά αναγκαία δηλαδή μέσα «διά την αύξησιν και επίδοσιν των μαθήσεων εις την Ευρώπην και Ελλάδα, διά την έκδοσιν των κλασικών συγγραφέων και βοήθειαν πτωχών μαθητών, όσοι σπουδάζωσι τάς επιστήμας, και τέλος διά την ανακάλυψιν παντός είδους αρχαιοτήτων». Επιπρόσθετα ενδιαφερόταν για την ίδρυση στο Πήλιο «ένός σχολείου τακτικού κατά μίμησιν των Ακαδημιών της Ευρώπης». Ο σκοπός λοιπόν της οργάνωσης που ίδρυσε ο Ί. Καποδίστριας ήταν κυρίως εκπαιδευτικός και είχε σχέση με την επιθυμία του τελευταίου να διαδοθεί η Παιδεία στο σύνολο των Ελλήνων. Η δημιουργία της οργάνωσης στη Βιέννη αποτέλεσε και ένα γεγονός με πολιτικοδιπλωματι-

κές διαστάσεις. Η Φιλόμουσος της Βιέννης ιδρύθηκε με την έγκριση του τσάρου Αλέξανδρου Α΄ και συνιστούσε μία προφανή εκδήλωση ενδιαφέροντος εκ μέρους του για τις ελληνικές υποθέσεις. Ο τσάρος πείσθηκε από τον Ί. Καποδίστρια να βοηθήσει την πνευματική ανύψωση των ορθοδόξων του έλλαδικού χώρου, ενισχύοντάς τους ήθικά και υλικά. Η οργάνωση συγχρόνως αποτελούσε διπλωματικό αντιπερισπασμό των Ρώσων κατά των Άγγλων, οι οποίοι με τη λειτουργία της Φιλομούσου Έταιρείας των Αθηνών προωθούσαν την πολιτιστική και πολιτική τους παρουσία στα νότια της βαλκανικής χερσονήσου. Η Φιλόμουσος Έταιρεία της Βιέννης απέβλεπε ουσιαστικά να οργανώσει τους ρωσόφιλους της ελληνικής διασποράς και να ορθώσει αντίβαρο στην αγγλική πολιτιστική/πολιτική διείσδυση που συντελείτο.

Η Φιλόμουσος Έταιρεία, που έξ αρχής τέθηκε υπό την προστασία του μητροπολίτη Ούγγροβλαχίας Ίγνάτιου, ξεκίνησε τη δράση της κατά τη διάρκεια των εργασιών του Συνεδρίου της Βιέννης (1814). Οι δραστηριότητες μάλιστα της Έταιρείας δημιούργησαν ένα φιλελληνικό ρεύμα, αφού αρκετά μέλη του συνεδρίου προσέφεραν χρηματικά ποσά στον έρανο που διενεργήθηκε για την εκπλήρωση των φιλεκπαιδευτικών στόχων της οργάνωσης. Οι ενέργειες των εταίρων σύντομα έγιναν αντιληπτές από την αυστριακή αστυνομία που έσπευσε να ενημερώσει τον Μέττερνιχ, ο οποίος διέβλεπε να υποβόσκει στους στόχους της οργάνωσης ή προετοιμασία ενός απελευθερωτικού κινήματος, ενέργεια δηλαδή που θά ήταν ενάντια στις σχέσεις που διατηρούσε η Αυστρία με την Ύψηλή Πύλη. Η καχυ-

ποφία του Μέττερνιχ στους στόχους της Φιλομούσου δημιούργησε διπλωματικές ενστάσεις, οι οποίες ανάγκασαν τον Καποδίστρια να ορίσει ως εκπρόσωπο της οργάνωσης στη Βιέννη τον λόγιο έμπορο Άλ. Βασιλείου. Έναν χρόνο αργότερα (1815), η Έταιρεία μετέφερε την έδρα της στο Μόναχο, όπου αποφασίστηκε να χρησιμοποιηθούν τα ποσά που είχαν έως τότε συγκεντρωθεί για την εκτύπωση

ωφέλιμων ελληνικών βιβλίων. Ταυτόχρονα δόθηκαν ύποτροφίες σε Έλληνόπαιδες, για να σπουδάσουν σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, με την προϋπόθεση όμως ότι μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους θα επέστρεφαν στον έλλαδικό χώρο, για να εργαστούν εκεί ως δάσκαλοι. Η οργάνωση συνέχισε τη δράση της έως και τις παραμονές της Έλληνικής Έπανάστασης.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Η. Constantinidi-Bibicou, "Les Origines du philhellénisme français", *L'Hellénisme contemporain* VII/3 (1953), pp. 248-265.
2. Βακαλόπουλος Άπ., *Ιστορία του Νέου Έλληνισμού*, τόμ. Ε', έκδ. Ήρόδοτος, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 52-62.
3. Βελιανίτης Τηλ., *Η Φιλόμουσος Έταιρεία των Αθηνών*, *Ιστορικές εκδόσεις Στ. Βασιλόπουλος*, Αθήνα 1993.
4. Κούκου Έλ., *Ο Καποδίστριας και η παιδεία*, τόμ. Α' (1803-1822), *Η Φιλόμουσος Έταιρεία της Βιέννης*, Αθήνα 1958.
5. Λάιος Γ., «Η Φιλόμουσος Έταιρεία της Βιέννης (1814-1820). Νέα έγγραφα», *Έπετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου*, 12 (1962), σ. 166-223.

Ἀποστολικοί Κανόνες (κ')

Παναγιώτη Μπούμη
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

(συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο)

ΚΑΝΟΝΑΣ ΞΓ' (63ος)

Κείμενο: Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὄλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, φάγη κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς αὐτοῦ, ἢ θηριάλωτον, ἢ θνησιμαῖον, καθαιρείσθω· τοῦτο γὰρ ὁ νόμος ἀπέειπεν· εἰ δὲ λαϊκὸς εἶη, ἀφοριζέσθω.

Μετάφραση: Ἄν κάποιος ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ἄλλος ἀπὸ ὄλο τὸν ἱερατικὸν κατάλογο φάει κρέας μὲ αἷμα πού εἶναι ἢ ψυχὴ τοῦ ζώου (πνικτό) ἢ ζῶο σκοτωμένο ἀπὸ θηρίο ἢ ψόφιο, νά καθαιρεῖται, γιατί αὐτό τὸ ἀπαγόρευσε ὁ νόμος· ἂν πάλι εἶναι λαϊκός, ἄς ἀφορίζεται.

Ἀγιογραφικά χωρία: Γεν. 9,4, Λευϊτ. 3,17 καί 17,10-15, Πράξ. 15,20 καί 29 καί 21,25.

Παράλληλοι κανόνες: Τῆς ΣΤ' ὁ ξζ', τῆς Γάγγρας ὁ β'.

Σχόλιο: «Νόμος»: Ὁ κανόνας αὐτός βασιίζεται στίς διατάξεις καί τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Γένεση, Λευϊτικὸ) καί τῆς Καινῆς Διαθήκης (Πράξεις).

ΚΑΝΟΝΑΣ ΞΔ' (64ος)¹

Κείμενο: Εἴ τις κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς εἰσέλθῃ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων, ἢ αἰρετικῶν προσεύξασθαι, καὶ καθαιρείσθω, καὶ ἀφοριζέσθω (ἢ «ὁ μὲν καθαιρείσθω, ὁ δέ, ἀφοριζέσθω»).

Μετάφραση: Ἄν κάποιος κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰσέλθῃ σέ συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἰρετικῶν, γιά νά προσευχηθεῖ, καί νά καθαιρεῖται καί νά ἀφορίζεται.

Παράλληλοι κανόνες: Ἀποστολικοί οἱ ζ', με' καί οα', τῆς ΣΤ' οἱ ια', νε' καί νς', τῆς Ἀντιόχειας ὁ α', τῆς Λαοδίκειας οἱ ς', κθ', λβ', λγ', λζ' καί λη'.

Σχόλιο: «Προσεύξασθαι»: Ὅπως καί στὸν με' ἀποστολικὸν κανόνα νοεῖται προφανῶς τὸ «συνεύξασθαι μετὰ αἰρετικῶν» (Βαλσαμών), ὅχι τὸ νά παρακολουθήσει κάποιος πρὸς ἐνημέρωση τὰ τελούμενα.

1. Ἡ ἀρίθμηση τῶν ξδ', ξε' καί ξς' κανόνων ἀκολουθεῖ τῇ σειρά τῶν Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', Ἀθήνησι 1852. Τὸ Πηδάλιον διαφοροποιεῖται, ὅπως καί ἄλλες ἐκδόσεις. Πρβλ. Πηδάλιον, σελ. 82, ὑποσ. 2.

Τό ὄραριο τοῦ Διακόνου ὡς μαρτυρία ἐνότητος Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης

Τιμολέοντος Γαλάνη
Δρος Θεολογίας Α.Π.Θ.

Ἀρκετοί θεωροῦν ὅτι ἡ λειτουργική Ἀχρήση τῆς Π. Διαθήκης περιορίζεται στήν ἑσπερινή ἀκολουθία, στήν ὁποία δεσπόζουν τά προφητικά ἀναγνώσματα. Σέ πατερικά κείμενα γιά τή λατρευτική ζωή τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἐπιβεβαιώνεται ἡ παρουσία τῆς Π. Διαθήκης σέ κάθε λατρευτική σύναξη καί τονίζεται τό συνεχές καί ἀδιαίρετο τῶν δύο Διαθηκῶν, πού συμβολίζεται μέ τό ὄραριο τοῦ διακόνου.

Πρόκειται γιά τήν ὑφασμάτινη, στενή λωρίδα, γιά τήν ὁποία χρησιμοποιοῦνται οἱ ὄροι «ὀθόνη», «λῶρος», «ταινία» καί «ἐπωμῖς», ἐνῶ στόν 22^ο καί τόν 23^ο Κανόνα τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας καλεῖται «ὠράριον». Πληροφορίες γιά τή λειτουργική χρήση τοῦ ὄραριου παραθέτει ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών, πού ἀναφέρει: «*διδόασιν εἶδησιν διὰ τοῦ ὠραρίου τοῖς ἐν τῷ ἄμβωνι διακόνους τῆς ὀφειλούςης γίνεσθαι ἐκφωνήσεως*» (PG 137, 1369). Τήν ἴδια ἀκριβῶς χρήση ἐπιβεβαιώνει καί ὁ Ματθαῖος Βλάσταρης (PG 144:1276). Πρόκειται γιά λειτουργικό ἄμφιο, τό ὁποῖο χρησίμευε ὡς μέσον ἐπικοινωνίας καί συνεννόησης τῶν σὺλλειτουργούντων διακόνων.

Σαφῶς, ἡ προέλευση τοῦ λειτουργικοῦ ἐνδύματος εἶναι ζήτημα ἀρκετά πολυπλοκο, ὅμως ἡ χρήση ἑνός ὑφάσματος γιά τήν ἐπικοινωνία κατὰ τή λατρεία θυ-

μίζει μιά παράδοση τοῦ βαβυλωνιακοῦ Ταλμούδ (πραγματεία Sukkah 51b) γιά τή μεγάλη συναγωγή τῆς Ἀλεξάνδρειας. «*Λέει ὁ ραββί Ἰούδας: Ὅποιος δὲν ἔχει δεῖ τό διπλόστοον στήν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου, δὲν ἔχει δεῖ τὴν δόξα τοῦ Ἰσραήλ. Λέγεται ὅτι ἦταν ὅπως μιά μεγάλη βασιλική, μιά κιονοστοιχία ἐντὸς μῆας ἄλλης κιονοστοιχίας [...]. Σὲ αὐτὴν βρῖσκονταν ἑβδομήντα ἕνα χρυσᾶ καθίσματα γιά τὰ ἑβδομήντα ἕνα μέλη τοῦ μεγάλου συνεδρίου, [...] στὸ κέντρο ὑπῆρχε ἕνα βῆμα ἀπὸ ξύλο, στὸ ὁποῖο στεκόταν ὁ Χαζάν τῆς συναγωγῆς μὲ ἕνα σουδάριον στὸ χέρι του, τό ὁποῖο κουνούσε, ὅταν ἦταν νὰ εἰπωθεῖ ἀμήν. Καί ὁλος ὁ λαὸς ἀπαντοῦσε ἀμήν*».

Καθὼς φαίνεται ἀπὸ τό κείμενο, στίς ἐπιμήκειες συναγωγές ὑπῆρχε ἡ συνήθεια ὁ χαζάν, ὁ ὑπηρέτης δηλαδή τῆς συναγωγῆς, ὅπως ὁ ὄρος ἀποδίδεται στό εὐαγγέλιο τοῦ Λουκᾶ (Λκ 4, 20), νά χρησιμοποιεῖ ἕνα ὑφασμα, πού ὀνομάζεται ἀπλῶς «σουδάριον», γιά νά ἐπισημαίνει καί στά μακράν καθήμενα μέλη τῆς συνάθροισης τή στιγμή πού θά ἔπρεπε νά ἀναφωνήσουν τό «ἀμήν».

Ἀπὸ τήν ἑλληνόφωνη συναγωγή τῶν Ἀλεξανδρέων στά Ἱεροσόλυμα προέρχονταν καί οἱ συζητητές τοῦ Στεφάνου. Τή συναγωγή αὐτὴ ἐπισκέπτονταν καί ἑλληνόφωνοι Ἰουδαῖοι σχεδόν ἀπὸ κάθε

ἐπαρχία τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, τὴν Κυρηναϊκὴν, τὴν Μικρὰ Ἀσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πατρίδα τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τὴν Κιλικίαν (Πράξ 6, 9).

Ἄν καὶ ἡ χριστιανικὴ τέχνη ἀπεικονίζει τὸν Στέφανο καὶ τοὺς πρώτους διακόνους μὲ ὁράρια, δὲν ὑπάρχουν τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα πού θά μπορούσαν νὰ θεμελιώσουν στὰ σουδάρια τῶν «ὑπηρετῶν» τῶν ἐλληνιστικῶν συναγωγῶν τὸ ὁράριο τῶν διακόνων. Εἶναι, ὅμως, σαφές ὅτι οἱ διάκονοι τῆς Κ. Διαθήκης πέρα ἀπὸ τὴν διακονία τῶν τραπεζῶν εἶχαν περισσότερα καθήκοντα. Δύο ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ, ὁ Στέφανος καὶ ὁ Φίλιππος, ἔχουν ἐξαιρετικὴ οἰκειότητα μὲ τίς μεσσιακὲς προφητεῖες καὶ τὸ χάρισμα τῆς ἐρμηνείας καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Γραφῶν. Ἡ ἰδιαίτερη μνεῖα τους στό βιβλίον τῶν Πράξεων φανερώνει τὴ σημασία τους γιὰ τὸ κηρυγματικὸ ἔργο τῆς Πρώτης Ἐκκλησίας ἐντός καὶ ἐκτός Ἱεροσολύμων.

Στὴν ἀπολογία τοῦ ὁ Στέφανος φαίνεται ὅτι γνωρίζει πολὺ καλά τὴν Π. Διαθήκη. Προβαίνει σὲ μιὰ ἀναδιήγηση τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, πού κορυφώνεται στὴ θανάτωση τῶν προφητῶν, οἱ ὁποῖοι μίλησαν γιὰ τὴν ἔλευση τοῦ «δικαίου», δηλαδή τοῦ παθητοῦ μεσσία πού θανατώθηκε, ἀφοῦ ὁδηγήθηκε στό ἴδιο δικαστήριον. Ὁ Στέφανος ὁμολογεῖ ὅτι δύναται νὰ ἀντικρύσει τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν Ἰησοῦ «ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ» καὶ τὸν ὀνομάζει «υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου» (Πράξ 7, 55-56), σύμφωνα μὲ τίς ἐπαγγελίες τοῦ προφήτη Δανιήλ. Γνωρίζει «πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ Μωυσέως καὶ τοῖς προφήταις καὶ ψαλμοῖς περὶ αὐτοῦ» (Λκ 24, 44) καὶ γίνεται μέτοχος τῆς ὑπόσχεσης τοῦ Ἰησοῦ ἐνώπιον τοῦ Μεγάλου Συνεδρίου «ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε

τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ» (Μκ 14, 62). Γιὰ τὴ μαρτυρία τοῦ αὐτῆ λιθάζεται καὶ μιμεῖται τὸν Ἰησοῦ ὄχι μόνο στόν θάνατο, ἀλλὰ καὶ στὴ συγχώρηση τῶν ἐκτελεστών του.

Στὴν εἰς διάκονον χειροτονία μνημονεύεται στίς εὐχὲς τὸ παράδειγμα του. Στὴν πρώτη εὐχὴ, πού μαρτυρεῖται ἤδη στόν Βαρβερινό κώδικα τοῦ 8^{ου} αἰ. (L' Eucologio Barberini Gr. 336, εὐχὴ 161), ὁ ἀρχιερέας προσεύχεται γιὰ τὸν διάκονο στόν Θεὸ λέγοντας: «Δώρησαι αὐτῷ τὴν χάριν, ἣν ἐδώρησω Στεφάνῳ τῷ Πρωτομάρτυρί σου, ὃν καὶ ἐκάλεσας πρῶτον εἰς τὸ ἔργον τῆς διακονίας σου». Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν εὐχῶν δίνεται στόν διάκονο τὸ «᾽Ωράριον» καὶ μὲ τὴν παρότρυνση τοῦ ἐπισκόπου ἢ κοινότητα ἀναφωνεῖ τὸ «᾽Αξιός».

Στὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα τὸ ὁράριο συνήθως παρομοιάζεται μὲ τὰ φτερά τῶν ἀγγέλων ἢ μὲ τὸ λέντιον τοῦ Νιπτῆρος. Ὁ Νιπτῆρας εἶναι τὸ παράδειγμα ὅτι «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθεν διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Μκ 10, 45). Ἡ σύνδεση τοῦ ὁραρίου μὲ τὰ φτερά τῶν ἀγγέλων ὀφείλεται προφανῶς στὴν ἀντιστοιχία τοῦ οὐράνιου θυσιαστηρίου μὲ τὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, δύναται ὅμως νὰ συσχετιστεῖ μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ βιβλίου τῶν Πράξεων ὅτι «τὸ πρόσωπον» τοῦ Στεφάνου «ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου» (Πράξ 6:15), ἀλλὰ καὶ τὴν ὁμολογία τοῦ διακόνου «ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων», πού ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴ σωτηρία τοῦ «ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ» στὴν Τελικὴ Κρίση (Λκ 12, 8). Καὶ ἡ παραβολὴ τῆς Τελικῆς Κρίσης

θέτει ως κριτήριο τή διακονία τῶν ἐλαχίστων ἀδελφῶν τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» (Μτ 25, 31-46).

Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἐξήγησις ἑνός σημαντικοῦ ἔργου γιά τήν ἐρμηνεία τῆς Θ. Λειτουργίας, πού ἀποδίδεται στόν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Σωφρόνιο (PG 87, 3982-4001). Ἐκεῖ λέγεται: «Τό δὲ ὠράριον εἰς τύπον τῶν πτερῶν τῶν ἀγγέλων, διότι καταχέεται ἕως τῶν ποδῶν καί ἐπίκειται τῷ ἀριστερῷ ὤμῳ, μνηύον τὰς δύο Διαθήκας, τήν μὲν Νέαν ἔμπροσθεν, τήν δὲ Παλαιάν ὀπίσθεν. διὰ τοῦτο ἐν τῇ κοινῶνίᾳ, ἐάν μὴ μίξις τήν Παλαιάν καί τήν Νέαν οὐ κοινῶνεί» (PG 87, 3988).

Τό ὠράριο, ὡς τό ζευγος τῶν ἀγγελικῶν φτερῶν, συμβολίζει τήν Παλαιά καί τή Νέα Διαθήκη. Καί γιά νά μετάσχει ὁ διάκονος τοῦ σώματος καί τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ θά πρέπει προηγουμένως νά προσαρμόσει ἐπάνω του σταυροειδῶς τό ὠράριο, δηλαδή «τὰς δύο Διαθήκας». Ἔτσι, γίνεται ζῶσα εἰκόνα τῆς Ἐκκλησίας καί σύνολης τῆς θείας Οἰκονομίας, ὅπως δηλώνει καί ἡ μοναχική παράδοση πού θέλει τόν διάκονο πού θυμιάζει νά βαστάζει συνήθως στόν ὦμο, ὅπου καταχέεται τό ἄμφιο ὡς ἡ Ἁγία Γραφή, τό ὁμοίωμα μιᾶς ἐκκλησίας.

Ἡ συνήθως κεντημένη στό ὠράριο ἐπιγραφή «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος» εἶναι σαφῆς τριαδολογική ἐπισήμανση. Ταυτόχρονα, ὑπενθυμίζει τό ὄραμα τῆς κλήσης

τοῦ προφήτη Ἡσαΐα (Ἠσ 6:3), ὅπου ἡ λαβίδα τῶν ἀνθράκων προσφέρει «τόν ἀνθρακα τῆς Θεότητος», τόν Χριστό, πού εἶναι ὁ προσφέρων καί ὁ προσφερόμενος (PG 96:677). Τό τμήμα πού πέφτει πίσω ἀπό τόν ὦμο εἶναι σύμβολο τοῦ παρελθόντος, τῶν προφητειῶν καί τῆς ἀναμονῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς Π. Διαθήκης. Ποτέ δέν κατανοήθηκε στήν ἐκκλησιαστική παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἡ Π. Διαθήκη σάν κάτι ξένο, ἀλλά ἀντιθέτως ὡς τό πρῶτο καί ἀναπόσπαστο μέρος τῆς ἀποκάλυψης τοῦ Σωτῆρος (PG 87, 3991).

Τό ὑπόλοιπο ἔμπροσθεν τμήμα εἶναι εἰκόνα τῆς Κ. Διαθήκης καί ὁ διάκονος ὡς εἰκὼν τῆς Ἐκκλησίας μιγνύει τίς δύο Διαθήκες γιά νά κοινῶνῃ καί νά πορευθεῖ στά ἔσχατα. Καί στήν πορεία αὐτή, τό ὠράριο ὡς ὁδοδείκτης ὑπενθυμίζει στήν κοινότητα καί στόν εἰσερχόμενο ὡς διάκονο στήν Ἱεροσύνη «πόθεν» ἡ Ἐκκλησία «ἔρχεται καί ποῦ ὑπάγει» (Ιω 3, 8). Καί ἡ ἐρμηνεία αὐτή πού ὑπερτονίζει τήν ἐνότητα Παλαιᾶς καί Νέας Διαθήκης μαρτυρεῖται ὡς συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας σέ κάθε λατρευτική σύναξη, ἐπειδὴ «ἐν ἀρχῇ πάσης ἐωθιῆς τε καί λυχνικῆς τελετῆς, πρῶτον τῆς Παλαιᾶς ψάλλονται οἱ ψαλμοί, εἶτα τῆς νέας χάριτος ἄσματα, ἵνα ἔχοιεν εἰδέναι πάντες, ὡς εἶς καί αὐτὸς ὁ Θεὸς καί Δεσπότης ἐστίν ὁ ταῦτα κάκεινα νομοθετήσας Χριστός» (PG 87, 3991).

Λίτσας Ί. Χατζηφώτη
Αρχαιολόγου - Ιστορικού

Πρωτ. Κυριακού Τσουρού, Γραμματέως τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν αἱρέσεων: *Σύγχρονες Αἱρέσεις καὶ «Νέα Ἐποχὴ».* Ποιμαντικὴ προσέγγιση-Ὁρθόδοξη ὀριοθέτηση. Ἐκδόσεις Ἔννοια, Ἀθήνα 2018.

Ἡ ὕλη τοῦ βιβλίου, ἐντεταγμένη σὲ τρία μέρη καὶ δώδεκα κεφάλαια, τὰ ὅποια εἶναι ἀντίστοιχα θεμάτων πού προβάλλονται ἀπὸ αἰρετικές καὶ παραθρησκευτικές ὁμάδες, χωρὶς φανατισμό καὶ μισαλλοδοξία προσεγγίζει τίς θέσεις καὶ τίς διδασκαλίες τῶν διαφόρων ἀσυμβίβαστων μὲ τὴν Ὁρθόδοξη πίστη αἰρετικῶν ὁμάδων. Ἀπὸ τὴ Σκοπιά καὶ τὴν Ἐσχατολογία τῶν «Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά», τὸν «Χριστό» καὶ τὸν Νεοπαγανισμό τῆς «Νέας Ἐποχῆς», τὴ Μετενσάρκωση, τὸν Νεοσατανισμό καὶ τὴν Ἀστρολογία ὡς τὸν Παλαιό καὶ τὸν Νεώτερο Προτεσταντισμό καὶ τίς Πεντηκοστιανές Ὅμαδες καὶ τίς θέσεις τῆς Εὐρώπης ἔναντι τῶν αἱρέσεων κ.ἄ. ἀκόμη, παρουσιάζεται ἡ δραστηριοποίηση τῶν συγχρόνων αἱρέσεων μὲ ποικίλους ψευδεῖς καὶ ἀπατηλοὺς τρόπους, πού δὲν ἀποτελεῖ μόνον θρησκευτικό καὶ ἐκκλησιολογικὸ πρόβλημα ἀλλὰ καὶ κοινωνικό. Στὸ ΙΒ' κεφάλαιο μὲ τίτλο «Πρὸς Ποιμένες», ὁ συγγραφέας παραθέτει τρόπους ἀντιμετώπισεως τῶν αἱρέσεων. Βιβλίον μὲ προσεκτικὴ ἱστορικὴ πληροφόρηση καὶ βιωμένη ἀγωνία γιὰ τὴν καταπολέμηση τοῦ ὑποουλίου ἐχθροῦ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

***Ψευδοπροφήτες, Ψευδομεσσίες καὶ Ἔσχατα.* Οἱ ἐργασίες τῆς ΗΘ' Πανορθόδοξου Συνδιασκέψεως Ἐντεταλμένων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ Ἱερῶν Μητροπόλεων διὰ θέματα Αἱρέσεων καὶ Παραθρησκείας, Κατερίνη 2017.**

Στόν τόμον αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἐκδόθηκε μὲ τὴ φροντίδα τῆς Ἰ. Μ. Κίτρου, Κατερίνης καὶ Πλαταμῶνος καὶ εἶναι ἀφιερωμένος στὴ σεπτὴ μνήμη του μακαριστοῦ μητροπολίτου Λαρίσης καὶ Τυρνάβου κυροῦ Ἰγνατίου, ὁ ὁποῖος διετέλεσε Πρόεδρος τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Αἱρέσεων, περιέχονται οἱ ἐξῆς ἀνακοινώσεις πού ἔγιναν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Συνεδρίου αὐτοῦ: α) Σεβ. Μητροπολίτης Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ἰμηττοῦ κ. Δανιὴλ, «Ὁ Κύριος ὤφθη καὶ εἶπεν». β) Πρωτ. κ. Κων. Παπαθανασίου, «Ψευδοδιδάσκαλοι καὶ ψευδοπροφητεῖς: Διαχρονικὴ φθορὰ τῆς Ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου». γ) Πρωτ. κ. Βασ. Γεωργόπουλος, «Ἡ χιλιαστικὴ δοξασία στίς νεώτερες προτεσταντικὲς κινήσεις». δ) κ. Κων. Παπαχριστοδοῦλου, Θεολόγος, Πρόεδρος ΠΕΓ: «Σύγχρονοι ψευδοπροφήτες». ε) Ἀρχιμ. κ. Αὐγουστίνος Μύρου, «Ψευδοπροφητεῖς στὰ ρεύματα τῶν Πεντηκοστιανῶν». στ) Πρωτ. κ. Κων. Χατζηαγγελίδης, «Οἱ ψευδοπροφητεῖς τῶν “Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά”». Σὲ παράρτημα, τὸ Ψήφισμα καὶ τὰ Πορίσματα τοῦ Συνεδρίου.

Περί μισθολογικῶν κλιμακίων καί συντάξεων

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Ἰ. Μ. Ζιγνῶν καί Νευροκοπίου
Ἀντιπροέδρου Ἰ.Σ.Κ.Ε.

Ὅπως εἶχαμε ἐνημερώσει τοὺς ἀγαπητοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφοὺς στό προηγούμενο τεῦχος τοῦ Ἐφημερίου, δημοσιεύουμε σήμερα ἀναλυτικὸ πῖνακα τῶν Μισθολογικῶν Κλιμακίων γιὰ ὅλες τίς Μισθολογικές Κατηγορίες βάσει τοῦ νόμου 4354/2015, τὰ ὁποῖα χορηγοῦνται κανονικά ἀπὸ 1-1-2018.

ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΚΑ ΚΛΙΜΑΚΙΑ ΠΕ & ΤΕ	ΕΤΗ	ΠΕ	ΤΕ
ΜΚ1	0-2	1092	1037
ΜΚ 2	2-4	1151	1092
ΜΚ 3	4-6	1210	1147
ΜΚ 4	6-8	1269	1202
ΜΚ 5	8-10	1328	1257
ΜΚ 6	10-12	1387	1312
ΜΚ 7	12-14	1446	1367
ΜΚ 8	14-16	1505	1422
ΜΚ 9	16-18	1564	1477
ΜΚ 10	18-20	1623	1532
ΜΚ 11	20-22	1682	1587
ΜΚ 12	22-24	1741	1642
ΜΚ 13	24-26	1800	1697
ΜΚ 14	26-28	1859	1752
ΜΚ 15	28-30	1918	1807
ΜΚ 16	30-32	1977	1862
ΜΚ 17	32-34	2036	1917
ΜΚ 18	34-36	2095	1972
ΜΚ 19	36-38	2154	2027

Στό ἐπόμενο τεῦχος θά δημοσιεύσουμε πῖνακα γιὰ τίς Μισθολογικές Κατηγορίες ΔΕ καί ΥΕ.

Προτείνουμε:

Καθημερινά:

- 02.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ - Προσεγγίσεις στους όρους τής πίστεως. Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο (Ε)
- 12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ - Παραδοσιακή μουσική. Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.
- 17.30: ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ - Ύμνοις και ᾠδαῖς, Ἐκκλησία καί τέχνη, Ἐκκλησία καί ἐπιστήμη, Ἐκκλησία καί περιβάλλον, Ἄνθρωπος καθ' ὁδόν.
- 22.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.
- 23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.
- 00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ. Ἀποσπάσματα ἀπό κείμενα Πατέρων μέ μουσικές γέφυρες. Μέ τήν Κυριακή Αἰλιανού.

Οἱ ἐκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπό τούς κατά τόπους σταθμούς τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνās 30 105-51 Άθήναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203